

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI

YAPISAL REFORMLARIN İKTİSADİ, POLİTİK VE KURUMSAL
BELİRLEYİCİLERİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Kubilay ERGEN

Danışman: Prof. Dr. Salih BARIŞIK

TOKAT-2022

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Salih BARIŞIK danışmanlığında hazırlamış olduğum “Yapısal Reformların İktisadi, Politik ve Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği” adlı Doktora tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

13/10/2022

Kubilay ERGEN

TEŞEKKÜR

Yapısal Reformların İktisadi, Politik ve Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği başlıklı tez çalışmamın hazırlanmasında ve doktora eğitimim süresince bana yol gösteren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Salih BARIŞIK’a

Değerli fikir ve tavsiyeleriyle teze önemli katkılarda bulunan sayın jüri üyeleri Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA’ya, Prof. Dr. Osman DEMİR’e, Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK’e ve Doç. Dr. İbrahim DOĞAN’a

Hayatımın her aşamasında sevgi ve inançlarıyla yanımda olduklarını bildiğim canım aileme ve doktora döneminde sağladığı burs imkanından dolayı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu’na (TÜBİTAK) en kalbî şükranlarımı sunar, teşekkür ederim.

ÖZET

YAPISAL REFORMLARIN İKTİSADİ, POLİTİK VE KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Ergen, Kubilay

Doktora, İktisat Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salih BARIŞIK

Ekim 2022, xi + 123 sayfa

İktisadi büyüme ve verimliliği amaçlayan yapısal reform politikaları liberal iktisadi düzen paradigmasının 1980’lerin ilk yıllarıyla beraber tekrar popülerlik kazanmasıyla birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Piyasa yanlısı reform politikalarının hangi durumlarda ortaya çıktığı konusunda iktisat literatüründe üzerinde fikir birliğine varılan bir teori veya deneysel bulgu henüz mevcut değildir. Bu çalışmada teoride ve uygulamada rastlanan bu problemin çözümüne katkı sağlamak için yapısal reform politikalarının gerekçeleri nitel ve nicel olmak üzere iki farklı yöntem yardımıyla açıklanmıştır. Bu doğrultuda çalışma boyunca 1996-2017 döneminde OECD ülkelerinin yapısal reform deneyimlerinin arkasındaki gerekçelerin tam olarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaca uygun bir şekilde, OECD ülkelerindeki yapısal reform politikalarının nedenleri sabit etkileri içeren panel veri modelleriyle ve vaka analizinin bir türü olan süreç izleme yaklaşımıyla açıklığa kavuşturulmuştur. Analiz sonuçlarına göre işsizlik oranlarındaki artışlar genel olarak reformların başlıca tetikleyicisi olmaktadır. Aynı zamanda piyasa kontrolleri arttıkça zamanla daha fazla reform yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte iktisadi faaliyetteki durgunluk ve reform ihtiyacı reform yanlısı mevzuat değişimleri için tek başına yeterli değildir. Bu gerçek ekonometrik analiz tarafından politik iş döngülerinin fırsatçı modelini yanlışlayan ve partizan modelini doğrulayan kanıtlar sunduğunda, vaka analizinde ise popülist hükümetlerin reform karşıtı uygulamaları tarafından

açıklığa kavuşturulmaktadır. Halkın talepleri ve hükümeti meydana getiren partilerin reformlara karşı tutumunun reform sürecine olan etkileri farklı ekonometrik model tanımlamalarında ve süreç izleme yaklaşımının sunduğu kanıtlarda gün yüzüne çıkmaktadır. Güçlü hükümetler yapısal reform politikalarının ihtimalini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Piyasa yanlısı reform, İktisadi krizler, Süreç izleme yaklaşımı, Politik iş döngüleri modeli.

ABSTRACT**ECONOMIC, POLITICAL AND INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF
STRUCTURAL REFORMS: EMPIRICAL EVIDENCE FOR OECD
COUNTRIES**

Ergen, Kubilay

Ph. D. Thesis, Department of Economics

Advisor: Prof. Dr. Salih BARIŞIK

October 2022, xiv + 123 pages

Structural reform policies aiming at economic growth and productivity have found application in many countries, with the liberal economic order paradigm gaining popularity in the early 1980s. There has not been any theory or empirical finding that is agreed upon in the economics literature regarding the situations in which pro-market reform policies emerge. In this study, in order to contribute to the solution of this problem, which is encountered in theory and practice, the reasons for reform policies are explained with the help of two different methods, qualitative and quantitative. In this direction, it is aimed to fully reveal the reasons behind the structural reform experiences of OECD countries in the 1996-2017 period throughout the study. In line with this purpose, the reasons for structural reform policies in OECD countries have been clarified with panel data models including fixed effects and a process tracing approach, which is a type of case study. According to the results of the analysis, increases in unemployment rates are the main triggers of reforms in general. At the same time, as market controls increase, more reforms are seen over time. However, the stagnation in economic activity and the need for reform are not sufficient for pro-reform legislative changes on their own. This fact is clarified by the anti-reform practices of populist governments in the case study, while econometric analysis provides evidence to falsify the opportunistic model of political business cycles and confirm the partisan model. The effects of the demands of

the people and the attitudes of the parties forming the government towards the reforms on the reform process come to light in the different econometric model definitions and the evidence presented by the process tracing approach. Strong governments increase the likelihood of reform policies.

Keywords: Pro-market reforms, Economic crises, Process tracing approach, Political business cycles.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	
Teşekkür	ii
Özet	iii
Abstract.....	v
Tablolar Listesi	x
Şekiller Listesi	xi
Kısaltmalar	xii
 GİRİŞ.....	 1
 BÖLÜM 1	 6
YAPISAL REFORMLAR.....	6
1.1. YAPISAL REFORMLARIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	6
1.2. YAPISAL REFORMLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ.....	8
1.2.1. Birinci Nesil Reformlar	10
1.2.2. İkinci Nesil Reformlar	11
1.3. YAPISAL REFORM TÜRLERİ.....	15
1.3.1. Dış Ticaret Reformları.....	15
1.3.2. Finansal Piyasa Reformu	16
1.3.3. Özelleştirme Uygulamaları.....	16
1.3.4. İşgücü Piyasası Reformları	17
1.3.5. Ürün Piyasası Reformları	18
1.4. YAPISAL REFORMLARIN ÖLÇÜLMESİ VE YAPISAL REFORM GÖSTERGELERİ.....	18
1.4.1. Ürün Piyasası Düzenleme Endeksi.....	18
1.4.2. İstihdamı Koruma Mevzuatı.....	20
1.4.3. Geçiş Ekonomileri Endeksi	22
1.4.4. Yapısal Politika Göstergeleri.....	22
1.5. YAPISAL REFORMLARIN SONUÇLARI	24

1.6. OECD ÜLKELERİNDE YAPISAL REFORMLAR.....	25
--	----

BÖLÜM 2 30

YAPISAL REFORMLARIN BELİRLEYİCİLERİ..... 30

2.1. KRİZ REFORM İLİŞKİSİ VE KRİZ HİPOTEZİ 30

2.1.1. Ekonomik Krizlerin Kavramsal Çerçevesi 31

2.1.2. Kriz Kuramları..... 34

2.1.3. Kriz Türleri 37

2.1.3.1. Reel Sektör Krizleri 37

2.1.3.1.1. Enflasyon Krizleri 38

2.1.3.1.2. Durgunluk 38

2.1.3.1.3. İşgücü Piyasası Krizleri..... 39

2.1.3.2. Finansal Krizler..... 39

2.1.3.2.1. Bankacılık Krizleri 40

2.1.3.2.2. Para/Döviz Krizleri 40

2.1.3.2.3. Dış Borç Krizleri 41

2.1.4. Kriz –Reform İlişkisi 42

2.1.5. Krizlerin Ölçülmesi 43

2.1.6. Kriz Hipotezine Yöneltilen Eleştiriler 44

2.2. YAPISAL REFORMLARIN POLİTİK VE KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ 45

2.2.1. Yapısal Reformların Politik Belirleyicileri 47

2.2.1.1. Politik İş Döngüleri Hipotezi 49

2.2.1.1.1. Partizan Yaklaşım 49

2.2.1.1.1.1. Sağ Görüşlü Hükümetlerin Genel Yaklaşımları..... 50

2.2.1.1.1.2. Sol Görüşlü Hükümetlerin Genel Yaklaşımları 50

2.2.1.1.2. Fırsatçı Yaklaşım 51

2.2.1.1.2.1. Seçime Yakın Hükümetlerin Genel Yaklaşımları 51

2.2.1.1.2.2. Seçimden Hemen Sonra Hükümetlerin Genel Yaklaşımları 52

2.2.1.2. Hükümetin Yasama Çoğunluğu..... 54

2.2.1.3. Demokratikleşme Düzeyi 54

2.2.1.4. Gelir Dağılımı	55
2.2.2. Kurumsal Belirleyiciler	56
2.2.2.1. Seçim Sistemleri	56
2.2.3. Dış Yardım	57
2.2.4. Reformların Uygulanma Biçimi	58
2.2.5. Reform Sonrası Kayba Uğrayanların Tazmini	59
BÖLÜM 3	60
OECD ÜLKELERİNDE YAPISAL REFORM POLİTİKALARININ İKTİSADİ, POLİTİK VE KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİNİN AMPİRİK ANALİZİ	60
3.1. LİTERATÜR ÖZETİ	60
3.2. METODOLOJİ	66
3.3. EKONOMETRİK MODEL	77
3.4. PANEL TAHMİNCİ SONUÇLARI	85
3.5. VAKA ANALİZİ: SÜREÇ TAKİBİ YÖNTEMİ	91
3.5.1. Yunanistan'ın Reform Deneyimi	97
3.5.2. Lüksemburg'un Reform Deneyimi.....	99
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	103
KAYNAKLAR	107
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No.....	Sayfa
Tablo 1.1: Reform Göstergeleri.....	23
Tablo 1.2: OECD Ülkelerinde Yapısal Reformlar.....	26
Tablo 3.1: Örnekleme Yeri Alan Ülkelerin Sınıflandırılması	68
Tablo 3.2: Değişken Açıklamaları	70
Tablo 3.3: Tanımlayıcı İstatistikler	72
Tablo 3.4: Reform Endeksi ile Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyon	75
Tablo 3.5: Reform Endeksindeki Değişim ile Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyon.....	77
Tablo 3.6: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi.....	79
Tablo 3.7: CADF Panel Birim Kök Testi.....	80
Tablo 3.8: Im, Lee & Tieslau (2005) Yapısal Kırılmalı Panel Birim Kök Testleri.	82
Tablo 3.9: Score, Hausman, F Testleri ve White Testi.....	83
Tablo 3.10: Homojenite Testleri	84
Tablo 3.11: Panel Tahminci Sonuçları.....	89
Tablo 3.12: Nedensel Çıkarım Yapmak İçin Testler	93
Tablo 3.13: Nicel ve Nitel Yöntem.....	96
Tablo 3.14: Süreç İzleme Yaklaşımında Vaka Analizi Seçimi.....	96
Tablo 3.15: Yunanistanın İktisadi Göstergeleri (2010-2015).....	97
Tablo 3.16: Lüksemburg'un İktisadi Göstergeleri (1997-2001)	100
Tablo 3.17: Lüksemburg'da Yapılan Yapısal Reformların Başlangıç Yılları	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No.....	Sayfa
Şekil 1.1: İktisadi Reformlar.....	7
Şekil 1.2: Doğu Asya Ülkelerinde Büyüme Oranları.....	12
Şekil 1.3: Latin Amerika’da ve Doğu Avrupa’da Büyüme Oranları.....	13
Şekil 1.4: Ürün Piyasaları Düzenleme Endeksi (2018).....	19
Şekil 1.5: İstihdamı Koruma Mevzuatı (2019).....	21
Şekil 2.1: İktisadi Krizlerin Genel Seyri.....	32
Şekil 3.1: Yıllar İçerisinde Reform Endeksinin Seyri	72
Şekil 3.2: Reform Endeksi ile Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Dağılım Çizimi	74
Şekil 3.3: Reform Endeksindeki Değişim ve Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Dağılım Çizimi.....	76
Şekil 3.4: Kanıtların Teshisi.....	93

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CADF	Cross-Sectional Augmented Dickey Fuller (Yatay Kesit Bağımlılığına Duyarlı Dickey Fuller Testi)
DPI	Database of Political Institutions (Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı)
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)
EKK	En Küçük Kareler Yöntemi
EPL	Employment Protection Legislation (İstihdamı Koruma Mevzuatı)
GSYH	Gayrisafı Yurt İçi Hasıla
G7	G7 Ülkeleri
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and

Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği

Örgütü)

PMR

Product Market Regulation Index (Ürün Piyasaları

Düzenleme Endeksi)

TCMB

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

GİRİŞ

İktisadi reform politikaları ekonomilerin yaşadıkları iktisadi problemlerin ve özellikle de krizlerin çözülmesi maksadıyla başvurulmuş yöntemlerin bir bütünüdür. Bu reformlar temelde mal ve hizmet piyasalarıyla işgücü piyasalarındaki yapısal düzenlemelerden ve ekonomik istikrar politikalarından oluşmaktadır. Uygulanması düşünülen iktisadi reform politikası ekonomideki ister yapısal bir değişikliği hedeflesin isterse istikrar politikalarını hedeflesin bu politikaların hangi durumlarda başarıya ulaşacağı konusunda iktisat yazınında farklı açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalar reformların aslında iktisadi krizlerin doğal bir sonucu olduğu ve buna karşıt olarak öne sürülen hipotezler şeklinde dikkati çekmektedir. Yapılan çalışmalarda kullanılan ülke örnekleri, ele alınan dönem, iktisadi reformun yapıldığı alan, seçilen yöntem ve bu yöntemi uygularken kullanılan veri kümesi, bu çalışmalarda farklı bulguların elde edilmesine neden olmaktadır. Krizlerin reformların doğal nedeni olduğunu öngören “kriz hipotezi” iktisat yazınında büyük bir destek bulmuştur. Ancak iktisadi nedenler dışında siyasi ve kurumsal nedenler de yapısal reform politikaları üzerinde etkili olmuştur.

Yapısal reformların hangi koşullarda meydana geleceği konusunda iktisat literatüründe farklı düşünceler bulunmaktadır. Literatürde iktisadi krizlerin reformlara neden olacağı savunulan güçlü bir argüman olmuştur (Drazen ve Easterly, 2001; Lora ve Oliviera, 2003). Buna karşıt olarak Golinelli ve Rovelli (2013) reformların ekonomik koşulların gerçekten iyi olduğu bir dönemde ortaya çıktığını ve başarıya ulaştığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Acemoğlu ve diğerleri (2008), iyi ekonomik koşulların reform politikalarına hız kazandırdığını ifade etmiştir. Williamson (1994), reformlar konusunda kamuoyunun genel düşüncesinin reformların hayata geçirilmesinde anahtar bir rol üstlendiğinin altını çizmiştir.

İktisadi koşullar dışında politik ve kurumsal koşulların reform politikalarının başarıları üzerinde belirleyici olduğu savunulan diğer argümandır. Fidrmuc (2003) sadece demokratik rejimlerin reformları uygulayabileceğini söylemiştir. Haggard ve Webb (1994) politik ayrışmanın seviyesinin, Dollar ve Svennsson (2000) etnik ayrışmanın, Roberts ve Saedd (2012) politik ideolojinin reformların hayata geçmesinde önemli olduğunu

belirtmişlerdir. Bortolotti ve Pinotti (2008), sağ görüşlü hükümetlerin özelleştirme faaliyetine ağırlık verdiklerini belirtmiştir.

Farklı çıkar gruplarının göreceli ağırlığının reform konusunda toplumun yaptığı iktisadi seçimler üzerinde belirleyici olduğu savunulan argümanlar arasındadır (Alesina ve Drazen, 2006; Robbini ve Sachs, 1989; Agnello, 2012). Bu doğrultuda Sachs, Woo, Fischer ve Hughes (1994) Çin ve Sovyet ekonomileri arasındaki temel iktisadi yapı farklılığının reformların hayata geçirilmesinde kilit bir rol üstlendiğini vurgulamış, Sovyet ekonomilerindeki kamu iktisadi teşebbüslerinin ekonomideki büyük payının piyasa ekonomisine geçilmesindeki en büyük engel olduğunun altını çizmiştir. Hoj, Galasso, Nicoletti ve Dang (2006) yine reform öncesindeki iktisadi koşulların reform politikasının başarısını belirlediğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda onlara göre serbest piyasaya aykırı uygulamaların görüldüğü ülkelerde piyasa yanlısı reformları düzenleyen mevzuat değişiklikleri daha hızlı gerçekleşmektedir.

Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda yapısal reformların nedenleri büyük örneklemin kullanıldığı ekonometrik analizlerle ortaya konmuş, bu yolla yapısal reformların ortalama olarak hangi iktisadi ve siyasi değişkenlerden etkilendiği açıklanmıştır. Bu çalışmalarda iktisadi krizlerin reformların başlıca tetikleyicisi olduğu neredeyse ispata yer bırakmayacak şekilde bir postüla olarak belirtilmiştir. Ancak her kriz, yapısal reform politikalarını garanti edememiş, yapısal reform politikalarının hatırı sayılır derecedeki kısmı ertelenmiş veya uygulamaya konmamıştır. Bununla birlikte yapısal reform politikalarının belirlenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu konusu gereğinden fazla bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu yaklaşım biçimi ülkelerin kendine has özelliklerini ve örneklemdaki uç değerlere sahip olan ülke örneklerini önemli derecede göz ardı etmiştir. Aynı zamanda yapılan analizlerde tespit edilen genel regresyon ilişkisinin açıklayamadığı durumlar konusunda herhangi bir düşünce veya açıklama ortaya atılmamıştır. Oysa korelasyon ve regresyon ilişkisi tarafından açıklanamayan neden-sonuç ilişkileri özellikle iktisadi reformların nedenlerinin teorisinin gelişmesi bakımından oldukça yararlıdır. Bu neden-sonuç ilişkileri reform politikalarında etkili olan ve istatistiksel analizle açıklanamayan gerekçeleri sunabilmektedir. Ancak büyük örneklemin sunduğu genelleştirilebilir sonuçların da hem teorik çerçeve hem de uygulama açısından vazgeçilemez bir unsur olduğunu da belirtmek gereklidir. Bu sebeple iktisadi

reformların nedenlerinin incelenmesinde her iki yöntemin de kullanılması gerekli hale gelmektedir.

İktisat yazınında, reformların hangi iktisadi ve siyasi ortamın ürünü olduğu konusunda ortak bir mutabakat sağlanamamıştır. Bu duruma, farklı araştırmalarda farklı bulguların elde edilmesi kaynaklık etmiştir. Aynı zamanda bu alandaki teorik altyapının henüz yeterince gelişmemiş olması da bu durumun doğal bir sonucu olsa gerektir (Høj, Galasso, Nicoletti ve Dang, 2006; Duval, Furceri ve Miethe, 2021).

Bu çalışmada yapısal reformların nedenleri konusundaki teorik altyapı yetersizliğini ve ampirik bulguların birbirleriyle çelişen sonuçlarını dikkate alan farklı bir bakış açısı geliştirilmektedir. Bu bakış açısının arkasında iki temel dayanak bulunmaktadır. Bunlardan ilki iktisadi krizlerin nasıl tanımlanması gerektiği konusunda dahi net bir uzlaşının bulunmamasıdır. İktisadi problemin hangi boyutlara ulaştığında kriz olarak nitelendirileceği mutabık sağlanamayan bir durumdur. Bu sorunu aşmak için her bir iktisadi gösterge için eşik değerler belirlendiği varsayıldığında dahi araştırmanın yapılacağı ülke örneklerinde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İktisadi göstergedeki kritik eşğin sınırları aşıldığında bazı ülkeler ciddi problemlerle yüzleşirken; bazıları bu durumu daha az sancılı bir şekilde atlatabilmektedirler. Bu duruma uygun ve ilkinin devamı sayılabilecek ikinci dayanak ise herhangi bir ülke için geçerli olan bir durumun diğer bir ülke için geçerli olmadığı durumların varlığıdır. Bu noktayı daha iyi açıklayabilmek için X ve Y gibi temsili iki ülke düşünölsün. X ve Y ülkesinin her ikisinde de artık hiperenflasyonun ülke ekonomileri açısından ciddi bir problem halinde olduğu bilinmektedir. X ülkesi bu problemi uyguladığı stabilizasyon politikalarıyla çözebilmişken; Y ülkesi bunu başaramamıştır. X ülkesi bu problemi uyguladığı sıkı para politikasıyla enflasyonun düşük ve zaman içinde istikrarlı bir düzeye çekmeyi başaramış olmasına rağmen; Y ülkesinin bunu neden başaramadığı gizemini korumaktadır. Durum kriz hipotezi açısından değerlendirildiğinde X ülkesi için kriz hipotezi geçerli iken; Y ülkesi için hipotez geçerli olmamaktadır. Bu sebeple ölkelerin ekonomik yapılarını dikkate almayan genel bir yargının ortaya konması bazı durumlarda mümkün görünmemektedir. Bu sebeple ölkelerin kendi ekonomik yapılarının bu farklılıklara neden olduğu akla daha yatkın gelmektedir. Bu örnekte Y ülkesi için krizi reforma dönüştüremeyen kriz dışında farklı sebeplerin olduğu

tartışmaya gerek kalmayacak biçimde barizdir. Bu nedenlerle yapısal reform politikalarının belirlenmesi için ülke bazında değerlendirmelere de özen gösterilmek durumundadır.

Bu çalışmada yapısal reformların nedenleri konusundaki teorik altyapı yetersizliğini ve ampirik bulguların birbirleriyle çelişen sonuçlarını dikkate alan farklı bir bakış açısı geliştirilmektedir. Yapısal reformların nedenleri ilgili çalışmalarda istatistiksel analizin genel sonuçlarıyla ifade edilmiştir. Ayrıca bu çalışmalarda istatistiksel analizin açıklayamadığı örnekler konusunda herhangi bir açıklama getirilmemiştir. Oysa reformların nedenlerini açıklamak için sadece istatistiksel analize odaklanmak faydalı ancak eksik bir yaklaşımdır. Bu çalışmada reformların nedenleri hem güncel veriler yardımıyla ekonometrik yöntemle hem de istatistiksel analizin açıklayamadığı örnekler süreç izleme yöntemiyle açıklanmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada reformların nedenleri konusunda teorik çerçeveye ve uygulamaya katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Çalışmada 27 OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkesinin 1996-2017 dönemindeki reform deneyimleri, reformların gerekçelerini tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bunu yaparken üç adımlı bir strateji izlenmektedir. Çalışmada öncelikle OECD ekonomileri için reformların iktisadi ve siyasi belirleyicilerinin reform mevzuatı üzerindeki ortalama etkisi güncel veriler yardımıyla sabit etkileri içeren panel ve logit regresyon modelleri yardımıyla açıklanmaktadır. Bunun hemen sonrasında reformların belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalarda genel regresyon ve korelasyon ilişkisinin öngördüğünün dışında ve hatta o ilişkiyle zıt sonuçlar gösteren ülke örnekleri vaka analizinin özel bir türü olan süreç izleme yaklaşımıyla detaylıca incelenmektedir. Üçüncü adımda bu iki yöntemden elde edilen sonuçların karşılaştırılması ve analiz edilmesi yoluyla bu sonuçların teorik bilgiye ve ampirik literatüre sunduğu katkılar değerlendirilmektedir. Bu şekilde OECD ülkeleri örneğinde reform politikaları üzerinde etkili olan faktörlerin hem istatistiksel analiz hem de nitel analiz yardımıyla açıklığa kavuşturulması sağlanmaktadır. Analizde nitel ve nicel yöntemin her ikisinin de kullanılmasının nedeni, her ikisinin de güçlü ve zayıf yanlarının bulunmasıdır. Her iki yöntemin kullanılması sayesinde bu çalışmanın amaçlarına uygun bir biçimde reformların temel nedenlerinin açıklanmasında tek bir yöntemin tercih edilmesine göre daha başarılı sonuçlar elde edilmektedir.

Bu çalışma OECD ülkelerindeki reform politikalarının arkasındaki temel motivasyonları incelemek için üç bölüm halinde düzenlenmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde yapısal reformların kavramsal çerçevesi, nasıl bir düşünce ortamında ortaya çıktığı, nasıl ölçüldüğü, yapısal reform göstergelerinin neler olduğu ve yapısal reformlarla nelerin amaçlandığı açıklanmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda OECD ülkelerinde uygulanan yapısal reform örneklerine de yer verilmektedir. İkinci bölümün ilk kısmında krizlerin kavramsal olarak açıklanmasına ve reform politikalarıyla olan ilişkilerine değinilmektedir. Bu bölümün ikinci kısmında reform politikalarının belirlenmesinde siyasal etmenlerin etkileri teorik ve uygulama çalışmaları dikkate alınarak açıklanmakta, kurumsal belirleyicilerin bu politikalar üzerindeki etkileri ortaya konulmaktadır. Bu bölümün kalan kısımlarında ise yapısal reformların uygulanma biçimlerinin ve tazminin bu politikaların belirlenmesinde ne ölçüde etkili oldukları tartışılmaktadır. Üçüncü bölümün ilk kısmında ise iktisadi reformların nedenlerini açıklayan literatür incelemesi yer almakta, bunu takip eden kısımlarda iktisadi reform politikalarının belirleyicileri ilk olarak birim ve zaman sabit etkilerini içeren en küçük kareler ve panel logit modeli yardımıyla açıklanmaktadır. Ekonometrik analizde elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, araştırma bulgularının şuanki teorik çalışmalarla ilişkisi açıklanmakta ve analizdeki sonuçların olası nedenleri belirtilmektedir. Bu bölümün ikinci kısmında yapısal reformlar üzerinde belirleyici olan faktörler vaka analizinin özel bir türü olan süreç izleme yaklaşımıyla incelenmektedir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel sonuçları verilmekte, çalışmanın amaçlarına ne ölçüde ulaşıldığı belirtilmekte, aynı zamanda sonraki çalışmalara ışık tutması adına bu konudaki eksiklikler ve analizin sınırları ifade edilmektedir.

BÖLÜM 1

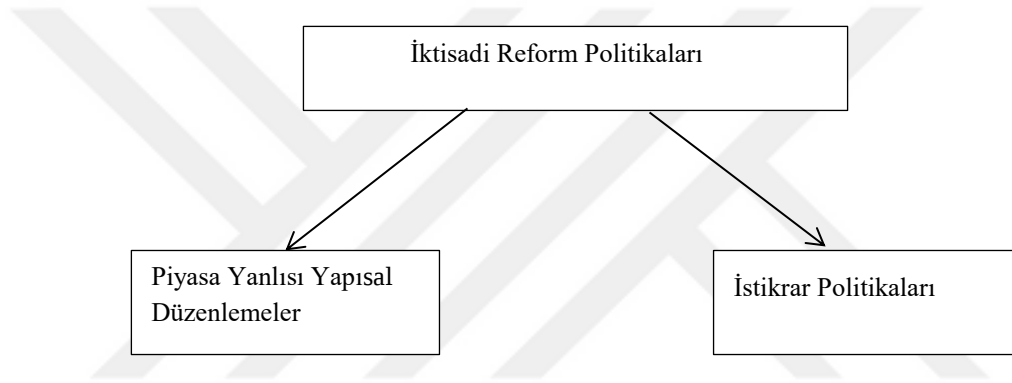
YAPISAL REFORMLAR

Yapısal reformlar özellikle serbest piyasa ekonomisi dışındaki uygulamaların ekonomiye olan büyük maliyetleri ve bu uygulamaların iktisadi faaliyetin üretim, tüketim ve yatırım gibi alanlarında neden olduğu verimsizlikler sebebiyle sıklıkla gündeme gelmektedir. Politikacılar, sivil toplum örgütleri, kitle iletişim araçları ve bireyler bu reformları ekonomideki problemlerin çözülmesi için akla ilk gelen çözüm önerisi olarak ifade etmektedir. Üstelik bu kavram bazen yanlışlıkla kendi anlamını aşabilecek bir şekilde iktisadın dışındaki alanlardaki problemlerin çözümüne hitap eden politika değişikliklerini anlatmak için de kullanılabilir. Bu bölümde yapısal reform kavramının neyi ifade ettiği açıklanmakta, bu reformları ortaya çıkaran temel paradigmanın ne olduğu ortaya konmakta, yapısal reformlar sonrasında hangi sonuçları elde edileceği ifade edilmektedir. Bu bölümde öncelikle ilk iki kısımda sırasıyla yapısal reformların kavramsal ve düşünsel çerçevesi açıklanmaktadır. Bu kısımları takip eden kısımda yapısal reformların türleri açıklanmaktadır. Bu bölümün dördüncü kısmında yapısal reformların nasıl ölçüldüğü ifade edilmekte ve bu ölçümde kullanılan uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan reform göstergeleri tanıtılmaktadır. Bunu takip eden kısımda yapısal reformlardan elde edilen faydaların neler olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölümün son kısmında ise OECD ülkelerinde farklı sektörlerde gerçekleşen yapısal reform politikaları yer almaktadır.

1.1. YAPISAL REFORMLARIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

İktisadi reform politikaları ekonomilerin yaşadıkları iktisadi problemlerin ve özellikle de krizlerin neden olduğu olumsuz etkilerin giderilmesi maksadıyla başvurulacak gündelik politika değişimlerinden ziyade ekonomideki temel değişimleri hedef alan yöntemlerin bir bütünüdür. Bu yöntemler hayata geçirilirken iktisat teorisinden ve ülke uygulamalarından yararlanılmaktadır. Bu reformlar temelde mal ve hizmet piyasalarıyla işgücü piyasalarındaki yapısal düzenlemeler ve makroekonomik ve finansal istikrar politikaları olmak üzere iki ayrı grupta değerlendirilebilmektedir (Alesina, Drazen ve Trebbi, 2006, s. 2).

Makroekonomik ve finansal istikrar politikaları kısa vadede çözülmesi gereken iktisadi problemleri hedef alırken piyasaların yapısal olarak düzenlenmesini öngören yapısal reform politikaları ekonomilerin uzun vadede çözülebilecek problemlerini dikkate almaktadır. Esasen bu iki politika uzun vadede iktisadi büyüme ve refah artışı hedefinin gerçekleştirilmesinde uyum halinde hareket etmektedir (Sönmez, 2005, ss. 326-328). Çalışmanın kalan bölümünde yapısal reformların incelenmektedir. Yapısal reformlar için bazı durumlarda reform ifadesi kullanılmakta; istikrar politikalarından bahsedildiğinde ise istikrar politikaları özellikle belirtilmektedir.

Şekil 1.1: İktisadi Reformlar

Yapısal reform işgücü, mal ve hizmet piyasalarındaki düzenleme ve kontrollerin kaldırılması amacını taşıyan ve bununla birlikte verimlilik ve yatırım ortamının iyileşmesini hedef alan hükümetler tarafından uygulanan politikaları ifade etmektedir (European Comission Economic and Financial Affairs, 2015). Rodrik (2017) yapısal reformları ekonominin üretimini en yüksek seviyeye çıkarabilecek şekilde işgücü, mal ve hizmet piyasalarında ve hatta kurumsal yapıda, işgücü ve sermayenin doğru alanlarda, en verimli olduğu alanlarda, kullanılması amacını taşıyan değişiklikler olarak tanımlamıştır. Ona göre bu politikalar başarılı sonuçlar verdiğinde verimlilik, büyüme ve yatırımın artışı sağlanmaktadır.

Yapısal reformun zaman ve sektör boyutuna odaklanan bir başka tanımda geçici çözümlerden ziyade ekonominin kırılganlıklarına ve zayıflıklarına karşı kalıcı çözümleri sağlamak amacıyla iktisadi yapıyla ilgili yasal düzenlemeler, piyasaların işleyişinde veya

ekonomik kurumların yapısında değişiklikleri kapsayan her türlü politika yapısal reform olarak belirtilmiştir. Bu reformlar bazen belirli sektörlerle sınırlı olabilirken bazı durumlarda ekonominin tümünü kapsayabilmektedir (TCMB, 2016, ss. 1-3).

Yapısal reformlar ekonomideki emek ve sermaye kaynaklarının en verimli oldukları alanlarda istihdam edilmeleri amacını gütmektedir. Bu sebeple serbest piyasa mekanizmasının çalışmasının önündeki engellerin kaldırılması ve piyasaların işlemesinin özendirilmesi konusunda uygulanan düzenlemeler yapısal reform politikalarını içermektedir. Çeşitli sebeplerle piyasaların işleyişinde ortaya çıkan sorunlar fiyat mekanizmasının gerektiği gibi çalışamamasına neden olmaktadır. Gerek ürün piyasalarında gerek işgücü piyasalarında gerekse finansal piyasalarda görülen yanlış fiyatlandırmaların önlenmesi adına yapılan düzenlemeler yapısal reformlardır (IMF, 2008).

Yapısal reformlar söz konusu ekonomide verimlilik ve iktisadi büyüme hedefini taşıyan piyasa yanlısı düzenlemeler olması sebebiyle bulunulan iktisadi ortamla sıkı sıkıya bağlıdır. Ülke ekonomilerinin yaşadıkları problem her ne ise çözüm de bu ülkeye ve probleme özgü olmaktadır. Bu nedenle yapısal reformlar bağlamdan farklı düşünülememektedir. Bu nedenledir ki 1980’lerde tekel piyasalarının ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi uygulamaları yoğunluktayken günümüze gelindiğinde nüfusun artışı ve sosyal güvenlik sistemlerinin bunun getirdiği maliyetleri kaldıramaması nedeniyle sosyal güvenlik reformları popüler hale gelmeye başlamıştır.

1.2. YAPISAL REFORMLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ

Yapısal reform uygulamaları piyasaların daha liberal yapıya bürünmesini, piyasalardaki kontrollerin olabildiğince azaltılmasını dikkate alırken yalnızca piyasanın arz tarafını ilgilendiren çözüm önerileri sunmaktadır. Bu düşüncenin temel dayanağı Washington Uzlaşmasıdır. Washington Uzlaşması ülkelerin piyasalardaki düzenlemeleri kaldırmasıyla piyasaların etkin işlemesinin ve ekonomik büyüme artışının sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Ancak 2008 krizi örneğinde olduğu gibi krizler talep kaynaklı problemlerden de meydana gelebilmektedir (Campos, Grauwe ve Ji, 2018).

1970’lerde görülen petrol şokunun da etkisiyle iktisadi faaliyet dünya genelinde önemli ölçüde sekteye uğramıştır. Washington Uzlaşması tam da bu dönemin ertesinde 1980’lerin başında ortaya çıkmıştır. Washington Uzlaşması ortaya çıktığı dönemin hemen öncesinde piyasa müdahaleleri ve devletin ekonomide artan rolü o dönemde görülen durgunluğun başlıca sorumlusu olarak belirtilmekteydi. Bu nedenle iktisadi büyüme artışının sağlanması için piyasa kontrolleri kaldırılmalı ve devletin piyasaları sadece düzenleme ve denetleme biçiminde bir işlevi olmalıydı. Ekonomik faaliyetteki bireysel kararların ön plana çıkması, piyasa sisteminin çalışır hale gelmesi gerekliydi (Öniş ve Şenses, 2005, ss. 262-264; Harvey, 2005, ss. 2-3).

Washington Uzlaşması, IMF ve Dünya Bankası’nın savunduğu kalkınma modeli olarak ifade edilebilmektedir. O dönemin siyasal ve iktisadi kurumlarının aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin liberalleşmenin dünya geneline yayılması konusunda vardıkları fikir birliği bu ismi ortaya çıkarmıştır (Krugman, 1995). 1980’li yılların başından itibaren liberalleşme politikaları birçok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkede uygulama alanı bulmuştur. Bu politikaların uygulanmasının geniş bir sahaya yayılmasının arkasında ülkelere uygun koşullarda borç verilmesi için bu politikaların benimsenmesinin bir önkoşul olarak sunulması yatmaktadır (Yavuz, 2007, s. 183). Liberalleşme politikalarını kurumsal olarak savunan iki kurum IMF ve Dünya Bankası’nın faaliyet sürdürdükleri alanlar birbirinden farklıdır. IMF mali sürdürülebilirliğin sağlanması ve ekonomik istikrarı hedef alan politikalara destek verirken; Dünya Bankası uzun vadeli kalkınma projelerine destek sağlamaktadır (Soyak ve Bahçekapılı, 1998, ss. 3-4). Bazı durumlarda bu amaçlar birbirleriyle uyumlu hareket eden politikaları gerektirdiğinden bu iki kurumun görev alanlarının birbirine yakın olduğu durumlar gözlenebilmektedir (Seyidoğlu, 2003, ss. 582-583).

Kurumların borç talep eden ülkelere karşı tutumları borç verme koşullarını etkileyebilmektedir. IMF bazı durumlarda hükümetlerin uygulaması oldukça zor koşulları anlaşma metnine dahil ederken bazı durumlarda daha hoşgörülü bir tavır geliştirebilmektedir Aynı zamanda sağ hükümetlere daha ılımlı yaklaşıırken sol hükümetlerin kurumdan borç alması genellikle daha güçtür (Berber, 2006, ss. 446-447; Pop-Eleches, 2008).

Washington Uzlaşması'yla birinci nesil ve ikinci nesil olmak üzere iki farklı reform anlayışı ortaya çıkmıştır.

1.2.1. Birinci Nesil Reformlar

Birinci nesil reformlarının temel unsurlarını ortaya koyan Williamson'dır. Williamson on maddede özetlediği bu yeni ekonomi anlayışını iktisadi problemlerin çözülebilmesi için önemli bir unsur olarak belirtmektedir. Williamson'un görüşleri sermayenin, işgücünün ve ürünlerin ticaretinin serbest piyasa koşullarında gerçekleşmesi ve bu durumun önündeki engellerin kaldırılması biçiminde özetlenebilir. Washington Uzlaşması'nın temel unsurları şunlardır (Williamson, 2004, s. 196):

Faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi,

Dış ticaretin serbestleşmesi,

Döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması,

Denk bütçenin sağlanması,

Piyasa kontrollerinin kalkması,

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi,

Kamu harcamalarında eğitim ve sağlığın payının artırılması,

Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi,

Mülkiyet haklarının korunması

Washington Uzlaşması'nı savunanlara göre yukarıda belirtilen unsurları sağlamak için uygulamaya konulan yapısal reformlar iktisadi büyümeyi ve verimliliği artıracaktır. Birinci kuşak reformlar 1990'ların ortalarına kadar uygulama alanı bulmuş, birçok gelişmekte olan ülkede kalkınma ve büyüme stratejisi olmuştur (Daştan, Yalçınkaya ve Karabulut, 2020, s. 3).

Washington Uzlaşması'nın klasik iktisat anlayışının kıymetinin yeniden anlaşılmasını sağlamasının yanında politik iktisadi bir tarafının da olduğu belirtmek

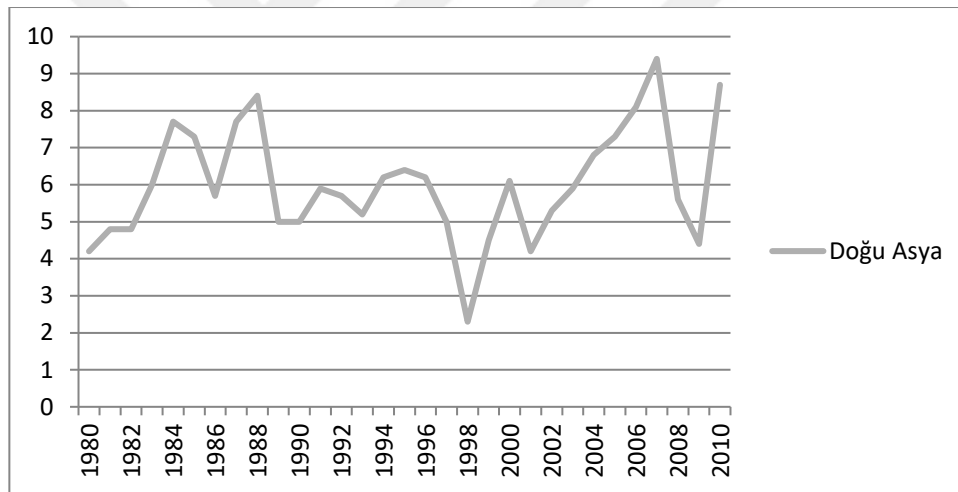
mümkündür. Çünkü birinci nesil reformlar, piyasalardaki düzenlemelerin olabildiğince kaldırılmasını savunurken serbest piyasa koşullarında dezavantajlı durumda bulunan yoksullar, küçük işletmeler ve az gelişmiş ülkeler açısından istenmeyen durumları ortaya çıkarmaktadır. Nitekim finansal serbestleşme ile beraber çok kısa vadeli ve düzensiz sermaye akımları özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Piyasaların liberalleştirilmesi uygulamaları mevcut durumdan kazanç sağlayan kişi ve kurumların Washington Uzlaşması'nın uygulamalarına olumsuz bakmalarına neden olmuştur.

Birinci nesil reformlar piyasaların inşası konusunda kamunun iktisadi faaliyete olan müdahalelerinin maliyetlerine karşı piyasaların inşasını savunmuşlardır. Ancak aynı zamanda toplumsal ve kurumsal olarak birçok unsuru gözden kaçırmışlardır. Yoksulluğu azaltacak tedbirler, piyasaların işlemlerini sağlayan kurumlar, ekonomik istikrar Washington Uzlaşması'nda eksik bulunan unsurlardır. Dahası Washington Uzlaşması'nda teknolojik yenilikler ve yeni öğrenme becerileri dikkate alınmamıştır. Ancak iktisadi büyüme süreci dinamik bir süreçtir. Bu nedenle değişen koşullar belirlenen politikaların da değişmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda birinci nesil reformlar piyasa başarısızlıkları üzerine yeterince eğilmemiş bu problemlerin nasıl giderileceği konusunda herhangi bir çözüm önerisinde bulunmamıştır. Oysa eksik bilgi, kamu malı problemi gelişmekte olan ülke piyasalarında oldukça yaygındır. Dolayısıyla piyasaların kendi kendilerine toplum ve birey açısından etkin sonuçlar üreteceğini beklemek hayalci bir yaklaşım olmaktadır. Bu eksiklikleri nedeniyle Washington Uzlaşması bu olumsuz taraflarının giderebilmesi amacıyla farklı türevleriyle gündeme gelmiştir. Nitelikli kurumsal yapı ve doğru yönetim becerileri uzlaşmayı savunanların ortaya attığı son argümandır. Ancak bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda herhangi bir politika tasarısı öngörülmemektedir (Stiglitz, 2004).

1.2.2. İkinci Nesil Reformlar

Birinci nesil reformların vaat ettiği zenginlik ve refah özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilerde 1990'ların sonlarında görülen krizlerin de etkisiyle hiçbir zaman ortaya çıkamamıştır (Easterly, 2019). Üstelik birinci nesil reformların tavsiye ettiğinden

tam aksi yönde politikalar izleyen Asya ülkeleri önemli bir iktisadi başarı yakalamıştır (bkz. Şekil 1.2). Doğu Asya ülkeleri bu dönemde yalnızca 1998 yılındaki krizde %2 büyüme kaydetmiş, bunun dışındaki yıllarda büyüme oranı %4'ün altına düşmemiştir. Bu ülkelerde devletin ekonomiye müdahale etmemesi bir tarafa dursun iktisadi büyüme devletin aldığı kararlara bağlanmaktadır. Bazı endüstrilerin rekabetten korunması, ekonomiye olumsuz etkileri olabilen kısa vadeli sermaye yatırımlarının büyük ölçüde kontrol edilmesi, devlet politikası olarak kontrollü dışa açılma uygulamaları kalkınmanın önemli aktörleri arasında olmuştur. Birinci nesil reformların kabul ettiği düşünceleri uygulamadığı halde ekonomik performansta büyük başarı kaydeden Doğu Asya ülkeleri Washington Uzlaşması'nın ciddi biçimde eleştirilmesine neden olmuştur (Stiglitz, 2004; Öniş, 2004).

Kaynak:

IMF,

Dünya

Ekonomik

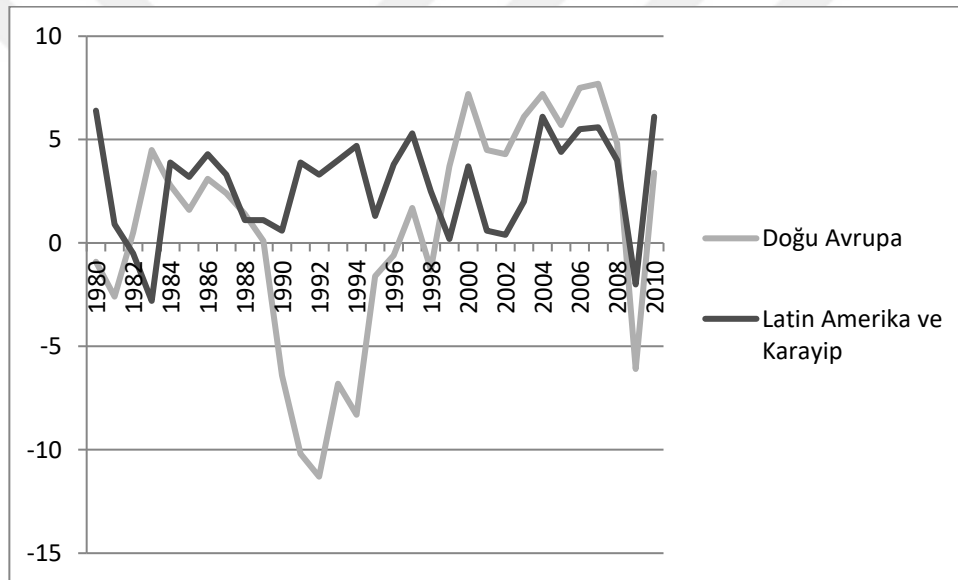
Görünümü,

https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WE/EEQ/OEMDC, Erişim Tarihi: 07.12.2021

Şekil 1.2:Doğu Asya Ülkelerinde Büyüme Oranları

Doğu Asya ülkelerinin tam aksine Washington Uzlaşması'nda işaret edilen politikaları harfi harfine uygulayan Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkeleri arzu edilen büyüme başarısını gösterememişlerdir. Şekil 1.3.'de Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1980-2010 dönemindeki büyüme oranları gösterilmiştir. IMF (International Monetary Fund, Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası destekli yapısal reformların yoğun bir biçimde uygulandığı (Pop-Eleches, 2008) bu ülkelerde büyüme performansının

negatif olduğu dönemler dahi mevcuttur. Aynı zamanda büyüme istikrarlı bir seyir izlemek yerine dalgalı bir seyir izlemektedir. Dahası bu dönemde her iki ülke grubu da Washington Uzlaşmasında karşı çıkılan kontrolcü ithal ikameci politikaların izlendiği 60'lı ve 70'li yıllardaki büyüme performansının yalnızca yarısına erişebilmişlerdir. Bu durum Dünya Bankası ve IMF'nin henüz gelişmiş sanayi ekonomileri haline gelemeyen ülkeler için şiddetle tavsiye ettiği politikaların sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sebeple birinci nesil reformların yerine ülkelerin yaşadıkları iktisadi problemlere ve ülkelerin kendine has iktisadi yapılarına daha duyarlı politikaların ortaya konması bir ihtiyaç haline gelmiştir (Dünya Bankası, 1997; Rodrik, 2006).

Kaynak: IMF, Dünya Ekonomik Görünümü, https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WE/EEQ/OEMDCx Erişim Tarihi: 09.12.2021.

Şekil 1.3: Latin Amerika'da ve Doğu Avrupa'da Büyüme Oranları

Birinci nesil reformların ekonomilerin problemlerinin ne olduğundan bağımsız bir şekilde kendi çözümlerini bir anlamda dayatan yapısı ikinci nesil reformların içeriğinin ekonomilerin kendilerine özgü problemlerinin ve toplumsal hassasiyetlerinin dikkate alınarak hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. Aslında bu bağlamda ikinci nesil reformların birinci nesil reformların bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. İkinci nesil reformların konu başlıkları yoksullukla mücadele, fiyat istikrarı ve finansal istikrardır

(Rodrik, 2006). Bunların sağlanması için ise iyi yönetim ve nitelikli kurumların inşa edilmesi gereklidir. İyi yönetim devlet, piyasa ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi anlamını taşımaktadır (Temel, 2020, ss. 228-229). Nitelikli kurumlar ise piyasaların işlemesi yönündeki engelleri kaldıracak hukuki ve diğer sosyal normların oluşturulmasını ifade etmektedir. İkinci nesil reformlarla ilgili bu bağlamda birinci nesil reformların uygulanabilmesi adına hukuki, sosyal ve kurumsal altyapının hazır hale getirilmesi gerektiği ve bunlar sağlanmadan birinci nesil reformların ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesinin mümkün olamayacağı söylenebilir.

İkinci nesil reformlar Post Washington Uzlaşması olarak da ifade edilmektedir. Post Washington Uzlaşmasının önemli biri unsuru da devlete piyasaların işlemesinin ve piyasa dışısalıklarının önündeki engellerin kaldırılması yönünde yüklediği sorumluluktur (Ercan, 2003). İyi bir yönetim iktisadi liberalleşmeyi oluşturacak piyasa aksaklıklarının önlenmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda birinci nesil reform tasarımı değerlendirme alanı bulamayan ancak iktisadi faaliyeti önemli ölçüde etkileyen kurumlar ve toplumsal alışkanlıkların bu reform anlayışında nasıl şekillendirilmesi gerektiği üzerine odaklanılmıştır (Fine, 1999). Esasen dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerin belirli kalıp düşünceler ve politikalar temel alınarak yönetilebileceği düşüncesi 1990'ların başına damga vuran bir paradigma olmuştur. Ancak iyi yönetimi sağlamak için ortaya konan kurumsal çabalar yerel siyasi alışkanlıklar ve çıkar gruplarının güç dengeleri yüzünden sınırlı bir seviyede kalmıştır. İyi yönetimin vazgeçilmez öğeleri olan şeffaf yönetim, demokratikleşme ve çok seslilik uygulamada gerçekleştirilememiştir (Doornbos, 2003).

Özetlersek Washington Uzlaşması ilk halinin gelişmekte olan ekonomilerin sorunlarını çözmekte yetersiz kalması nedeniyle ciddi eleştiriler almıştır. Daha sonra akademik ve kurumsal katkılarla farklı biçimler almıştır. Son olarak Post-Washington Uzlaşması denilen biçimini almıştır. Bu yeni politika tasarımının kurumlara ve toplumsal ilişkilere daha fazla önem vermesine rağmen gelişmekte olan ülkelerin problemlerine tam anlamıyla çözüm olduğunu söylemek oldukça güçtür. Yapısal reform politikalarının yararlarının uzun vadeye yayılması hala bu görüşün destek bulabilmesini sağlamaktadır (Grier ve Grier, 2021).

1.3. YAPISAL REFORM TÜRLERİ

Yapısal reformlar uygulandığı sektörler ve uygulama biçimlerine göre farklı gruplarda değerlendirilmektedir. Bu kısımda yapısal reformların ithalat ve ihracat üzerindeki kontrollerin kaldırıldığı dış ticaret reformları, finansal piyasalardaki kontrollerin azaltılmasını amaçlayan finansal piyasa reformları, mal ve hizmet üretiminde kamu sahipliğinin azaltılması ve  zelleştirme yoluyla verimliliğin sağlanması amacını taşıyan  zelleştirme uygulamaları, işgücü piyasasında işe alımları ve işten çıkarmaları g   hale getiren yasal düzenlemelerin kaldırılmasını hedefleyen işgücü piyasası reformları, ürün piyasalarındaki rekabeti engelleyen uygulamaların kaldırılmasını amaçlayan ürün piyasası reformları açıklanmaktadır.

1.3.1. Dış Ticaret Reformları

Ülkelerin uluslararası ticarete açılması iktisadi refah ve büyüme açısından oldukça yararlıdır. Serbest ticaret yurtdışındaki daha ucuz üretilen ürünlerin ülke pazarında yer bulmasıyla aynı zamanda yurtiçinde üretilen ürünlerin dünya pazarına açılmasıyla değerlerinin yükselmesi yoluyla iktisadi faaliyeti olumlu yönde etkileyecektir. Bu nedenle dış ticaretin serbestleşmesi uygulamaları ana akım iktisat literatüründe sıkça yer bulmuştur.

Dış ticaretin serbestleşmesi uygulamaları gümrük tarife oranlarının azaltılması veya tamamen kaldırılmasını, tarife dışı engellerin kaldırılmasını içermektedir. Tarife uygulamaları mal veya hizmetin fiyatına ilişkin iken; tarife dışı engeller ithalata kota uygulanması, narh ve tamamen yasaklanması gibi uygulamaları ifade etmektedir. Serbest ticaret bölgelerinin ve gümrük birliğinin oluşturulması serbest ticaretin uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmasını sağlamaktadır.

Dış ticaret reformları bir mal veya hizmetin yurtdışından satın alınmasına aynı zamanda yurt içinde üretilen bir mal veya hizmetin yurtdışına satılmasında uygulanan kısıtlama ve düzenlemelerin kaldırılmasını dış ticaret uygulamalarının daha liberal bir yapıya kavuşmasını sağlamak için alınan politika tedbirlerini içermektedir. Dış ticaret uygulamalarında, ticarete konu olan mal veya hizmetin fiyatına dair düzenlemeler dışında kalan tarife dışı uygulamalar dış ticaretin %40'ı veya daha fazlasını kapsıyorsa, dış

ticaretteki tarife uygulamalarının %40 veya daha fazlası ise resmi döviz kurları karaborsadakinden %20 veya daha fazla değerli ise, sosyalist iktisadi sistem var ise, ihracatın kamu iktisadi teşebbüslerince yapılması söz konusu ise o ülkenin dış ticaretinin serbest olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Sachs, 1995).

Tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde dış ticaret reformları savaş yıllarında artan tarifelerle kesintiye uğramasına rağmen genelde günümüze kadar artış eğilimi göstermekte, tarife ve tarife dışı uygulamalar azalmaktadır (Günsoy, 2006).

1.3.2. Finansal Piyasa Reformu

Fon talep edenlerle fon arz edenlerin oluşturduğu finansal piyasalardaki liberalleşme uygulamaları küreselleşmenin ve ana akım iktisadın serbestleşme yönündeki olumlu tutumu vasıtasıyla yaygınlaşmıştır. Finansal piyasalardaki sermayenin yurtiçine girmesine ve yurtdışına çıkarılmasına dair sınırlamalar, faiz oranlarına dair sınırlamalar finansal serbestleşmenin önündeki engellerdir.

Finansal serbestleşme yurtiçindeki yatırım projelerinin daha uygun koşullarda finansmanını sağlamakta aynı zamanda yurtiçindeki tasarruf sahiplerinin tasarruflarını daha yüksek getiri elde edebilecekleri yurtdışındaki yatırım araçlarına yönlendirebilmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle finansal serbestleşme fonların en verimli oldukları alanlarda değerlendirilmesine olanak tanımakta gayri safi yurtiçi hasıla üzerinde olumlu etkilere sahip olmaktadır.

Dünya Bankası (2005) verileri dikkate alındığında finansal serbestleşme politikaları neticesinde gelişmekte olan ülkelere yapılan sermaye yatırımlarının arttığı uluslararası faiz oranlarının düştüğü gözlenmiştir. Bu durum finansal liberalleşme politikalarının olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir.

1.3.3. Özelleştirme Uygulamaları

Ekonomide talep gören, ihtiyaç duyulan ancak yüksek sabit maliyetler gerektirmesi, düşük karlılık ve kamunun sektörü yönlendirmeyi istemesi nedeniyle kamu kesimi bazı

sektörlerde kamu iktisadi teşebbüslerince üretim faaliyetine dahil olmaktadır (Kazgan, 2009, ss. 288-294).

Özelleştirme uygulamalarının odağında kamu sahipliğinin azaltılması ve hatta mülkiyetin özel teşebbüse geçmesi yer almaktadır. Özelleştirme uygulamalarını savunanlara göre özelleştirme uygulamaları reel sektörün yalnızca piyasanın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin rekabetçi koşullarda üretilmesini sağlamaktadır. Kamu iktisadi teşebbüslerinde ise piyasanın gerçekleri yeterince dikkate alınmamakta rekabetçilikten uzak kaynak verimliliğine aykırı bir durum söz konusu olmaktadır.

Laporta ve Lopez de Sinales (1998) özelleştirme uygulamalarının yapıldığı sektörlerde verimliliğin arttığını, işsizliğin arttığını, karlılığın ve ürünlerdeki kalitenin artmasıyla fiyatların yükseldiğini ortaya koymuştur. Özelleştirme faaliyeti bir yandan karlılığı ve verimliliği artırırken; diğer yandan işsizliğin ve fiyatların artmasına neden olmuştur. Özelleştirme faaliyeti sonrasında toplumun bazı kesimleri kayba uğramıştır.

1.3.4. İşgücü Piyasası Reformları

İşgücü piyasası reformları işgücü piyasasında verimlilik ve ekonomik büyümeye engel olan yapay düzenleme ve uygulamaların kaldırılmasını hedeflemektedir. Asgari ücretin kaldırılması, geçici ve sabit dönemli istihdamın piyasadaki rolünün artırılması emeklilik yaşının yükseltilmesi, işe alımların ve işten çıkarılmaların önündeki hukuki ve bürokratik engellerin kaldırılması, işsizlik ödeneklerinin azaltılması, sigorta primlerinin düşürülmesi, esnek çalışma koşullarının sağlanması bu kapsamda değerlendirilmektedir (Blanchard ve Wolfers, 2000).

İşgücü piyasasındaki reform politikaları bireylerin yaşamlarını doğrudan etkilemesi nedeniyle diğer reformlara nazaran daha yavaş işlemektedir. İşgücü piyasasındaki katılıklar konusunda ülke örnekleri dikkate alındığında en katı uygulamaların daha az gelişmiş ülkelerde olduğu görülmektedir (Botero ve diğerleri, 2004). Katı uygulamalar istihdamın artırılmasına büyük bir engel oluşturmaktadır. Esasen işgücü piyasasında rekabeti engelleyen politikalar işgücü üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaktadır.

1.3.5. Ürün Piyasası Reformları

Mal ve hizmet piyasalarında görülen rekabet karşıtı piyasaya giriş yönündeki engeller, hakim durumun kötüye kullanılması, üreticiler arasında rekabet karşıtı yapılan gizli anlaşmalar ürün piyasalarındaki serbestleşmenin önündeki engellerdir. OECD ülkeleri arasında en rekabetçi uygulamalar İngiltere ve Hollanda'da görülürken en az rekabetçi uygulamalar Polonya ve Meksika'da görülmektedir. Nicoletti ve Scarpetta (2005) ürün piyasasında artan rekabetçi uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır.

1.4. YAPISAL REFORMLARIN ÖLÇÜLMESİ VE YAPISAL REFORM GÖSTERGELERİ

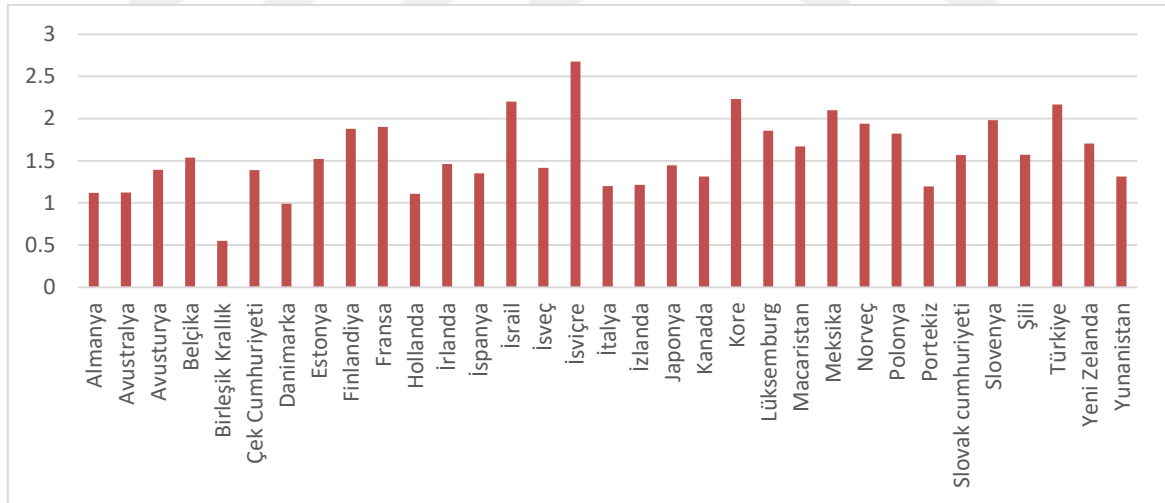
İktisadi reformlar serbest piyasa mekanizmasının çalışması adına gerekli koşulların sağlanması için yapılan düzenlemeler olarak ifade edilmektedir. Bu durumun nesnel kriterlerle ifade edilmesi hem ülkeler arası karşılaştırmalar hem de belirli bir ülkenin bu alanda yıllar içerisinde sağladığı gelişimin izlenmesi bakımından önemlidir. Bu sebeple bazı kuruluşlar tarafından reformların ölçülmesi adına çeşitli endeksler oluşturulmuştur.

1.4.1. Ürün Piyasası Düzenleme Endeksi

Ürün Piyasası Düzenleme Endeksi (Product Market Regulation Index, PMR) verisi 1998 yılında OECD tarafından geliştirilmiştir. Endeks; elektrik dağıtımı, doğalgaz dağıtımı, karayolu taşımacılığı, havayolu ulaşımı, demiryolu ulaşımı, posta dağıtım hizmetleri ve haberleşme ve telekomünikasyon sektöründeki piyasa karşıtı düzenlemelerin ne ölçüde bulunduğunu değerlendirmektedir. Bu endeksin oluşturulma amacı rekabeti engelleyen durumların önüne geçmek ve uygulanan reformların nasıl ilerlediğini takip etmektir. Endeks, OECD tarafından hazırlanan anketlere ilgili ülkedeki resmi yetkililer tarafından verilen cevaplar dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Bu anketler, ilgili piyasadaki rekabetçi uygulamaların değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anket verilerindeki her bir cevap için bir sayı atanmaktadır. Bu yöntemle anket verilerine dayanılarak niceliksel değerler elde edilmektedir. Buradaki bilgi yalnızca yasal

mevzuata dair bilgileri içermektedir. Böylece ülkeler arası nesnel bir değerlendirme imkanı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu yasal mevzuatla uygulamaya konulan kuralların gerçek hayattaki uygulama farklılıkları bu veri setine yansımamaktadır. Aynı zamanda bu veri setinde yasal otoritelerce verilen cevaplar ülke uzmanları tarafından da değerlendirilmektedir. Bu yolla subjektif değerlendirmelerin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Ürün piyasaları düzenleme endeksi 0 ile 6 arasında değerler almakta; 0'a yakın değerler serbest piyasa ekonomisi yönündeki uygulamaların yoğunlukta olduğunu gösterirken, 6'ya yakın değerler ürün piyasalarındaki kontrollerin yoğun olduğunu ve piyasaya giriş engellerinin olduğunu göstermektedir. Buna göre ürün piyasaları endeksi gelişmiş sanayi ekonomilerinde düşük değerler alırken; serbest piyasaya aykırı uygulamaların sıklıkla görüldüğü az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nispeten yüksek değerlerde seyretmektedir. Dolayısıyla ürün piyasaları düzenleme endeksindeki bir azalma serbest piyasa yanlısı reform düzenlemelerinin belirlendiği anlamına gelmektedir. OECD ülkelerinde ürün piyasaları düzenleme endeksinin güncel değerleri Şekil 1.4.'de yer almaktadır.

Kaynak: OECD Ekonomik Görünüm, 2020.

Şekil 1.4: Ürün Piyasaları Düzenleme Endeksi (2018)

Ürün piyasaları endeksinin güncel değerlerinin yer aldığı Şekil 1.4.'e göre genel olarak eskiden merkezi planlama uygulayan ülkelerde endeks yüksek değerlerde iken; gelişmiş piyasa ekonomilerinde daha düşük değerler gözlemlenmektedir. Ürün piyasaları

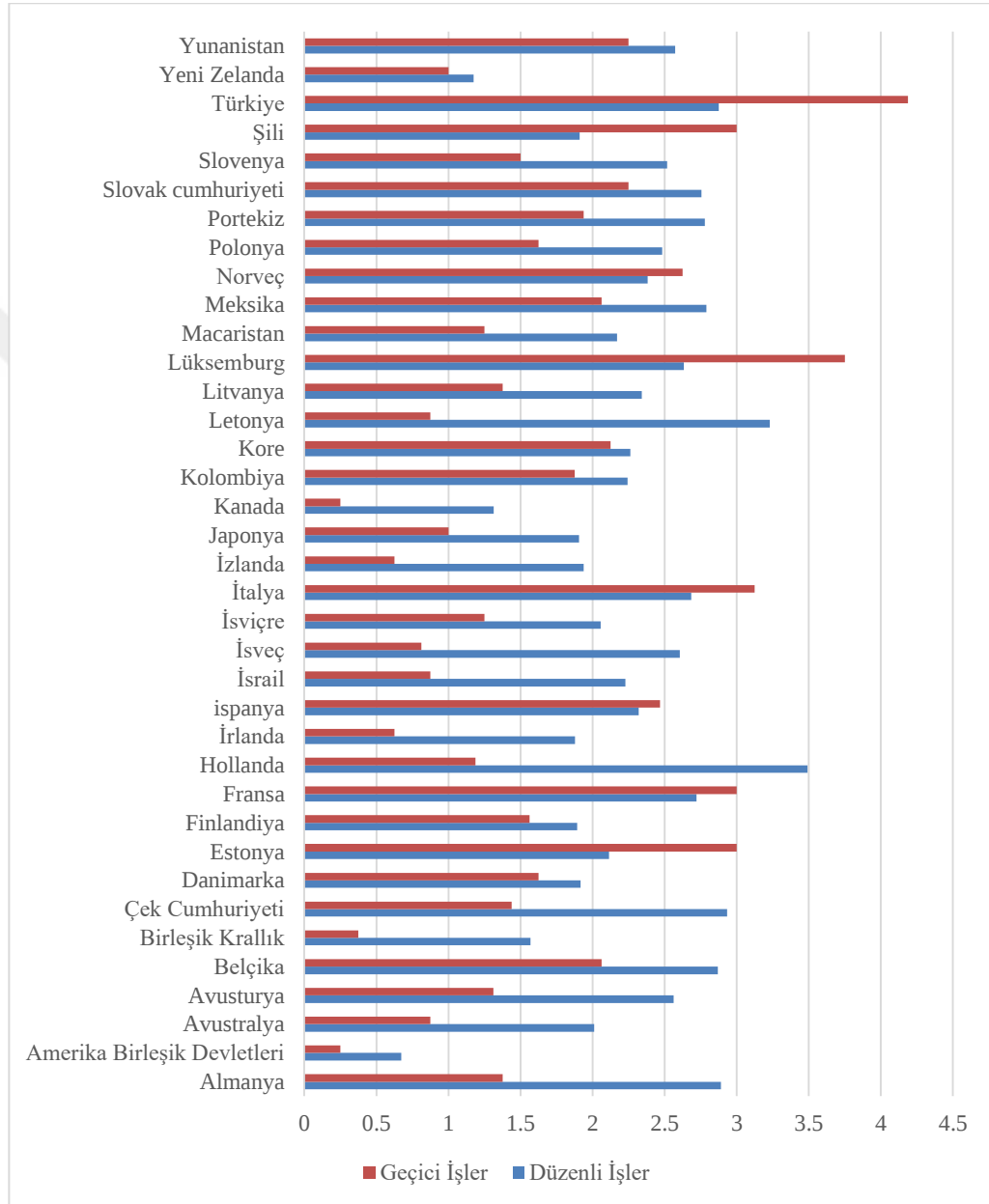
düzenleme endeksinin en yüksek değeri 2,68 ile İsviçre’de gözlemlenirken; en düşük değer 0,54 ile Birleşik Krallık’a aittir.

1.4.2. İstihdamı Koruma Mevzuatı

İstihdamı koruma mevzuatı işgücü piyasasında işsizlerin istihdam edilmesinde ve aynı zamanda istihdam edilenlerin işten çıkarılmasındaki yasal mevzuatın ve mahkeme hükümlerinin oluşturduğu kural ve ilkeler bütünüdür. İşgücü piyasasındaki düzenlemeler geçici ve sürekli işler için olabildiği gibi dezavantajlı durumda bulunanlar için de çeşitli kuralları içermektedir (OECD, 1999 ss. 50-51). Endeksin oluşturulmasında işgücü piyasasına ait düzenleme hükümlerin incelenmesi ve üye devletlerin verdikleri bilgiler esas olmaktadır.

İşgücü piyasası bu veri tabanında üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunların ilki düzenli istihdam edilenlerin işten çıkarılmasına dair kuralları değerlendirmektedir. Bu kurallar işin niteliği ister düzenli veya isterse geçici ve sabit dönemli sözleşme biçiminde kısıtlı bir süreye bağlı olsun işgücü piyasasındaki prosedürel zorluklar, ihbar ve kıdem tazminatı hükümleri ve adil olmayan uygulamalar için öngörülen ceza hükümleridir (OECD, 1999, s. 54). İşgücü piyasasının değerlendirildiği ikinci kategori ise geçici ve sabit dönemli sözleşmelerin uygulandığı durumlardır. Burada başlangıçta istihdam sürecinin sonlanma tarihi bellidir. Nispeten daha liberal piyasalar oldukları söylenebilmektedir. Ancak bu piyasalarda da sözleşmelerin yenilenmesi durumlarının hangi kriterlere bağlı olacağı konusunda da mahkeme kararları işverenlerin uygulamalarının önüne geçebilmektedir (OECD, 1999, s. 59). Üçüncüsü ise toplu işten çıkarmalara ait düzenlemelerdir. Bu üç düzenlemede ülkelerin piyasa yanlısı uygulamalar bakımından yer aldıkları konum farklı olabilmektedir. Örneğin geçici sözleşmeler bakımından katı uygulamaların olduğu ülkeler, sürekli işlerde nispeten daha liberal sayılabilecek bir işgücü piyasasına sahip olabilmektedir (OECD, 1999, s. 64). İstihdam koruma endeksi bu üç kategorideki mevzuat düzenlemelerine sıfır (0) ve altı (6) arasında değerler atfetmektedir. Endeks daha esnek işgücü piyasalarına sahip ülkelerde daha düşük değerler alırken; işgücü piyasalarında serbest piyasa karşıtı uygulamalar arttıkça endeks değerleri yükselmektedir. Şekil 1.5.’de istihdamı koruma mevzuatına dayanılarak OECD tarafından oluşturulan endeks değerlerinin güncel verileri yer almaktadır. OECD ülkeleri arasında işgücü piyasalarında düzenli işlerde en yüksek kontrollerin bulunduğu ülke İtalya,

geçici işlerde en yüksek kontrollerin uygulandığı ülke ise Türkiye'dir. İşgücü piyasalarında hem düzenli işler için hem de geçici işler için en az kontrolün uygulandığı ve en esnek işgücü piyasalarına sahip ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Kaynak: OECD Ekonomik Görünüm, 2020.

Şekil 1.5: İstihdamı Koruma Mevzuatı (2019)

İstihdamı koruma mevzuatını değerlendiren bu endeksle ilgili vurgulanması gereken diğer bir husus da bu endeksin reform politikalarıyla ilgili karar alıcıların

politikacılar olması ve politika kararlarının seçmenleri doğrudan ilgilendiren bir husus olması nedeniyle bu piyasadaki reform yanlısı uygulamalar ürün piyasalarındaki piyasa yanlısı düzenlemelere nazaran daha yavaş bir şekilde mevzuata yansımaktadır. Bu durumun nedeni işgücü piyasalarındaki asgari ücretin kaldırılması, işsizlik ödeneklerinin azaltılması ve işten çıkarmaların daha kolay hale gelmesi gibi serbest piyasa yanlısı uygulamaların büyük bir tepkiyle karşılanacak olmasıdır. Bu sebeple istihdam koruma mevzuatına dayanan endeks değerlerinin zaman içerisinde çok az değişkenlik gösterdiğini söylemek yerinde olacaktır.

1.4.3. Geçiş Ekonomileri Endeksi

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası) tarafından 1994 yılında eski merkezi planlama uygulayan ülkelerin sanayileşmiş ülke ekonomilerine geçişindeki değişimi değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Büyük ölçekli özelleştirmeler, küçük ölçekli özelleştirmeler, yönetimin ve girişimciliğin dönüşümü, fiyat kontrollerinin kaldırılması, ticaret ve döviz kuru sisteminin yapısı ve rekabet politikası olmak üzere 6 (altı) bileşenden oluşmaktadır. Bu altı bileşenin her biri için ülkelerin performansları serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünden değerlendirilmekte ülkeler 1'den 4'e kadar puanlanmaktadır. 1 değeri o bileşen için merkezi planlamanın büyük ölçüde devam ettiğini gösterirken; 4 değerine yakın olan puanlar sanayileşmiş piyasa ekonomilerine dönüşümün önemli ölçüde gerçekleştiğini göstermektedir. Endeks 1989-2014 yılları arasını kapsamaktadır. Buradaki değerlendirme ülkelerin saf bir piyasa ekonomisinden ziyade dönemin sanayileşmiş ülkeleriyle kıyaslanması sonucunda ortaya çıkmaktadır (EBRD, 1994).

1.4.4. Yapısal Politika Göstergeleri

IMF tarafından yapısal reform politikalarının farklı sektörleri dikkate alarak izlenmesi amacıyla 2008 yılında oluşturulmuştur. Bu sektörlerin ilki finansal sektördür. Finansal sektör düzenlemeleri iki ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar yurtiçindeki finansal sektör düzenlemeleri ve uluslararası sermaye hareketlerinin düzenlenmesidir. Finansal sektör düzenlemeleri bankacılık sektörünün faaliyetlerinin devlet otoritesi

tarafından ne ölçüde düzenlendiğini ölçmektedir. Uluslararası sermaye hareketlerinin düzenlenmesi ise ülke vatandaşlarının ve ülke vatandaşı olmayanların sahip oldukları sermayenin ne ölçüde kontrol edildiğini dikkate almaktadır. Bu endeksin dikkate aldığı diğer bir ölçüt verilen kredilerin düzenlenmesidir. 0 değeri tam bir kısıtlamayı belirtirken 3 değerine doğru finansal serbestleşmenin sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu gösterge 1973 ve 2005 yıllarının kapsamaktadır (IMF, 2008, s. 45). Tablo 1.1.'de reform göstergeleri özetlenmektedir.

Tablo 1.1: Reform Göstergeleri

Kurum	Endeks	İncelenen Reform Politikaları	Yıl
OECD	Ürün Piyasaları Düzenleme Endeksi(PMR)	Demiryolu, karayolu, havayolu, posta, haberleşme ve telekomünikasyon hizmetleri	1975
OECD	İstihdamı Koruma Mevzuatı (EPL)	Düzenli geçici işleri ve toplu sözleşmeleri içeren işgücü piyasası düzenlemeleri	1985
EBRD	Geçiş Ekonomileri Endeksi	Büyük ve küçük ölçekli özelleştirmeler, yönetimin ve girişimciliğin dönüşümü, fiyat kontrollerinin kaldırılması, ticaret ve döviz kuru sisteminin yapısı ve rekabet politikası	1989
IMF	Yapısal Politika Göstergeleri	Finansal sektör, dış ticarete ve reel sektöre yönelik düzenlemeler	1973 (finansal sektör), 1960 (dış ticaret ve ürün piyasaları)

Kaynak:OECD, Ürün Piyasaları Düzenleme Endeksi, 2021; <https://www.oecd.org/regreform/regulatory-databases-and-indicators.htm>, Erişim Tarihi: 21.02.2022.

OECD, İstihdamı Koruma Mevzuatı, 2021, <https://www.oecd.org/els/emp/oecdindicatorsofemploymentprotection.htm>, Erişim Tarihi: 03.05.2021.

EBRD, Geçiş Ekonomileri Endeksi, 2020, <https://www.ebrd.com/economic-research-and-data/transition-qualities-asses.html>, Erişim Tarihi: 09.10.2020.

IMF, Yapısal Politika Göstergeleri, 2021, <https://www.elibrary.imf.org/view/book/9781451943726/ch03.xml>, Erişim Tarihi: 23.03.2021.

IMF tarafından yapısal reformların ölçüldüğü diğer bir sektör reel kesimdir. Buradaki düzenlemeler dış ticarete yönelik düzenlemeler ve ürün piyasalarına yönelik düzenlemeleri dikkate almaktadır. Dış ticaretin kontrolüne yönelik düzenlemelerin içerisinde gümrük vergisi oranları, ihracat ve ithalata yönelik diğer sınırlamalar yer almaktadır. Dış ticaret reformlarında 1960 ve 2005 yılları arasındaki ölçümler yer

almaktadır. Ürün piyasalarına yönelik düzenlemeler ise tarım, telekomünikasyon ve elektrik sektörlerindeki uygulamaları dikkate almaktadır. Bu düzenlemeler 1960 ve 2003 yıllarını arasını kapsamaktadır (IMF, 2008, s. 46).

1.5. YAPISAL REFORMLARIN SONUÇLARI

Yapısal uyum ve istikrar politikaları ekonominin sahip olduğu kaynakları en verimli oldukları alanlarda kullanarak ekonomilerde yatırım, üretim ve gelirin artışı hedeflemektedir. İstikrar politikaları ise ekonomideki karar vericilerin gelecekteki belirsizliklerden çok az etkilendiği iktisadi değişkenlerin olabildiğince öngörülebilir olduğu bir iktisadi ortamı oluşturma amacını gütmektedir. Reformlar bu nedenle ekonomideki farklı göstergelerde iyileşmeleri amaçlamaktadır.

Ampirik çalışmaların sonuçları dikkate alındığında yapısal reformlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Ancak bu etki kısa dönemde negatif yöndedir (Selowsky ve Martin, 1999; Fidrmuc, 2003; Mickiewitz, 2005). Dış ticaretin serbestleşmesiyle birlikte ülkeye giren döviz ihracat malları için girdi oluşturan ithal malların teminini kolaylaştırarak ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olmaktadır (Esfahani, 1991). Benzer durum işgücü piyasasındaki katı uygulamaların kaldırılmasında da söz konusudur. İşgücü piyasasında piyasa yanlısı düzenlemeler işsizlik oranının azalmasını sağlamaktadır (Bassanini ve Duval, 2006; Feldmann, 2013).

Bununla beraber Can (2013) işgücü piyasası reformlarının istihdam üzerinde olumlu bir etkisinin bulunmadığını belirtmektedir. Monastiriotis (2006), İngiltere’de üstelik işsizlik piyasasında düzenlemelerin kaldırılmasının işsizlik üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Piyasaların serbestleşmesi adına uygulanan yapısal reform politikaları sonucunda çoğunlukla iktisadi büyüme adına olumlu sonuçlar beklense de piyasaların işlemesinde herhangi bir kontrolün olmaması da arzu edilmeyen bir durumdur. Bunun nedeni ise piyasaların işlemesi sonucunda istenilen refahın ortaya çıkmamasıdır (Campos ve diğerleri, 2018, ss. 6-7). Herhangi bir standardın olmadığı böyle bir durumda hizmet kalitesi düşmekte, işlem maliyetleri yükselmektedir. Aynı zamanda reform uygulamaları gelir

dağılımını değiştirmekte bu durum siyasi kargaşaların ve toplumsal huzursuzlukların önünü açabilmektedir (Campos ve diğerleri, 2018, ss. 7-8) .

1.6. OECD ÜLKELERİNDE YAPISAL REFORMLAR

OECD ülkelerinde tarihsel süreç içerisinde hangi reform politikalarının uygulandığı reform kavramının uygulamadaki örneklerle sergilenmesiyle daha açık bir şekilde anlaşılabilmesinin yanında, bu ülkelerde reformların hangi yıllarda gerçekleştiği konusunda da ayrıntılı veriler sunabilmektedir. Reform kararlarının belirlenmesi sayıca çok fazla olması sebebiyle oldukça güçtür. Bu küçük ve büyük ölçekli reformların ayırt edilmesi bu nedenle oldukça önemlidir. Duval ve diğerleri (2018)'nin çalışması bilindiği kadarıyla OECD ülkelerindeki reform örneklerini inceleyen en kapsamlı çalışmadır. Bu çalışmadaki reformların temel dayanağı yasal mevzuatta görülen piyasa yanlısı düzenlemeler. Bu nedenle piyasa yanlısı reformların tespit edilmesinde öncelikle yasal mevzuat takip edilmekte, bunun arkasından iktisat yazını incelenmekte ve OECD Ürün Piyasaları Düzenleme Endeksi ve İstihdamı Koruma Mevzuatındaki sayısal değişimler dikkate alınmaktadır. Böylece piyasa yanlısı büyük ölçekli yapısal reform politikaları tespit edilmiş olmaktadır.

OECD ülkelerinde uygulanan yapısal reformlar bir yandan elektrik, doğalgaz telekomünikasyon, demiryolu, karayolu, havayolu yük ve yolcu taşımacılığı sektörlerinde yer alan piyasaların daha liberal hale gelmesini amaçlayan çabaları değerlendirmektedir. Diğer yandan bu büyük ölçekli reformlarda geçici, düzenli ve toplu sözleşmelerin söz konusu olduğu işlerdeki işten çıkarmaların ve işe alımların yasal süreçlerinin serbest piyasa kaidelerine uyumlu hale gelmesini amaçlayan hukuki düzenlemeler dikkate alınmaktadır (bkz. Tablo 1.2.). Bu düzenlemeler arasında enerji piyasasındaki büyük ölçekli özelleştirmeler, fiyat kontrollerinin kaldırılması, piyasaya girişin teşvik edilmesi, rekabeti düzenleyen kurumların oluşturulması; işgücü piyasasında görülen katılıkları gidermeyi amaçlayan işsizlik ödeneklerinin azaltılması, sabit dönemli sözleşmelerle istihdamın teşvik

Tablo 1.2. OECD Ülkelerinde Yapısal Reformlar

Ülke	Yapısal Reform
Almanya	1999 yılında Federal Kartel Komitesi tarafından yerel elektrik dağıtıcılarını başka şirketlerini başka dağıtıcılarla paylaşmaları zorunlu hale getirildi. 2005 yılındaki yeni düzenlemeyle rekabeti korumayı amaçlayan düzenleyici kurumların yetkileri artırıldı. Geçiş dönemi için uygulanan tavan fiyat ve kalite testi uygulamaları maliyetlerin aşşaya çekilmesi bakımından önemli bir teşvik oldu. 1993 yılındaki reformla belirli kriterleri sağlayan firmaların hizmetini sağlamak yetkisi verilebilecekti. 1998 yılında telekomünikasyon sektöründe yeni bir düzenleyici otorite kuruldu ve başka firmaların hizmet verebilmesi için bağları, ücretlerinin azaltılmasına karar verildi. Ayrıca numaraların taşınabilirliği güvence altına alındı. 1994 yılında demiryolu taşımacılığının maliyetleri nedeniyle sürdürülebilirli olmanması nedeniyle reform yapılması düşüncesi ortaya çıktı. Aynı zamanda bu reform sayesinde demiryolu inşaa faaliyetlerinin hakim durumda bulunan firmadan ayrılması sayesinde şirketleşme sağlandı. 1999 yılında ayrılan firmaların muhasebe kayıtlarını tutması ve hesap verebilir bir yapıya sahip olması teşvik edildi. 1998 yılında havayolu ulaşımında şirketin Alman uyruklarının çoğunluğu oluşurması garanti edilerek özelleşmesi sağlandı. 1994 yılında karayolu yük taşımacılığında araçların boyutu ve taşımacılık ücretleri üzerindeki kontroller esnetildi. 1996'daki yasayla beraber genel iş kurumu yasasına tabi olmayan işletmelerin sayısı %15 arttırıldı. İşe girmek ve işten ayrılmak bu yolla daha kolay bir hale geldi. 1986 yılında kısa dönemli sözleşmeleri sonlandırma süresi 18 aya çıkarıldı. İşgücünü kiralamaya yolluyla dışardan alınma süre tanındı. Yeni yasayla işverenin çalışan istihdam edebilme kapasitesi yükseldi. 1997 yılında sabit dönemli sözleşmelerin kapsamı genişletildi. Geçici görevlendirme yoluyla istihdam süresi uzatıldı. Belli istihdam tipleri için ihbarın yeterli olması kudem uzatılmasına gerek olmaması kararı alındı. 2002 yılında geçici iş bulma kurumları ile ilgili yasa yürürlüğe girdi. 2005 yılında işsizlik haklarının süresi azaltıldı. Bu şekilde 55 yaşın üzerindeki işsiz bireyler işsizlik haklarından maksimum 18 ay boyunca yararlanabilecekler.
Amerika Birleşik Devletleri	Elektrik üretiminde rol alan firmaların iletim faaliyetinin üretim ve dağıtımdan ayrılması zorunlu kıldı. Bu uygulamayı kolaylaştırmak amacıyla 2000 yılında yerel iletim faaliyetinin artırılması teşvik edildi. Elektrik piyasalarındaki serbest piyasa yanlısı uygulamalar ilk olarak elektrikli yüksek fiyatlılardan kullanan evlerde başlatılmıştır. 1982 yılında Amerikan Yüksek Yargı Mahkemesi Antitrust davası açtı, buna göre AT&T firması servis sağlayıcılardan hizmet alınabilmesi sağlandı. 1984 yılıyla beraber yeni yasayla piyasa giriş yönündeki tüm engelleri kaldırılması amaçlandı. 1980 yılındaki sözleşmeyle demiryolu taşımacılığında ücretlerin belirlenmesinde pazarlığın yolu açıldı. 1978 yılında havayolu sektöründeki giriş ve fiyat kontrollerinin kaldırılması kararı alındı.
Avustralya	Hükümet Konseyi 1996 yılında ülkenin güney ve doğusunda rekabetçi bir elektrik piyasası oluşturmak için anlaştı. 2004 yılında tüketicilere doğalgaz temini için istedikleri şirket seçme hakkı verildi. Aynı zamanda doğalgaz boru hattına başka tedarikçi firmaların erişebilmesine hak tanıdı. 1997 yılındaki Telekomünikasyon Sözleşmesiyle alıyapı sağlayıcılarının ve hizmet sağlamada görev alan firmaların rekabet etmesinin önü açıldı. 1991 yılında yeni havayolu şirketlerinin piyasaya girmesiyle tüketiciler lehine sonuçlar ortaya çıktı. 1993 yılında havayolu firmasının %25'i British Airways'e satıldı. Kalan kısmı ise halka açılma yoluyla özelleştirildi. 1987 yılındaki mahkeme kararıyla karayolu taşımacılığında faaliyet göstermek daha kolay bir hale geldi. İşyeri ilişkileri Düzenlenmesi 2006 yılında yürürlüğe girdi.
Avusturya	Mecliste elektrik ve doğalgaz piyasasının 2002 yılına kadar tam olarak özelleştirilmesi kararı alınmıştır. 1997 yılında yürürlüğe giren yasayla telekom ağlarının kurulmasında onay ve ücret gerekmesinin işlemler yapılabilmesidir. Hakim durumda bulunan firmanın telekom ağıının diğer firmalarda paylaşılması zorunlu hale getirildi. 2000 yılında yeni yasayla telekom sektöründe kamu sahipliğinin payının azaltılması kararı alındı. Kıdem tazminatlarına ilişkin düzenleme 2003 yılında kabul edildi. Buna göre kıdem tazminatları işveren tarafından brüt ücretin 1/3'si kadar ödenilecek; emeklilik durumunda biriken tazminat çalışmamı alınabilecektir.
Belçika	2001 yılında 2006 yılına kadar elektrik piyasasının liberalleşmesi kararı alınmıştır. Alınan kararla tüketiciler arzu ettikleri tedarikçiden elektrikli temin edebilecektir. 2001 yılında belirli bir limitin üzerinde doğalgaz tüketiciler istedikleri organizasyondan doğalgaz temin edebilecektir. 1995 yılında milli telekom şirketi yabancılara konsorsiyuma satıldı. Mobil telekomünikasyon urarı ise iki firmaya ayrıldı. 2005 yılında milli demiryolu şirketi üç ayrı firmaya ayrıldı. Böylece demiryolu hizmetine herkesin ulaşabilmesi ve görevlerin yürütülmesinde daha fazla özenn gösterilmesi amaçlandı. 1993 yılında havayolu ücretlerinin firmalar tarafından özüğüne belirlenebilmesi sağlandı. Milli havayolu şirketinin %49'u Swissair'a satıldı. 1987 yılında yürürlüğe giren önlemlerle karayolu nakliyat şirketlerinin daha fazla yük taşımacı ve daha uzun mesafelerde izin alınaksızda faaliyetleri sürdürmelerine izin verildi.
Birleşik Krallık	1990 yılında 12 bölgesel elektrik firmasının özelleştirilmesi teşvik edildi. Elektrik üretiminde rekabet, kulan iki firmanın birbiriyle ve uluslararası rakipleriyle rekabete girmesinin yolu açıldı. 1986 yılında British Gaz'n %35'i satıldı. 1996 yılında ise şirket iki ayrı şirkete ayrıldı. 2002 yılında artan rekabete beraber piyasadaki fiyat kontrollerine son verildi. 1993 yılındaki sözleşmeyle demiryolunun işletilmesi hizmetleri özelleştirildi ancak alıyapı hizmetleri doğal bir monopol özelliği sergilediği için bu sürecin dışında kaldı. Hizmetlerin denetlenmesi adına bağımsız bir kurum oluşturuldu. 1980 yılındaki İş Sözleşmesi'yle çalışılan süreçteki her bir gelir için kısa dönem ve uzun dönem için ödenen işsizlik ödenekleri düşürüldü.
Çek Cumhuriyeti	2000 yılında yeni Enerji Sözleşmesi elektrik ve doğalgaz sektörlerinde rekabetçi bir yapının oluşmasını sağlamak için bağımsız bir organizasyon kuruldu. 2001 yılında hükümet doğalgaz firmasındaki hisselerini birçok alıcıya sattı. 2004 yılındaki sözleşmeyle rekabetin geliştirilmesi konusunda önlemler alındı. 2001 yılında telekomünikasyon sektöründeki monopol firma kapatıldı ve alternatif hizmet sağlayıcılar devreye girdi. 2002 yılında tüketicilerin telefon aracılığıyla hizmet sağlayıcılarını seçmeleri rekabeti artıran önemli bir süreç oldu. 1995 yılında hükümet, eşit koşulları sağlayan bütün hizmet sağlayıcıların kamuya ait demiryolu ağından eşit bir şekilde yararlanmasına olanak tanıdı. 2004 yılında Çek Cumhuriyetinin AB'ye girmesiyle havayolu endüstrisinde giriş engelleri kaldırıldı. 1991 yılında karayolu yük taşımacılığında uygulanan fiyat kontrolleri kaldırıldı. Sektörde özelleştirmelerin başlanmasına ek olarak piyasaya giriş için gereklilikler azaltıldı. 2012 yılında işverenlerin sözleşmeleri sona erdirmeleri kolaylaştırıldı. Deneme süresi 6 aya kadar uzatıldı.1992 yılında işsizlik maaşlarından yararlanma süresi 6 aya indirilirken bu dönemde çalışması alabileceği ücretler de düşürüldü. 1998 yılında işsizlik sigortası ödemeleri azaltıldı.
Danimarka	1998 yılında Rekabet Konseyi, elektrik dağıtıcılarından bir tanesinin iletim şebekesini başka dağıtıcıyla paylaşması yönünde karar verdi. Bu sayede ülke Avrupa Birliğinin piyasanın %22'sinin rekabete açılması gerektiği konusundaki koşulluna sağlayabilmıştır. 1999 yılında kabul edilen reformlar sayesinde yüksek enerji tüketiminde bulunan firmalar 2001 yılında, tüketiciler ise 2003 yılında arzu ettikleri üreticiden elektrikli temin edebilecektir. 1993 yılında hükümet telekom hizmetleri, havayolu ve posta hizmetlerini yürüten firmaların satışından önemli bir gelir elde etmeyi hedeflenmektedir. 1994 yılıyla beraber posta ve haberleşme hizmetleri anonim şirket aracılığıyla yürütülmeye başlandı için devletin sektördeki payı azaldı.1997 yılında parlamento kararıyla demiryolu taşımacılığında mevcut altyapıdan yeni işletmeleri yararlanmasına adına farklı ağılar oluşturuldu. 1989 yılındaki yasayla nakliye firmalarının karşılama gereken kriterler kaldırıldı. 1995 yılında geçici iş anjanslarının rolü kapsamı bakımından artırıldı. 1986 yılında uzun süre işsiz olanlar için kullandırılan ikinci iş teklifinin kaldırılması azaltılan işsizlik faydalarıyla ilişkilendirilir. Aynı zamanda işsizlik ödemelerinin maksimum süresi ve ödeme miktarları azaltılmıştır. 2010 yılında mali konsolidasyon sözleşmesiyle işsizlik ödeneklerinden yararlanma süresi 2 yıla düşürüldü.
Fineandiya	1995 yılında 500 kilowatt saatın üzerinde tüketim yapan kullanıcıların elektrikli ihale usulüyle istedikleri tedarikçiden temin edebilmeleri mümkün oldu. Nordik ülkeleri elektrik piyasasına dahil olmasına dahil olmasına hakim durumda bulunan üreticilerin bunu kötüye kullanımının önüne geçildi. 2000 yılında hükümet elektrik piyasasının hisselerinin azaltılmasına karar verdi. 2003 yılında telekomünikasyon sektöründeki rekabeti denetlemek görevini yerine getirmesi için bağımsız bir otorite oluşturuldu. 2010 yılında Avrupa Birliği içerisinde hizmet veren demiryolu hizmeti özelleştirildi. 1992 yılında karayolu yük ve yolcu taşımacılığında piyasaya girişleri daha kolay hale getirildi. 1996 yılında yeni işe alımları kolaylaştıracak yeni yasalar mecliste kabul edildi. İşverenler ve istihdam ediciler için ihbar tazminatı süresi kısıtlandı.

Tablo 1.2: (devam)	
Ülke	Yapısal Reform
Fransa	2000 yılında elektrik piyasasının büyük oranda özelleştirilmesine ve sektöre bağımsız üreticilerin girmesi sağlanarak özelleşme yapılmasına karar verildi. 1997 yılında doğalgaz piyasasındaki monopol firmanın anonimleşmesi ve özelleştirilmesi yönünde Bakanlar Kurulu uzlaştı. 2003 yılında altıparçalı hizmetleriyle, trenlerin işletilmesi faaliyetlerinin birbirinden ayrılması ve taşımacılık sektörünün rekabete açılması yönündeki Avrupa Birliği düzenlemeleri benimsendi. 1993 yılında Fransız havayollarındaki yoğunlaşmanın önüne geçilebilmek adına belli bölgelere yapılan seferlerin ücretleri düşürüldü. 2003 yılında hükümet havayolu firmasının hisselerinin özelleştirdi. 1986 yılında karayolu nakliye sektöründeki uzun mesafelerdeki herhangi bir koşul gerekmektedir. 1987'de yapılan düzenlemeyle işten çıkarmalar için
Güney Kore	1992 yılında elektrik piyasasında tek tek durumda bulunan firma 6 şirkete ayrıldı. 1994 reformuyla piyasaya girişler teşvik edildi. Şirketlerin yönetiminde bağımsızlıklarla güvence altına alındı. 1997 yılında yerel piyasa için ikinci bir hizmet sağlayıcıya lisans vermek suretiyle piyasa rekabete açıldı. 1999 yılında karayolu yük taşımacılığında lisans verme faaliyeti yerini yalnızca kayıt sistemine bıraktı. Böylece lisans hizmetlerinde görülen olumsuz durumların önüne geçildi. 2000 yılında kayıt için gerekli süreçlerin sayısı azaltılarak piyasaya girişlerin artması sağlandı. Yasanın 1998 yılındaki revizyonuyla firmalara daha fazla işçi çıkarılabilme yetkisi tanındı. Bu yasayla geçici iş bulma kurumlarına izin verildi.
Hollanda	2000 yılındaki kanunla doğalgaz piyasasının iki yıl içinde tümüyle rekabete açılmasının öntü açıldı. 1993 yılında hükümet araba telefonlarının, uydur hizmetlerinin ve telsizler için özel hizmet sağlayıcılarının faaliyeti göstermesine izin verdi. 1996 yılında hükümet mobil telefon şebekesi lisanslarının açık arttırma usulüne göre verilmesine karar verdi. 1995 yılında hükümet ve demiryolu firması arasında anlaşmayla demiryolu faaliyetinin yalnızca kar güdüsüyle çalışması ve verilen teşviklerin kaldırılması yönünde uzlaşma sağlandı. Havayolu taşımacılığında 1992 yılına kadar fiyat kontrolleri kaldırılmıştı. Buna ek olarak piyasaya giriş engelleri aşamalı olarak kaldırıldı. 1996 yılında hükümet işten çıkarmaların süresini kısılttı. İşveren kamudan izin almadan işten çıkarma iznine sahip oldu. 1999 yılındaki yasayla esnek çalışma sözleşmelerinin kullanımı teşvik edildi. Sabit dönemli sözleşmelerin ve geçici iş bulma kurumları vastasıyla bulunan işlerde kadro statüsü geçilmesi için belli sayıda sözleşme yenilenmesi işleminin gerektiği belirtildi. Böylece piyasadaki işçi alımlarda ve iş teshinin sona erdirilmesinde daha esnek politikalar uygulanmış oldu. 1985 yılında sosyal güvenlik ödemeleri için yapılan harcamaların azaltılması kararı alınmıştır. Buna uygun olarak hastalık, engellilik ve işsizlik durumlarında belirlenen ödenekler azaltılmıştır. 2007 yılında hükümet işsizlik ödeneklerinin süresinin 5 yıldan 38 aya indirilmesini hedeflemiştir.
İrlanda	2000 yılında tüketicilerin istedikleri kurumdan elektriği tedarik etmelerine izin verildi. 2008 biyene kadar rekabetin artırılması adına herhangi bir firmanın hakim durumunda olmasına için firmaların piyasa paylarının değiştirilmesi sağlandı. 2007'deki düzenlemeyle tek bir rekabete piyasasının oluşturulması kararlaştırıldı. 1996 yılında Telekom firmasındaki kamu hisselerinin %20'si uluslararası bir konsorsiyuma üç yıl sonra şirket üzerindeki paylarını arttırma hakkı tanındı. 1986 yılındaki yasayla karayolu nakliye firmalarının herhangi bir kontrole tabi tutulmamasına ve piyasaya girişlerin daha kolay hale getirilmesine karar verildi. 2006 yılında minimum ihbar süreleri belirlendi. 1983 yılında farklı tarihler için belirlenen işsizlik ödemeleri azaltıldı. 1994 yılında işsizlik ödeneklerinin tahsisini ilk yılında geçerli olan kazançları bağli olarak belirlenmesi kaldırıldı ve bu ödeneklerin vergiye tabi olmasına karar verildi. 2010 ve 2011 yıllarında işsizlik ödenegü gençler için %4'e indirildi.
İspanya	1997 yılındaki yasayla elektrik piyasasında rekabeti arttıracak olan önlemler mevzuatı yerini aldı. Bu düzenleme sonrasında elektrik piyasasında üretim ve iletim faaliyeti ayrılmıştır. İletim firması ise elektriği ihale sonrasında en uygun fiyat veren üreticiden temin edilecektir. Bu yolla elektriğin birim fiyatları düşmüş, aynı zamanda rekabet piyasada kaliteyi arttırmıştır. 1994 yılındaki düzenlemeyle az sayıda çalışan işten çıkarılması durumunda işçi temsilcileriyle görüşülmesi artık zorunlu değildir. 2010 yılındaki mevzuat değişikliğiyle işten çıkarmaların mahkemeler tarafından onaylanması daha kolay hale getirildi. İhbar tazminat miktarları ayrı bir fonda biriktirerek işverene tek seferdeki büyük maliyetinin önüne geçildi. Kalıcı sözleşmeler için öngörülen ihbar tazminatı 33 günlük ücret olarak belirlendi. 2012 yılındaki düzenlemeyle zorunlu ekonomik nedenlerle işten çıkarmalarda tazminat ödemesi her yıl için 22 gün olarak belirlendi. 50 çalışandan daha az kişiyi istihdam eden işletmeler için deneme süresi 1 yıla çıkarıldı. 2010 yılındaki yasayla kanunamaşı gütmeyen iş bulma ajanslarının işgücü piyasalarında etkinliği doğru işe doğru kişiyi bulma ihtimalini arttırdığı düşünümler faaliyetleri teşvik edildi. 1992 yılında mali disiplini sağlayabilmek adına işsizlik katkısı oranları %20 oranında artırıldı. Buna ek olarak her bir katkı miktarı için işsizlik ödenekleri azaltıldı. İşsizlik ödenegünden yararlanabilmek için gereken azami süre 6 aydan 12 aya çıkarıldı.
İsviçre	1992 yılında elektrik şebekesi en büyük rekel olan üreticiden ayrıldı. 2000 yılındaki yasayla doğalgaz piyasasının yarısı rekabete açıldı. 1998 yılında demiryolu altyapısıyla ilgili firmalar ist ve alt sökterleri birbirinden ayrıldı. Yerel düzeyde düzenleme karşı önlemler alındı. 1996 yılında ilelerde karayoluyla yolcu taşımacılığı için yerel otoritelere yetki verildi. 2000 yılında havayolu şirketinin özelleşmesi yönünde adımlar atıldı. 1996 yılında işletmelerin 5 kişiyi kadar 1 yıl süreyle sabit dönemli sözleşme biçiminde personel istihdamına olanak tanındı. 2008 yılında sessici sözleşmelerin istihdamın süresi 1 yıldan 2 yıla çıkarıldı. 2007 yılında işsizliğin ilk 20 ayında geçici olan völksek işsizlik ödenekleri azaltıldı.
İsviçre	2000 yılında Swisscom'un hisselerinin bir kısmı vabanc bir firmaya satıldı. 1999 yılında beraber demiryolu şirketlerinin tümü mal ve yolcu taşımacılığında demiryolu ağından yararlanabilecekti. 2001 yılında işsizlik sigortasından yararlanma süresi düşürüldü.
İtalya	1997 yılındaki yasayla elektrik piyasasında rekabeti arttıracak olan önlemler mevzuatı yerini aldı. Bu düzenleme sonrasında elektrik piyasasında üretim ve iletim faaliyeti ayrılmıştır. İletim firması ise elektriği ihale sonrasında en uygun fiyat veren üreticiden temin edilecektir. Bu yolla elektriğin birim fiyatları düşmüş, aynı zamanda rekabet piyasada kaliteyi arttırmıştır. 1994 yılındaki düzenlemeyle az sayıda çalışan işten çıkarılması durumunda işçi temsilcileriyle görüşülmesi artık zorunlu değildir. 2010 yılındaki mevzuat değişikliğiyle işten çıkarmaların mahkemeler tarafından onaylanması daha kolay hale getirildi. İhbar tazminat miktarları ayrı bir fonda biriktirerek işverene tek seferdeki büyük maliyetinin önüne geçildi. Kalıcı sözleşmeler için öngörülen ihbar tazminatı 33 günlük ücret olarak belirlendi. 2012 yılındaki düzenlemeyle zorunlu ekonomik nedenlerle işten çıkarmalarda tazminat ödemesi her yıl için 22 gün olarak belirlendi. 50 çalışandan daha az kişiyi istihdam eden işletmeler için deneme süresi 1 yıla çıkarıldı. 2010 yılındaki yasayla kanunamaşı gütmeyen iş bulma ajanslarının işgücü piyasalarında etkinliği doğru işe doğru kişiyi bulma ihtimalini arttırdığı düşünümler faaliyetleri teşvik edildi. 1992 yılında mali disiplini sağlayabilmek adına işsizlik katkısı oranları %20 oranında artırıldı. Buna ek olarak her bir katkı miktarı için işsizlik ödenekleri azaltıldı. İşsizlik ödenegünden yararlanabilmek için gereken azami süre 6 aydan 12 aya çıkarıldı.

Tablo 1.2: (devam)	
Ülke	Yapısal Reform
İzlanda	2003 yılında geçen yasayla beraber elektrik piyasasının arz, iletim ve satış yönünden rekabete açılması kararı alındı. Bunu gerçekleştirmek için elektrik üretimi istasyonları parlamento onayına bağlandı. Ayrıca satış ve dağıtım yönünden büyük ayrıcalıklara sahip olan belediyelerin bu ayrıcalıklarının aşamalı olarak kaldırılmasına karar verildi. 1998 yılında çıkan iki yasayla İzlanda'da diğer OECD ülkeleriyle uyumlu bir şekilde rekabetin korunması için düzenleyici tedbirler alındı. Bunun için rekabetin önündeki engellerin kaldırılması kararlaştırıldı. 2000 yılında servis sağlayıcıların seçimi zorunlu hale geldi. Bunu sağlamak için monopol firmanın şebekeyi diğer firmalara açması gerekli kılındı. Bunun için her bir telefon numarası için bir firmanın seçilmesi sağlandı. 2005 yılında sektörün büyük firmalar özelleştirildi. 2008 yılında işsizlik faydasından yararlanma süresi azaltıldı.
Japonya	2000 yılında elektrik piyasasına yeni firmaların girmesiyle elektrik piyasasının %30'unun özelleştirilmesi sağlandı. Bunun yanı sıra rekabet politikalarından elektrik ve gaz sektörleri muaf tutuldu. 1999 yılında yüksek tüketim yapan tüketicilere enerji tedarik etmede özgürlük tanındı. Aynı zamanda doğalgaz firmalarının üçüncü kişilere bono hatlarının paylaşılmasına yönünde emir verildi. 1994 yılında hükümetin duyurduğu reform paketleri sayesinde piyasaya yeni giren telekomünikasyon firmalarının karşılaştığı bürokratik işlemler azaltıldı. Bu işlemler daha şeffaf hale geldi. 2000 yılıyla beraber hükümet demiryolu şirketlerinin kar motivasyonu ile çalışmasını teşvik etti. Yeni giren firmaları teşvik ederek piyasadaki rekabetin artırılmasına amaçlandı. 1986 yılında üç havayolu şirketinin aynı güzergahta hizmet vermesine izin verildi. Hükümet bilet fiyatlarındaki indirim kampanyalarına izin verdi. 1990 yılındaki yasayla şirketlerin sahip olması gereken asgari kamyon sayısı düşürüldü ve piyasaya girişlerin önü açıldı. Aynı zamanda çoklu
Kanada	2000 yılındaki düzenlemeyle bir eyalete elektrik tedariki sağlayan bir monopol iki ayrı şirkete ayrıldı. Aynı zamanda kar amacı gütmeyen iki yeni organizasyon ortaya çıktı. Bunların bir tanesi elektrik piyasasını denetlerken; diğeri elektrik altyapısının geliştirilmesinden sorumluydu. 1985 yılında Kanada'da doğalgaz ve petrol piyasasındaki fiyat kontrolleri kaldırıldı. Doğalgaz Sözleşmesi'yle 1988 yılındaki alıcı ve satıcıların uzlaşması sonucu fiyatların belirlenmesi kararı alındı. 1996 yılındaki sözleşmeyle demiryollarındaki teşvikler kaldırıldı. Böylece sektörün piyasa koşullarına uygun olarak çalışması amaçlandı. 1996 yılında İstihdam Sigortası Programı'yla beraber part-time işler için de sigorta uygulaması getirildi.
Lüksemburg	2001 yılında elektrik piyasasının kademeli olarak özelleştirilmesine karar verildi, işlemler için elektrik girdisinin maliyetinin azaltılması sağlandı. 2000 yılında parlamento piyasasının yüzde 51'inin rekabete açılmasını öngören düzenlemeyi kabul etti. 2010 yılına kadar ise tüm sektörün özelleşmesi amaçlanacaktı.
Norveç	2002 yılında hükümet doğalgaz piyasasındaki tek el yapısına son verme kararı aldı. Bu nedenle müzakere usulüyle doğalgaz satışına izin verildi. Haberleşme sektöründe 1999 yılında servis sağlayıcılar arasında seçim hakkı tanınarak rekabet artırıldı. 1996 yılında demir yolu hizmetleri hizmet sağlayıcı ve tren sahipliği şeklinde iki ayrı firma biçiminde ayrıldı. Böylece firmaların ayrı birimler halinde çalışmasına ve nispeten rekabete bir yapıya kavuşması amaçlandı. 2001 yılında yük taşımacılığı sektöründe piyasa yanlısı uygulamalar başladı. 1987 yılında karayolu sektöründe piyasaya girişlerin önündeki yasal engeller kaldırıldı. 1999 yılında İstihdam Koruma Mevzuatı'nda iş bulma kurumlarının faaliyetlerinin daha bəğimsiz bir yapıya kavuşması sağlandı. 2001 yılında geçici sözleşmelerin uygun olması koşuluyla bütün sektörler için iş bulma kurumlarının faaliyetine izin verildi. 2005 yılında sabit dönemli sözleşmelerle istihdam edilemlerin ancak 4 yıldan
Portekiz	2000 yılında elektrik piyasasının 3'te birinin aşamalı olarak halka açılmasına karar verildi. 2005 yılında devlet ve piyasadaki firmalar arasındaki anlaşmayla iki büyük firmanın rekabet etmesi hedeflenmiştir. 2001 yılında yerel telekomünikasyon piyasası özelleşti. 1999 yılında demiryolu firmasının ikiye ayrılmasıyla yabancı bir konsorsiyum Lizbon'da hizmet vermek için devreye girdi. 1983 yılında Portekiz'de yük taşıma ücretleri serbest piyasada belirlenecekti. 1990 yılında işin gereklerini yerine getirmeyen personelin işten çıkarılmasına olanak tanındı. 2003 yılındaki düzenlemeyle bireysel ve toplu iş hukuku hükümleri sadeleştirilmiştir. İşverenler için tazminat alan işçilere karşı yargıya başvurulabilme olanağı tanındı. Aynı zamanda bu düzenlemeyle toplu görüşmelerin kısıtlanmasına ve sendikaların kaldırılmasına karar verildi. 1996 yılında daha esnek çalışma koşullarında çalışılmasına adna yasal düzenleme yapıldı. 2003 yılında yitirilğe giren düzenlemeyle sabit dönemli sözleşmelerin kullanımıyla ilgili
Slovakya	2001 yılına kadar elektrik dağıtımının tümü tekel konumunda olan bir şirket tarafından yapılmıyordu. 2002 yılında şirket ikiye ayrıldı. Aynı zamanda hükümet dağıtım işlevini yerine getiren firmaların %49'unun satılmasına karar vermiştir. Bu düzenlemelerle yurt dışına elektrik satışı yapılabilmektedir. 2005 yılında hükümet elektrik üreticisinin %66'lık hissesini İtalyan firmaya satmıştır. 2000 yılında Slovak Telekom'un %51 hissesi Alman Telekom firması tarafından alınmıştır. 2000 yılındaki reformla demiryolu şirketinin tam olarak özelleştirilmesi için ilk adım atılmış oldu. Belki de en önemli şirketin finansal olarak şeffaf bir yapıya kavuştuğuna karar verildi. 2004 yılında milli havayolu şirketinin %62'si özelleştirildi. Bu faaliyetlerle Slovakya'nın birçok farklı altyapı sektöründe rekabete bir yapıya kavuşması sağlandı. 2003 yılında işverenlerin çalışmasını sonlandırması daha kolay hale geldi, işten çıkarma söz konusu olduğunda işveren tarafından gerekçelerin sunulması uygulaması kaldırıldı. İhbar tazminat için süreler 2 aya
Yeni Zelanda	1993 yılında tüketicilerin elektriği satın aldığı tedarikçiyi değiştirmelerine imkan tanındı. İki elektrik perakende şirketini halka açıldı. 1993 yılında seçimleri sağ bir hükümetin kazanmasıyla demiryolu şirketinin tamamı özelleştirildi. 1988'de Havayolu firmasının azami % 50'sinin yabancı bir şirkete satılması koşuluyla havayolu şirketi özelleştirildi. 1997 yılıyla beraber yabancı firmaların iç hat seferlerinde hizmet vermesine izin verildi. 1983 yılındaki sözleşmeyle karayolu yük taşımacılığı lisansının verilmesinde kaliteye daha fazla önem verildi. Aynı zamanda yük taşımacılığında kilometre sınırı artırıldı. Bu faaliyetlerle karayolu taşımacılığında karar birimleri seçimlerinde daha özgür oldu. 2011 yılında küçük işletmeler için deneme süresi artırıldı. Çıkarmalar iş alımlar daha kolay bir hale getirildi.
Yunanistan	2001 yılında elektrik piyasası kısmen özelleştirildi. 2005 yılında piyasadaki firmaların maliyet avantajlarına sahip olmasının piyasaya girişleri önemli ölçüde güç hale getirdiği için elektrik üretimi için sertifika verilmesi teşvik edildi. 1993 yılında telekomünikasyon sektöründeki monopolleşme farklı firmaların sektöre girmeleri ve mobil telefonların kullanılmasına azaltıldı. 2005 yılında demiryolu sektörünün rekabete açılması yönünde adımlar atıldı. 2007 yılında iki yeni şirket ortaya çıktı. 2009 yılında Olympic Airways özelleştirildi. 2010'da alınan önlemlerle beyaz yakalı çalışanların işten çıkarılmadan önceki ihbar tazminatları süresi kısıtlandı. Kademli tazminatların ödenmesinde taksit uygulanmasının uygulanabilmesine karar verildi. Bu yasayla işten çıkarma eyleminin tonlu işten çıkarılma olarak nitelenmesi için daha fazla çalışanın işten çıkarılması gerekmektedir. Devamı: şirketin 2012 yılında düzenlemeyle kademli tazminat
Kaynak:OECD, Going For Growth, 2016; Duval ve diğerleri, 2018	

edilmesi, işten çıkarmalarla ilgili mahkeme süreçlerinin hızlandırılması ve ihbar-kıdem tazminatı sürelerinin azaltılması gelmektedir.

Özetlemek gerekirse burada reformların belirlenmesinde üç kriter belirleyici olmuştur. Bunlar:

- a) reformun önemi
- b) ekonomi alanındaki bilimsel çalışmalarda yer alması
- c) OECD göstergelerine yansıyan değişimin büyüklüğü

OECD ülkelerinde uygulamaya konan reform düzenlemeleri dikkate alındığında büyük ölçekli özelleştirme faaliyetlerinin 1990'lı yıllarla birlikte ivme kazandığı anlaşılmaktadır. İşgücü piyasasındaki reformların ise ürün piyasası reformlarına nazaran daha nadiren görüldüğü söylenebilmektedir.

BÖLÜM 2

YAPISAL REFORMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

Bu bölümde kavramsal ve teorik çerçevesi açıklanan yapısal reform politikalarının hangi nedenlerle ortaya çıktığı, hangi koşullarda uygulama alanı bulabildiği iktisadi, siyasi ve kurumsal etmenler yardımıyla açıklanacaktır. Bu bölümün birinci kısmında ekonomik krizler tanımlanmakta, kriz kuramları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, farklı kriz çeşitleri açıklanmakta, iktisadi faaliyetteki gelişmelerin reformlar üzerindeki etkileri kriz hipoteziyle açıklanmakta, krizlerin nasıl ölçüldüğü açıklanmakta ve son olarak kriz hipotezine yöneltilen eleştiriler sunulmaktadır. Bölümün ikinci kısmında hükümetin hangi siyasi eğilimi benimsediğinin, seçimlerin ne zaman yapıldığının, demokratikleşme seviyesinin ve gelir dağılımının reform politikalarına olan etkisini vurgulanmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında aynı zamanda seçim sisteminin çoğunluk ve azınlık gruplarını karar alma mekanizmasına nasıl dahil ettiğinin ve dış yardımların yapısal reform politikalarına etkileri de ifade edilmektedir. Bu bölümün son kısmında ise reformların nasıl uygulandığının ve reform sonrası kayba uğrayanların zararlarının tazmin edilmesinin reform politikalarına etkisi açıklanmaktadır.

2.1. KRİZ REFORM İLİŞKİSİ VE KRİZ HİPOTEZİ

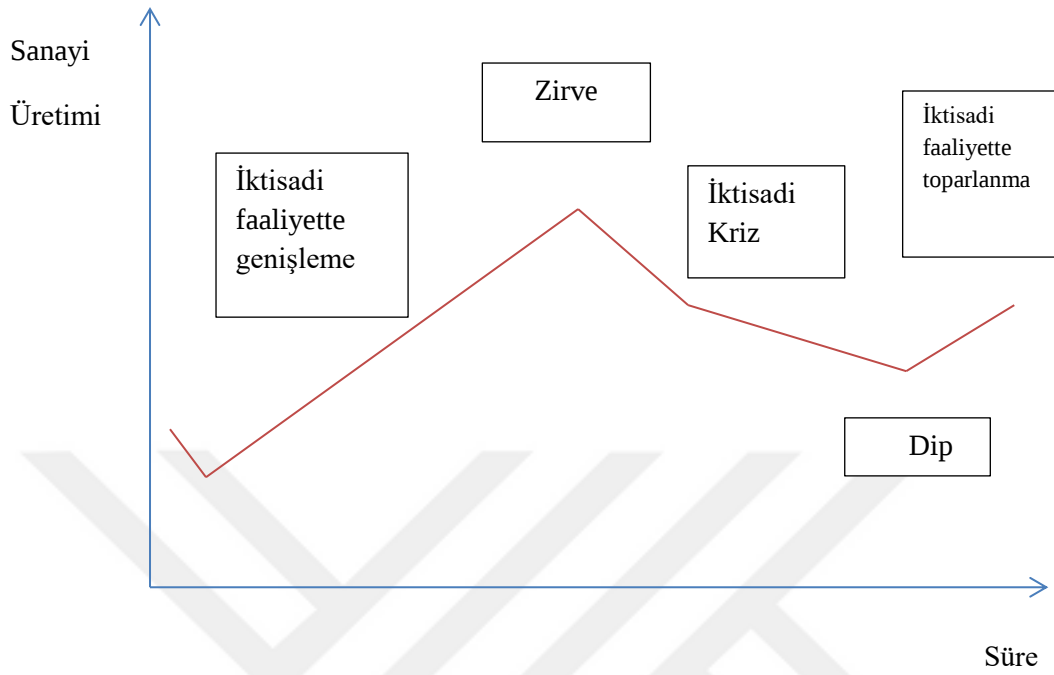
İktisadi krizler politika yapımcıları için mevcut politikalarının değiştirilmesi gerektiği konusunda önemli bir itici güç olmaktadır. Kriz dönemlerinde hanehalklarının satın alma gücünde büyük kayıplar gözlenmekte, ekonomiye duyulan güven azalmakta, birçok yatırım projesi ertelenmekte, finansal kesimin özellikle de bankacılık kesiminin faaliyetlerinde karlılıkların düşmesi sonucu fon talep edenlerle fon arz edenler arasındaki köprü görevini yerine getirme işlevinde önemli aksaklıklar görülebilmektedir. Nihayetinde en önemlisi de krizlerin mevcut politikaların sürdürülmesinin makul olmadığı yönünde kamuoyunda ortak bir kanı oluşturmaktadır. Bu kısmın alt kısımlarında ilk olarak iktisadi krizlerin kavramsal çerçevesi oluşturulmakta, ikinci olarak krizlerin hangi nedenlerle ortaya çıktığı kriz kuramları yardımıyla açıklanmaktadır. Bunu takip eden alt kısımlarda krizlerin türleri sunulmakta, iktisadi krizlerle yapısal reformlar arasındaki ilişki

açıklanmaktadır. Bu kısmın beşinci alt kısmında krizlerin ölçülmesinde kullanılan iktisadi göstergeler tanıtılmakta, son kısımda ise iktisadi krizlerin reform politikalarını sağlayamadığı örnekler sunularak bu hipoteze yöneltilen eleştirilere yer verilmektedir.

2.1.1.Ekonomik Krizlerin Kavramsal Çerçevesi

İktisadi değişkenlerde ülke genelinde veya uluslararası ölçekte (Karabulut ve Saraç, 2020, s. 376) kontrol edilemeyen ciddi bozulmalar iktisadi kriz kavramını ifade etmektedir. Bu göstergeler mal ve hizmet piyasaları ve finansal piyasalara ait olabilmektedir (Kibritçiöğlu, 2002, ss. 176-177). İktisadi kriz olmadığı dönemlerde ekonomi arz ve talep dinamikleri bakımından dengededir ve piyasadaki fiyat üzerinden arzu eden herkes ürünü temin edebilmekte ve aynı zamanda bu fiyattan üreticiler arzu ettikleri kadar satış yapabilmektedirler. Aynı zamanda iktisadi karar birimlerinin geleceğe dair oluşturdukları beklentileri büyük oranda karşılanmakta ve geleceğe dair karar verirken bu istikrarlı durumu dikkate alıp karar verebilmektedirler. Finansal sistem işlevini yerine getirmekte kredi piyasası sağlıklı bir biçimde çalışmaktadır. Ancak kriz döneminde ekonomi bu unsurların en az birinden yoksun kalmaktadır (Özgüven, 2001, ss. 6-7). Bir mal veya hizmete yönelik ortaya çıkan aşırı talep durumu ve piyasanın bu talebe yanıt verememesi ve bu sektördeki ürünü girdi olarak kullanan sektörlerin de eklenmesiyle bu olumsuz durumun başka endüstrilere sıçraması sonucu kriz ortaya çıkabilmektedir. Aynı şekilde faiz oranlarının aniden ve şiddetli bir şekilde yükseldiği bir ortamda birçok karlı yatırım projesi karlı olmaktan çıkacak ve çok az yatırımın yapılabilirdiği, toplam talebin ciddi ölçüde daraldığı bir durum meydana gelebilecektir.

Krizlerin tarihsel verileri dikkate alan bir diğer tanımı ise krizlerin iktisadi faaliyetteki genişleme dönemlerinin hemen arkasından gelen ve bu olumlu süreci sona erdiren ve iktisadi faaliyette daralmanın görüldüğü başka bir dönemin başlangıç tarihi olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kriz, iktisadi büyüme ve refah döneminin sonu iktisadi küçülme döneminin başlangıç tarihidir. Bu bağlamda iktisadi krizlerin izledikleri genel süreç Şekil 2.1.'de yer almaktadır.

Kaynak: Rosier (1991, s. 20)

Şekil 2.1: İktisadi Krizlerin Genel Seyri

Rosier, iktisadi krizlerin tarihsel olarak incelendiğinde kriz dönemlerinde birtakım ortak gözlemlerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunlar üretimdeki ciddi azalmalar, işsizlik oranlarındaki yükselme, fiyatlardaki ve ücretlerdeki düşüşler, politik kargaşa ve finansal sistemdeki bozulmalardır (1991, ss. 19-21). Aslında gözlenen bu olayları krizlerin unsurları olarak ifade etmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Bu doğrultuda Reinhart ve Rogoff (2009), iktisadi krizlerin bir yanılsamayı takip ettiği gerçeğini vurgulamaktadır. Onlara göre krizler iktisadi faaliyetteki olumlu gelişmelerin uzun yıllar devam etmesi, iktisadi karar birimlerinin sistemin krizlere karşı oldukça dayanıklı olduğunu düşünmelerine ve iktisadi kararlarını bu düşünceyi dikkate alarak vermelerine neden olmuştur. Bu durum yeni bir kriz ortaya çıkana kadar devam etmiştir. Dolayısıyla onlara göre kriz kaçınılmaz bir durumdur.

İktisadi krizlerin bir diğer önemli özelliği ise problemin acil bir biçimde çözüm gerektiriyor olmasıdır. Dolayısıyla kriz ortamında alternatif problemlerden ziyade en hızlı çözülmesi gereken soruna, krize, odaklanılmaktadır (Kupperman, 1975, ss. 404-405).

Ekonomik krizler; enflasyon, deflasyon, bunalım, resesyon ve stagflasyon gibi kavramlarla sık sık karıştırılmaktadır. Burada bu kavramlarla kriz arasındaki farklara değinmek yerinde olacaktır. Ekonomik kriz ortamında yüksek enflasyon görülmektedir. Ancak yüksek enflasyon ortamı bir krizin olduğu anlamına gelmemektedir. Aksi durumda kronik enflasyon yaşayan ülkelerin sürekli bir kriz durumunda olması gerekirdi. Oysa krizler rutin dışına çıkan, tahmin edilemeyen ve öngörülmesi mümkün olmayan bir durumdur. Resesyon gayri safi yurtiçi hasılda iki çeyrek arka arkaya görülen azalma olarak ifade edilmektedir (Hall ve diğerleri, 2003). Stagflasyon ise durgunluğun ve enflasyonun bir ekonomide aynı karede görüldüğü bir fotoğraf gibidir. Böyle bir ortamda gelir azalmakta aynı zamanda fiyatlar sürekli olarak artmaktadır (Blinder, 1978, ss. 1-2).

Krizler sebebiyle ekonominin toplam üretim, yatırım ve tüketim seviyelerinde ciddi kayıplar gözlemlenebilmektedir. Bunun sonucunda ekonomiler yüksek enflasyon ve işsizlik problemiyle de karşı karşıya kalabilmektedir (Tunay, 2007, s. 38; Barro ve Ursua, 2008, ss. 12-14). Büyük Buhran döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde toplam tüketim harcamalarında %21'lik bir düşme gözlemlenmiştir. Aynı dönemde gayri safi yurtiçi hasıla %29 oranında azalmıştır. 1. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da tüketim harcamaları %22 düşmüş, 2.Dünya Savaşı sırasında ise %58'lik büyük bir düşüş gözlenmiştir. Almanya'nın tüketim harcamalarında sadece bir yıl içerisinde 1. Dünya Savaşında %42'lik bir kayıp görülürken; 2. Dünya Savaşı'nda %41'lik azalma görülmüştür. İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın gayrisafi yurtiçi hasılası sadece bir yıl içerisinde %74 oranında azalmıştır (Barro ve Ursua, 2008, s. 14).

İktisadi kriz kavramıyla alakalı açıklamaları toparlamak gerekirse; herhangi bir ekonomik birimde krizden söz edilebilmesi için önceden öngörülememesi, etkilerinin birden çok sektörde görülmesi ve oluşturduğu sıkıntılarla birlikte çeşitli fırsatları da içinde barındırmasıdır (Aktan ve Şen, 2001, ss. 1225-1226; Bayraktutan, 2000, ss. 15-16). Buradaki fırsatla kastedilen şey krizlerin yanlış giden bir şeylerin olduğuna dair iktisadi birimlerde farkındalık uyandırması ve çözülmesi gerekli olan problemleri gün yüzüne

çıkarabilmesidir (Dalyancı, 2010, s. 4). Bu sebeple Sağlam (2009, s. 171), krizleri ifade ederken krizlerin sonuçlarının açık bir şekilde görüldükten sonra adının konulabileceğini ve ancak bu durumda kimlik kazanan olgular olduğunu belirtmektedir.

Krizlerin iktisadi boyutuyla beraber beşeri boyutu da gözden kaçırılmamalıdır, yaşanan olağanüstü durum gerçekten iktisadi karar birimlerince ve aynı zamanda yasal ve idari otorite tarafından kriz olarak değerlendirilmesiyle kurumsal bir kimlik kazanabilmektedir. Bu nedenle iktisadi göstergelerdeki bozulma tek başına bir anlamda adı konulmamış bir kriz durumuna işaret etmektedir (Pop-Eleches, 2008).

2.1.2. Kriz Kuramları

Krizlerin bilimsel olarak nasıl ele alınması gerektiği konusunda krizin nasıl ortaya çıktığı ve krize karşı çözüm önerilerinin nasıl olması gerektiği konusunda fikri ayrılıkları bulunmaktadır. Bu bölümü izleyen kısımlarda klasik iktisatçıların, Keynesyen iktisatçıların ve Marksist iktisatçıların iktisadi kriz kavramı hakkındaki düşünceleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Klasik iktisatçılara göre krizler tutarlı ve sistematik bir gerekçesi olmayan raslantısal bir olgudur. Onlar piyasanın kendiliğinden dengede olduğunu ifade ederler. Geçici bir dengesizlik durumu piyasa dinamiklerinin de devreye girmesiyle yeni dengeye kısa dönemde kavuşmaktadır. Zaten Hutchinson (1953, ss. 375-376)'da da belirtildiği gibi klasik iktisatçıların olağandışı durumları açıklamak gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Klasik iktisat anlayışında krizlerin olmadığı dönemlerde iktisadi yapı ve iktisadi davranışlar incelenmiştir. Klasik iktisatçıların krizlerin mantıksal olarak açıklanabilir bir olgu olmadığı düşüncesine rağmen tarihsel veriler krizlerin belirli dönemlerde tekrar edebilen olgular olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla krizler belirli dönemlerde tekrar eden ve genişleme dönemlerini izleyen süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır (Keondratieff, 1922). Krizler bazı iktisatçıları tarafından genel ekonominin tarihsel süreç içerisinde mutlaka yaşaması gereken ve belirli dönemlerde tekrar eden süreçler olarak dikkate alınmaktadır. Onlara göre ekonomi belli dönemlerde genişleyecek belirli dönemlerde daralacak ve iktisadi krizler bu daralmalar sonrasında görülecektir. Bunun nedeni ise yeni buluş ve teknolojilerin inşa edilmesidir. Karların azaldığı bir konjonktürden

yeniden büyümenin görüldüğü bir döneme geçişi sağlayan maliyetleri azaltıp işgücü verimliliğini artıran ve böylece büyümenin önünü açan gelişmelerdir (Harvey, 2012, ss. 55-57).

Keynesyen düşüncede krizlerin ortaya çıkma nedeni toplam talebin gelirdeki azalma nedeniyle sınırlı kalmasıdır. Talep edilmeyen mal ve hizmetlerin olduğu piyasada yatırımcıların kar beklentileri olumsuz etkilenmekte yatırım harcamaları ciddi ölçüde azalmaktadır. Çünkü Keynesyen düşüncede yatırım kararını belirleyen şey kar beklentisidir. Kar beklentileri düşük olduğunda ekonomide ciddi bir daralma meydana gelebilecektir (Keynes, 1936). Bu yaklaşım aynı zamanda klasiklerin paranın reel ekonomi üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı yönündeki düşüncesine karşı çıkmaktadır. Yüksek fiziki yatırımlara yönlendirilmeyen sermaye ekonomideki kaynakların bazılarının kullanılamamasına neden olmaktadır. Bu iki durum gayri safi yurt içi hasılda azalmalara neden olabilmektedir. Kriz bu durumu takip etmektedir Krizin çözümü ise sorunun başlangıcı olan talebin uyarılmasında gizlidir. Kamu tarafında talebi destekleyen politikalar krizin oluşmasını engellemektedir (Rosier, 1991, ss. 71-72; Aydın, 2012, ss. 100-101). Keynesyen düşünceye göre iktisadi karar birimlerinin kararlarını belirleyen diğer etmen ekonominin genel dinamiğinin önceden kestirilebilir olmamasıdır.

Parasalcı görüş merkez bankalarının krizin önlenmesinde önemli bir sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Onlara göre üretim artışına uyum sağlayamayan para arzı artışları ekonomiyi bunalıma sokmakta krize kapı aralamaktadır (Bocutoğlu, 2015, ss. 42-43).

Krizlerin doğası Avusturya okulunun da ilgi alanına girmiştir ve iktisadi daralmaya karşı uygulanan özellikle 1970’li yıllardaki talep yanlı politika tedbirlerinin başarısızlığa uğraması Avusturya okulunun bu konudaki düşüncelerine olan ilgiyi artırmıştır. Kredi arzındaki değişme reel sektör üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kredi daralmasının söz konusu olduğu durumlarda iktisadi faaliyet olumsuz etkilenmektedir. Aksi durumda ise bir canlılık söz konusu olmaktadır. Aslında üretimdeki dalgalanmaların temel nedeni tam da budur (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009, ss. 39-40). Hayek, Keynesyen politika önerilerini kredi arzını artırarak krize zemin hazırladıkları konusunda eleştirmektedir (Rosier, 1991, ss. 68-69). Sermaye yapısındaki farklılıklar nedeniyle kredi arzındaki yapay artışlar eksik istihdama giden süreci hazırlayacaktır. Aslında bu durumun nedeni ekonomideki

yatırımcılar ve hane halklarının kararları arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Yatırımcılar düşük faizleri büyük ölçekli yatırımlara dönüştürmek isterken tüketicilerin arzu ettikleri daha fazla tüketim yapmaktır. Dolayısıyla yapay düşük faiz ortamında iktisadi faaliyetler arasında uyumsuzluk ortaya çıkmakta arz talebe uyum sağlayamamaktadır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009, ss. 49-51). Oysa doğal faiz oranından sapma olmamasını sağlayan kredi politikaları istikrarlı bir sürecin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Krizleri açıklayan diğer bir düşünce ise üretimden oluşan katma değerın nasıl bölüşüldüğü üzerinedir. Sismondi iktisadi üretim faaliyeti ve üretimin bölüşümü sırasında ortaya çıkan çelişkiden söz etmiştir. Onun ifadesiyle girdi maliyetlerini azaltıp olabildiğince yüksek kar elde etmek isteyen girişimciler aynı zamanda ürettikleri ürünlerin piyasada yetersiz alım gücü nedeniyle satmakta zorluk çekmektedirler. Kar motivasyonu ile ücretlerin azalması ve alım gücünün azalması anlamına gelmektedir. Bu nedenle üreticiler yeterince kar elde edememektedir. Sismondi krizin ortaya çıkma nedenini kapitalizmin kendi bindiği dalı kesen bir sistem olmasına bağlamaktadır. Dolayısıyla kriz kapitalizmin doğası gereği vardır (Sismondi, 1837).

Marx'ın yaklaşımına göre ise krizler iktisadi sistemde mutlaka ortaya çıkan ve mevcut problemleri gün yüzüne çıkaran olgulardır. Kapitalist düzende kar sisteminin işlemlerini sağlayan bir unsurdur. Karların düşmesi iktisadi faaliyetin sekteye uğraması için yeterli olmaktadır. Yüksek kar hedefiyle yola çıkan üreticiler bazı durumlarda bu hedeflerine ulaşmamaktadır. Bunun sonucunda aşırı üretim söz konusu olmaktadır. Tüketilemeyen üretim malları firmaların batmalarına ve işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ve bu olgu zaman zaman görülebilen nadir olgulardan ziyade iktisadi sistemin yapısından kaynaklanan ve iktisadi ilişkilerin neden olduğu kaçınılmaz bir sonudur. Say yasasının piyasalar için geçerli olmamasının nedeni üretimi yapan bireylerin düşük ücretler sebebiyle yeterince tüketim faaliyetinde bulunmamasıdır (Skousen, 2003, ss. 166-167). Krizi ortaya çıkaran diğer etmen ise sermayenin marjinal getirisinin sürekli olarak azalmasıdır. Üreticilerin maliyetleri aşağıya çekebilmek maksadıyla etkin üretim tekniklerine yönelmeleri bu durumun bazı durumlarda sürdürülemez olması sebebiyle krize neden olabilmektedir. Artan sermaye girdisinin verimi zamanla azalmakta yüksek karlılık yerini karların azaldığı bir duruma bırakmaktadır.

Kriz kuramları ekonomik krizlerin hangi koşullar altında ortaya çıktığını açıklamaktadır. Ancak şu hususun da krizlerin ortaya çıkmasında önem arz ettiğini belirtmek gereklidir. Krizler dönemsel özellikler taşıyan iktisadi olaylardır, bu nedenle krizleri ortaya çıkaran nedenleri açıklarken onların hangi dönemde, hangi ülkede hangi koşullarda meydana geldiğini de dikkate almak gerekmektedir (Magdoff ve Yates, 2009, ss. 52-53; Kindleberger ve Alieber, 2013, ss. 362-263; Ağcakaya, 2015).

Bazı kriz kuramları diğerlerine üstünlük kurmakta, 1929 Buhranı'nda Keynesyen düşüncenin hakim olması gibi, bu sebeple teorik açıdan daha üstün olduğu konusunda düşünceler ön plana çıkmaktadır (Tarhan, 2015, ss. 138-139). Ancak mevcut kapitalist sistemin barındırdığı riskler nedeniyle krizlerin meydana gelmesi kaçınılmaz bir durum olmuştur. Aynı zamanda krizlerin öngörülemeyen doğası nedeniyle kriz kuramları krizlerin hangi koşullarda ortaya çıktığına dair bizlere ışık tutsa da resmin bütününe hiçbir zaman gösterememiştir.

2.1.3. Kriz Türleri

Krizler birden çok sektörü etkileyebiliyor olmasına rağmen bazı sektörlerde etkisini daha çok hissettirmekte ve bazı durumlarda krizin kaynağı tek bir sektör olabilmektedir. Krizlerin kaynağının olduğu sektör ve etkilerinin daha büyük oranda görüldüğü sektör krizin adlandırılmasında kullanılır hale gelmiştir.

Krizler ana olarak etkilerinin reel sektörde mi yoksa finans sektöründe mi yoğunlukta görüldüğüne bağlı olarak iki farklı grupta incelenmektedir. Reel sektör krizlerini ise mal ve hizmet piyasası ve işgücü piyasası krizleri oluşturmaktadır. Mal ve hizmet piyasalarında enflasyon ve durgunluk krizleri görülebilmektedir. Finansal krizler ise bankacılık, döviz ve borsa krizlerinden oluşmaktadır (Kibritçioğlu, 2001, ss. 1-3; Sachs, 1998, s. 43).

2.1.3.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri mal ve hizmetlerin üretilmesinde, tüketilmesinde, üretilirken kullanılacak faktör ve girdilerinin üretime koşulması için organize edilmesinde ve üretimin

bölüşümünün yapılmasında ortaya çıkabilmektedir. Kriz durumunda bu faaliyetlerden en az bir tanesi önemli derecede zarar görecektir ve toplumsal refahta hatırı sayılır kayıplar meydana gelecektir (Dalyancı, 2010, ss. 4-5). Reel sektör krizlerini yukarıda da belirtildiği biçimde ve temel başlıklar altında enflasyon, durgunluk ve işgücü piyasası krizleri olarak inceleyebiliriz. Esasen bu alt başlıklar halinde incelenen bu krizler iktisadi kriz ortamında birbiriyle iç içe girmektedir. İktisadi kriz durumunda bu kriz türlerinin ikisi veya daha fazlası aynı anda görünebilmektedir. Bu sebeple bu kriz türlerinin teorik bilgiyi geliştirmek amacıyla birbirinden ayrıldığına dikkat etmek gerekmektedir.

2.1.3.1.1. Enflasyon Krizleri

Enflasyon fiyatlar genel seviyesinde bir defaya mahsus olmayan sürekli bir artış durumunu göstermektedir. Enflasyon düşük oranlarda olduğunda bir problem teşkil etmemektedir. Aksine makul bir enflasyon seviyesi toplam talepteki canlılığın korunması bakımından gerekli olmaktadır. Ancak fiyatların ani ve kontrol edilemez bir şekilde yükselmesi krize neden olabilmektedir.

Enflasyonun temel nedenleri para arzı artışı ve bunu izleyen kredi arzı artışıdır (Hazlitt, 1978, s. 11). Para arzı artışı faizlerin düşmesini izler ve bu da kredilerin ve yatırım iştahının artması aracılığıyla fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Burada çoğu zaman kamu açıkları para arzı artırılarak kapatılmakta ancak bu durum yüksek enflasyona neden olmaktadır. Paranın değerinin düşmesi sonrasında vergi gelirlerinin düşmesi kamu bütçe dengesini daha da olumsuz bir duruma götürmektedir.

2.1.3.1.2. Durgunluk

Durgunluk ekonomideki iktisadi karar vericilerin refahında düşüş meydana gelmesine neden olmaktadır. Durgunluk dönemlerinde tüketiciler daha az tüketmekte, firmalar daha az yatırım yapmakta ve nihai olarak toplam talepteki ciddi kayıplar işsizliğe neden olmaktadır. İktisadi durgunluk finansal sistemle birlikte reel sektörde de ortaya çıkabilmektedir (Eğilmez, 2009, ss. 47-48). Talepte ve yatırımlarda gözlenen kayıplar tüketicilerin istedikleri ürün ve hizmetleri temin edememesine, firmaların karlarının düşmesine ve bazen zarar etmelerine neden olabilmektedir. İktisadi durgunluk ortamında

iktisadi karar birimlerinin durgunluğa karşı tedbirli olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde toplum adına büyük maliyetler ortaya çıkmaktadır.

İktisadi durgunluğa karşı alınacak tedbirler farklı iktisadi düşünce okullarında farklı şekillerde ifade edilmiştir. Klasikler ekonominin kendi dinamikleri sayesinde bu olumsuz durumdan çıkabileceğini ifade ederken, Keynesyen düşüncede durgunluğun önlenmesi piyasalarda talep oluşturma, olumsuz beklentilerin etkilerini giderme yoluyla devletin aktif bir rol alması durumunda gerçekleşebilecektir. Özellikle 1970'lerin stagflasyon olgusunu başarılı bir biçimde açıklayan Avusturya Okulu'na göre ise devlet müdahalelerinin kendisinin piyasalarda durgunluğa neden olacağı belirtilmekte, durgunluğa asıl çözümün yatırım ve tüketim kararları arasındaki uyumsuzluğun giderilmesiyle mümkün olduğu ifade edilmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2005, ss. 83-84).

2.1.3.1.3. İşgücü Piyasası Krizleri

İşgücü piyasasında ekonominin istihdam kapasitesinin oldukça azaldığı bir durum işgücü piyasası krizlerine zemin hazırlamaktadır (Delice, 2003, s. 58). İşgücü piyasası krizlerinin göstergeleri çoğunlukla işsizlik oranındaki artışlarla, kapasite kullanım oranlarındaki düşüşlerle, istihdam oranı ve işsiz sayısı ile ölçülmektedir. İşgücü piyasası krizlerinin başlıca nedenleri reel sektördeki durgunluk, ekonomideki güvenin bozulması, beklentilerin olumsuza dönmesi, yeni gelişen teknolojilerle birlikte üretimde emeğin payının azalması, meslek edindirme konusunda başarılı uygulamaların eksik olması, iktisadi dalgalanmalar, artan nüfus, işsiz kalan bireyler için cömert sosyal güvenlik ödemeleridir. İşgücü piyasası krizleri toplumsal bakımdan en vahim sonuçların ortaya çıktığı krizlerdir ve diğer krizlere nazaran intihar vakalarının en yaygın görüldüğü krizlerdir (Blakely, Collings ve Atkinson, 2003; Nordt, 2015; Atila ve Çelikkaya, 2020).

2.1.3.2. Finansal Krizler

Finansal sektör reel sektörün faaliyetini sürdürebilmesi için fon sağlama hizmetini görmektedir. Bu faaliyetlerin ciddi ölçüde aksadığı hatta yapılamadığı durum kriz olarak nitelendirilmektedir. Sundararajan ve Balino (1991), finansal krizi finansal kurumların aktif ve pasif dağılımının finans kurumları aleyhine bozulduğu ve mevcut şartlarda

bazılarının işlevlerini sürdüremediği bir durum olarak ifade etmektedir. Onlara göre finansal krizler ekonomideki fonların çeşitli gerekçelerle doğru yatırım projeleriyle buluşamadığı ve bu fonların fonları sağlayan finansal kuruma geri dönüşünü zorlaştıran borçlanma koşullarının olduğu bir durumu ifade etmektedir (Mishkin, 1999, ss. 1-2). Finansal kriz ortamında finansal göstergelerde çok hızlı bir biçimde gerçekleşen bozulmalar görülmektedir ve bu bozulmalar finansal kurumların iflasına neden olabilmektedir (Goldstein ve Turner, 1999, ss. 7-8).

2.1.3.2.1. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri bankacılık kesiminin ekonominin genel durumuna bağlı olarak faaliyetlerini sürdüremediği bir durumu ifade etmektedir. Banka bilançolarındaki zayıflama bankacılık krizini tetikleyen önemli bir unsurdur. Her işletme gibi bankalar da faaliyetlerini sürdürebilmek için kar etmeye ve kısa vadeli yükümlülükleri ile kısa vadeli varlıkları arasında uyumu gözetmek zorundadırlar. Aksi takdirde bankacılık kesimi kredi verme fonksiyonunu yerine getirememekte, finansal kesim ciddi sıkıntılarla karşı karşıya gelmektedir.

Ülke parasının ani ve kontrol edilemez bir şekilde değer kaybına uğradığı bir durumu ifade eden döviz krizleri bazı durumlarda bankacılık krizlerine kapı aralamaktadır. Kurlardaki ani yükselişlerin banka bilançolarının zayıflamasına neden olduğu bu durumda aynı zamanda bankalar, kredi verdikleri kurumların da bu durumdan olumsuz etkilenmeleri nedeniyle, kredilerin tahsilinde zorluklar yaşamaktadır (Coşkun, 2001, ss. 41-42). Sürecin devamında ise bankaların kredi verme kabiliyeti zayıflayacak, varlık fiyatları azalacak, artan reel faiz oranlarıyla birlikte ve ekonomi durgunluğa girebilecektir. Böyle bir ortamda şirketlerin ve bankaların iflasları meydana gelebilmektedir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998, s. 81; Leaven ve Valencia, 2008, s. 5).

2.1.3.2.2. Para/Döviz Krizleri

Para/döviz krizleri bir ülke parasının ani bir biçimde değer kaybına uğradığı bir durumdur. Bu değer kaybını giderebilmek adına ülkelerin sahip oldukları uluslararası rezervler azalmakta ve faiz oranlarında radikal yükselmeler meydana gelmektedir (IMF,

1998, ss. 74-75). Para krizlerindeki önemli nokta ülkelerin ödemeler dengesi hesabı dengesi ve sahip oldukları uluslararası rezervler arasındaki uyumdur. Yüksek ödemeler dengesi açığı bulunan ve bu açığı resmi rezervlerle kapatabilme imkanı bulamayan ülkelerin para birimleri spekülâtif saldırılara açık hale gelebilmektedir.

Döviz krizleri para biriminin değerinin korunması için yapılan önlemlerin yeterli olmadığı sabit kur sisteminde devalüasyonla ve bunun da yeterli gelmediği bir durumda serbest piyasa koşullarında dalgalanmaya bırakılmayla sonuçlanan bir durumdur (Seyidoğlu, 1999, s. 583). Döviz krizlerinde ülkeler sahip oldukları döviz rezervlerinin korumaya çalışmakta aynı zamanda kendi para birimlerinin değerinin korunmasına çaba harcamaktadırlar. Sevim (2012, s. 7)'de belirtildiği gibi sabit kur sistemleri katı uygulamalar içerdiğinden diğer kur sistemlerine nazaran para biriminin değerinin korunamayacağına dair düşünceyi daha çok destekleyeceğinden daha kırılgan haldedir

2.1.3.2.3. Dış Borç Krizleri

Dış borçların zamanında ödenememesi sebebiyle ödenme biçiminin kolaylaştırılmasının talep edildiği veya ertelendiği bir durumdur (Sachs, 1998, s. 244). Dış borç krizlerine farklı ekonomik gelişmeler neden olabilmektedir. Döviz kurlarındaki olumsuz gelişmeler, kamu bütçe dengesinin sağlanamaması, yüksek faiz dışı açıklar, reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi dış borç krizlerine zemin hazırlayan gelişmelerdir.

Dış borç krizlerine neden olan gelişmeleri burada açıklayalım: İlk olarak kurun aşırı değer kaybettiği bir durumda devlet ve özel sektörde faaliyet gösteren kurumların bilançoları zayıflamakta yerli paranın değersiz hale gelmesiyle birlikte borç yükü katlanarak artmaktadır. Bu borç yükü artışı borçların geri ödenmesini zorlaştırmaktadır. İkinci olarak kamu bütçesinin özellikle yüksek faiz dışı açık vermesi kamu bütçe açığının sürdürülemez hale gelmesine neden olmaktadır. Son olarak reel döviz kuru aşırı değerlendirildiğinde ithalat harcamaları artmakta, dış ticaret açığı verilmektedir. Bu açık sonraki dönemlerde ihracat artışları veya yabancı sermaye yatırımlarıyla finanse edilmediğinde ülke ekonomisi dış borçlarını ödemekte güçlük çekmektedir.

2.1.4. Kriz –Reform İlişkisi

Uygulanması düşünülen iktisadi reform politikası ekonomideki ister yapısal bir değişikliği hedeflesin isterse istikrar politikalarını hedeflesin bu politikaların hangi durumlarda başarıya ulaşacağı konusunda iktisat yazınında farklı açıklamalar bulunmaktadır. Bu durumun başlıca nedeni reformların temel gerekçeleri konusunda büyük ölçüde mutabakat sağlanan bir teorinin mevcut bulunmamasıdır (Hoj, Galasso, Nicoletti ve Gang, 2006). Reformların temel sebepleri konusundaki en yaygın açıklama reformların aslında iktisadi krizlerin doğal bir sonucu olduğu (Drazen ve Grilli, 1993; Rodrik, 1996) ve ancak kriz durumunda reformların gündeme geleceğidir (Drazen ve Easterly, 2001). Kuran (2006, ss. 1-3) bu doğrultuda kamu otoritesinin krizlerin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini giderebilmek amacıyla reform politikalarını gündeme getirdiklerini ifade etmektedir. Yüksek gelirli sanayileşmiş ülkelerin piyasaların serbestleştirilmesi ve ekonomik istikrar konusunda diğer ülkelere nazaran daha az ihtiyaçları olduğu dolayısıyla piyasa yanlısı düzenlemelerin ve istikrar politikalarının düşük gelirli az gelişmiş ülkelerde daha fazla görüleceği savunulan düşünceler arasındadır (Acemoğlu ve Verdier, 2000). Hamann ve Pirotti (2002) yüksek enflasyon seviyesinin istikrar politikalarına neden olduğunu belirtmektedir.

Krizlerin reform uygulamalarını teşvik etmesinin bir diğer yönü de toplumdaki güç dengelerini reform yanlıları lehinde değiştirmesidir. Bu nedenle seçimin hemen sonrasında yeni kurulan hükümetler reform faaliyetlerine girişmektedirler. Bu noktadan hareketle krizlerin seçim sonuçları üzerinde belirleyici bir rolü olduğu söylenebilmektedir. Krizler yanlış giden bazı şeylerin olduğu bilincine ulaşılmasını sağlamaktadır (Harberger, 1993). Aynı zamanda krizler mevcut siyasi dengelerin reform politikalarını savunanların lehine işlemesine katkı sağlamaktadır (Drazen ve Grilli, 1993). Böylece reform uygulamalarının sonuçları konusundaki belirsizliğin neden olduğu olumsuz düşünceler bertaraf edilmektedir (Lbana ve Sturzenegger, 1994).

İktisadi krizler yapısal reformların başlıca tetikleyicisi olarak düşünülmektedir. Bu durum artık mevcut durumun sürdürülemez derecede kötü olması düşüncesinden ortaya çıkmaktadır. İktisadi faaliyetlerde görülen ciddi sorunlar değiştirilmesi gereken bazı

şeylerin varlığına işaret etmektedir. İşte bu noktada değişime karşı çıkan grupların da desteği alınmaktadır. Değişimin, yapısal reformların, olası sonuçları hakkındaki olumsuz düşüncelerden kaynaklanan kaygılar mevcut durumun son derece kötü olması nedeniyle azalmaktadır. Sonuç olarak krizler reformların ortaya çıkmasında anahtar bir rol üstlenmektedir.

2.1.5. Krizlerin Ölçülmesi

İktisat yazınında krizlerin tespit edilmesinde nesnel kriterler koymak konusunda yaygın bir eğilim görülmektedir. Ancak bu nesnel kriter de araştırmalar arasında farklılık göstermektedir. İktisadi krizlerin tespit edilmesinde iktisat literatüründe farklı yöntemler kullanılmıştır. Ekonomik krizler bazılarında doğal çıktı düzeyinde önemli düşüşlerle ölçülürken (Hoj ve diğerleri, 2006; Galasso, 2014); bazılarında üretimdeki yıllık düşüş baz alınmaktadır (Tornell, 1998; Lora ve Oliviera, 2004; Cylus, Mladovsky ve McKee, 2012). Barro ve Ursua (2008) kişi başına reel tüketim harcamaları ve kişi başına reel gelir düzeyindeki %10'luk düşüşleri krizleri nitelendirmek için kıstas değer olarak kabul etmiştir. İşsizlik oranları bireylerin yaşamına doğrudan olumsuz etkileri sebebiyle krizleri nitelendirmek için kullanılmaktadır (Houkari ve Korhonen, 2021). Benzer durum kriz ölçümünde sıkça kullanılan enflasyon krizlerinde de görülmektedir. Agnello ve diğerleri (2015) ve Reinart ve Rogoff (2011) araştırmalarında yıllık enflasyon oranının % 20'nin üzerinde olması bir kriz olarak tanımlanırken; Abiad ve Mody (2005) %50'nin üzerindeki durumu baz almaktadır.

Burada temel sorun içerisinde bulunulan bağlama bağlı olarak krizin tanımlanmasının da değişecek olmasıdır. Bu sebeple her bir ülke için yıllık değişimlerin dikkate alınması daha uygun olmaktadır (Tornell, 1998; Lora ve Oliviera, 2004). Yıllık değişimler dikkate alındığında önceki dönemlerden bağımsız olarak ekonomik faaliyetin hangi yönde ilerlediği tayin edilebilmektedir.

Krizlerin belirlenmesinde sıkça başvurulan yöntemlerden bir tanesi de ilgili örneklemdeki değişkenlere ait gözlem değerlerinin yüzdebirlik dilimlere ayrılıp belirli bir yüzdelik dilimin üstünde veya altında kalan değerlerin kriz durumunu gösterdiği yöntemdir (Kibritçioğlu, 2001; Drazen ve Easterly, 2001; Alesina ve diğerleri, 2006; Galasso, 2014).

Bu yöntemde seçilen örneklem ve dönem belirlenirken homojen bir yapının oluşturulması önem kazanmaktadır.

Aynı zamanda kriz algısı coğrafyaya ve kalkınmışlık seviyesine bağlı olarak değişebilmektedir. Krizler ve reformlar arasındaki nedensellik analizinde ülkeler arasındaki heterojenliği gidermenin uygun bir yolu da analizi farklı bölge ve kalkınmışlık seviyeleri için ayrı ayrı yapmaktır (Lora ve Oliviera, 2004; Brooks ve Kurtz, 2007; Hallerberg ve Scartascini, 2005; Pop-Eleches, 2008, Campos ve diğerleri, 2010). Bu yöntemle iktisadi krizlerin reform politikaları üzerindeki belirleyici rolü dışındaki ülkelerin gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar bulundukları konum gibi değişkenler bertaraf edilmiş olmaktadır.

2.1.6. Kriz Hipotezine Yöneltilen Eleştiriler

Kriz hipotezinin öngördüğü biçimde yüksek enflasyon oranları, işsizliğin yaygın bir biçimde görülmesi, sürdürülemeyen bütçe açıkları, kişi başına gelir seviyesindeki önemli düşüşler bazı durumlarda piyasa yanlısı düzenlemeleri ve istikrar politikalarını garanti edememiştir. Bu sebeple kriz hipotezi, çeşitli gerekçelerle geçerli olmadığı durumlar öne sürülerek eleştirilmektedir. Buradaki temel gerekçe bütün kriz durumlarının reformu garanti edememesinden kaynaklanmaktadır.

Kriz hipotezi iktisadi değişkenlerdeki ciddi bozulmaların sürdürülemeyecek derecede kötü olduğu durumda yapısal reform politikalarının yürürlüğe gireceğini ortaya koymaktaydı. Ancak sadece iktisadi göstergelerdeki bozulma reform kararının alınabileceği anlamına gelmemektedir. Bunun en belirgin örneği 1.Dünya Savaşından sonra Fransız ve Alman parlamentolarındaki durumdu. Her iki ülke de savaş sonrası büyük ekonomik sıkıntılar yaşamaktaydı. Savaştan sonra ortaya çıkan yüksek bütçe açıklarının nasıl finanse edileceği tartışma konusu olmuştur. Sağ görüşlü parlamenterler ek gelir vergilerini ve dolaylı vergilerdeki artışları savunurken; sol görüşlüler sermayeden alınan verginin artırılmasını ve yüksek gelir grubundan daha fazla vergi alınmasını savunmuşlardır. Ancak her iki grup da parlamentoda yasama çoğunluğunu sağlayamadığı için istikrar politikası kararlarının alınması sekteye uğramıştır. İngiltere ise

muhafazakarların yönetimdeki güçlü hakimiyeti sayesinde bu sorunu çözebilmiştir (Alesina ve Drazen, 1991, ss. 1172-1173).

Kriz hipotezinin önermesinin aksi yönündeki bir diğer iddia da ampirik çalışmaların sonuçlarıdır. Ampirik çalışmalarda yapısal reformların ekonomideki kötü gidişattan ziyade iktisadi faaliyetteki canlılığın reform politikalarının hayata geçirilmesinde önemli bir dinamik olduğu belirtilmektedir. Acemoğlu ve diğerleri (2008) gayri safi yurtiçi hasıladaki artışların reform politikalarının uygulamaya konması konusunda itici bir güç olduğunu belirtmektedir. Buna göre kişi başına gelirin düşük seviyede olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde reform sürecinin meydana gelmesi kolay olmamaktadır. Bu doğrultuda Golinelli ve Rovelli (2013) reformların iktisadi faaliyetteki olumlu gelişmelerin hemen arkasından geldiğini belirtmiştir. Yine Nelson (1990) kriz dönemleriyle reform dönemleri arasında zamanlama açısından önemli bir bağlantı olmadığını ifade etmektedir.

Kriz hipotezinin bir diğer eleştirisi de hipotezde belirtilen iktisadi göstergelerdeki sürdürülemez derecede kötü olduğu kavramı üzerinedir. Subjektif olan bu ifadenin tam olarak neyi ifade ettiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Sürdürülemez derecede kötü olan durum nasıl anlaşılacaktır.

Kriz hipoteziyle ilgili diğer bir eleştiri ise eğer elimizde krizi tanımlayacak göstergeler var ise ve bu göstergeler yıllar içinde aynı kalmasına rağmen reformun neden ertelendiği sorunudur. Bir anlamada iktisadi faaliyetlerdeki bozulmaların görmezden gelindiği bu durum kriz hipotezine yöneltile eleştirilerden biridir (Kuran, 2006, ss. 30-31). Kriz hipotezinin reform politikalarının gündeme geleceğini garanti edememesi reform politikalarında siyasi ve kurumsal gelişmelerin etkili olduğunu gündeme getirmiştir. Sonraki kısımda reformların politik ve kurumsal belirleyicileri incelenmektedir.

2.2. YAPISAL REFORMLARIN POLİTİK VE KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ

İktisadi krizlerin reform uygulamalarıyla sonuçlanmadığı durumlarda kriz sonrasında reform politikalarına engel teşkil eden ülkelere has politik ve kurumsal etmenler devreye girmektedir. Bu sebeple iktisat yazınında iktisadi koşullar dışında politik ve

kurumsal koşulların reform politikalarının üzerinde belirleyici olduğu savunulan bir düşüncedir.

Fidrmuc (2003) demokratik rejimlerde reformların uygulama alanı bulabildiğini belirtirken; Alesina ve diğerleri (2006) parlamentodaki çoğunluğu elinde bulunduran ve görev başına yeni gelen hükümetlerin reform kararlarını alabildiklerini belirtmiştir. Gupta ve Jalles (2020) ticaretin serbestleşmesi yönündeki reformların seçimlerden hemen sonra yürürlüğe girdiğini ifade etmiştir. Pinotti (2008) sağ görüşlü hükümetlerin özelleştirme faaliyetine ağırlık verdiklerini ifade ederken; Pop-Eleches (2008), bu doğrultuda sağ görüşlü hükümetlerin istikrar politikaları konusunda daha istekli olduklarını vurgulamaktadır. Galasso (2014)'te hükümetin siyasi eğiliminin reformlar üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını söylemiştir. Drazen ve Easterly (2001)'de uluslararası kuruluşlardan alınan yardımların reformlar üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı belirtilmektedir. Agnello ve diğerleri (2015) ise reformlar üzerinde IMF sözleşmelerinin etkili olduğunu vurgulamıştır.

Farklı çıkar gruplarının göreceli ağırlığının reform konusunda toplumun yaptığı iktisadi seçimler üzerinde belirleyici olduğu savunulan önemli bir argümandır. Tarım ürünleri ithalatına konulan bir kotanın kaldırılması bu ürünleri üreten çiftçilerce istenmeyecektir. Aynı şekilde ulusal paranın değerinin artırılması ihracatçı tarafından hoş karşılanmayacaktır veya halihazırda bir işi olan bir birey için asgari ücretin kaldırılması iyi bir karar olmayacaktır. Bu gibi durumlar reform kararlarını verenlerle o reform politikasından etkilenenler arasında birtakım bağlar kurmaktadır. Reform uygulamalarının kendi aleyhine sonuçlar doğurmaması için bütün şahıs ve organizasyonlar politik karar alma sürecine belli biçimlerde dahil olmak istemektedir ve sahip oldukları nüfuz ölçüsünde bu süreçte söz sahibi olmaktadır. Bunun kaynağı ise reformdan etkilenen gruplarla karar vericiler arasındaki oy, ekonomik çıkar ve politik güç olmaktadır (Krueger, 1974; Robbini ve Sachs, 1989; Fieden, 1991; Agnello, 2012). Bu doğrultuda Sachs, Woo, Fischer ve Hughes (1994), Çin ve Sovyet ekonomileri arasındaki devletin iktisadi faaliyetteki rolünün reformların hayata geçirilmesinde önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Onlara göre Sovyet ekonomilerinde kamu iktisadi teşebbüslerinin ekonomideki payının fazla olması piyasa ekonomisine geçilmesindeki en büyük engeldir. Diğer yandan Hoj, Galasso,

Nicoletti ve Dang (2006), başlangıçta ekonomi ne kadar kontrol edilirse liberalleşme yönündeki adımların o denli hızlı olacağını ifade etmişlerdir.

Bu kısmın devamında yapısal reformlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal belirleyiciler açıklanmakta, bu belirleyicilerin reform kararlarına olan etkileri değerlendirilmektedir.

2.2.1. Yapısal Reformların Politik Belirleyicileri

Neoklasik iktisadi düşüncenin devleti ve onun kararlarını ekonomi politikaları için dışsal olarak kabul etmesi kamu tarafının iktisadi faaliyet üzerindeki etkilerinin analiz edilmesine engel olmaktadır. Bu sebeple Tullock ve Buchanan (1962) tarafından geliştirilen Kamu Tercihi Teorisi kamu tarafından alınan kararların gerekçeleri konusunda açıklamalar getirmekte, iktisadi politikaların arkasındaki politik gerekçeleri sunabilmektedir. Bu teorinin yapısal reform politikaları özelinde katkısı ise seçmenlerin, seçilenlerin ve bürokratların önceliklerini dikkate alarak reform politikalarının belirlenmesini sağlayan gerekçelerin ortaya koyulabilmesini sağlayabilmesidir. Bunu yaparken ise politik karar alma sürecinde tüm karar birimlerinin kendi çıkarlarını ön plana çıkardıkları bir ortam varsayılmaktadır. Bu bağlamda Kamu Tercihi Teorisi iktisat biliminin siyaset bilimine uyarlanması olarak da düşünülebilmektedir (Mbaku, 2008, s. 429). Bu sayede oy verenlerin ve seçmenlerin politik davranışları analiz edilebilecek bu davranışlar arasında gözlemlenen sistematik ve genellenebilir hipotezler ve teoriler oluşturulabilmektedir. Politik iş döngüleri hipotezi de politik davranışların iktisadın yöntemleriyle analiz edilmesinin ve bu davranışların gerekçelerinin ortaya konmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kamu tercihi bireysel tercihlerin kamu tercihinin nasıl şekillendirdiği bu tercihlerin hangi seçimlere neden olacağı kamu tercihinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Bireysel tercihlerden kamu tercihinin geçiş yapmanın kendisi politik bir konu olmaktadır. Bireysel tercihlerin kamunun hangi seçimi yapacağını belirlerken nasıl değerlendirildiği kamu tercihi teorisinin temelini oluşturmaktadır (McLean, 1991, ss. 9-10). Bu bağlamda kamusal tercihlerde önemli olan bir husus bu tercihlerin yapılmasının arka planında kişisel faydaların mı yoksa kamunun yararının mı olduğudur. Kamu yararının ve kişisel yararın

aynı seçimleri sağlayabildiği bir durumda herhangi bir problem bulunmamaktadır. Ancak bu iki fayda biçimi farklı seçimlere neden olduğunda hangisinin tercih edildiği önemli hale gelmektedir. Bu çelişki olması gereken ile gerçekte olan arasındaki çelişkiyi belirtmektedir. Bireysel yararların kamu yararının önüne geçmesi durumunda olması gerekenin yapılabilmesi oldukça güç hale gelebilmektedir. Kamu Tercihi Teorisi tam da bu noktada iktisadi karar birimlerinin davranışlarının nasıl olması gerektiğinden ziyade iktisadi karar birimlerinin gerçekte olan davranışlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu davranışlar oy verme davranışı ve diğer kamusal tercihleri kapsamaktadır (Martin, 1990, ss. 191-192).

Bireysel tercihlerin kamu tercihinden daha öncelikli olduğu bir ortamda dahi bireysel tercihlerden meydana gelen kararların kamu adına olumlu sonuçları sağlayabilmesi iki farklı nedenle mümkün olabilmektedir. Bunların ilki yasal mevzuatla kamu yararının kişisel yararların önüne geçmesinin zorunlu kılınmasıdır. Yasal mevzuat aracılığıyla kişisel yararı ön planda tutanların cezalandırılması ve kamu yararı için çaba harcayanların ödüllendirilmesi amaçlanmaktadır. Kamu yararının gözetilmesini sağlayan ikinci unsur ise seçilenler ve kamu hizmetini yerine getirenler arasındaki rekabettir. Seçimi kazanmayı amaçlayan politikacılar, bu amaçlarına ulaşabilmek için kamunun taleplerini kendi tercihlerinin önüne geçirmek zorundadır. Kamu hizmetini yerine getiren bürokratların ise görevlerinde yükselebilmek için şahsi faydalarını ikinci plana atmaları gerekmektedir (Boyne, 1997, s. 57; Mbaku, 2008, s. 430).

Yapısal reform politikaları iktisadi gelişmelerin yanında politik etmenlerden de önemli ölçüde etkilenmektedir. Çünkü bir ülke ne kadar derin bir ekonomik kriz yaşarsa yaşasın reform kararının alınması siyasi otoritenin bu konuda bir fikir birliğine varması durumunda ancak mümkün olmaktadır. Bu nedenle bu kısımda yapısal reformların politik belirleyicileri açıklanmaktadır. İlk olarak hükümetlerin siyasi eğilimlerinin reformlar üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla partizan yaklaşım vurgulanmakta, bunun devamında politik iş döngüleri hipotezinin önermeleri ifade edilmekte, sonraki kısımda demokratik ve otokratik rejimlerin reformlara olan etkileri karşılaştırılmakta ve son olarak gelir dağılımı adaletinin reformlar üzerindeki etkileri ortaya konmaktadır.

2.2.1.1. Politik İş Döngüleri Hipotezi

Politik iş döngüleri hipotezi politika yapma sürecinin siyasi partilerin sahip olduğu ideolojilerin ve genel seçimlere ne kadar süre kaldığının yapısal reform politikaları üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu hipoteze göre hükümetler sahip oldukları ideolojiye uygun ekonomi politikaları belirlemekte yapısal reformların daha çok liberal iktisadi düzeni savunan politikacılar tarafından uygulanmaktadır. Bu hipotez aynı zamanda seçimlere yakın dönemlerde politikacıların yapısal reform politikalarını seçilebilme kaygısı nedeniyle ertelediğini savunmaktadır (Nordhaus, 1975; Hibbs, 1977). Bu hipotezin politik konjonktüre neden olacağını savunduğu iki yaklaşım olan partizan yaklaşım ve fırsatçı yaklaşım sonraki kısımlarda açıklanmaktadır.

2.2.1.1.1. Partizan Yaklaşım

Düşünce farklılıkları iktisadi bozulmaların çözümünün nasıl olması gerektiğini önemli derecede belirlemektedir. Sosyal devlet uygulamalarının sol görüşlü hükümetler tarafından desteklenmesi beklenirken; sağ görüşlü hükümetlerin kemer sıkma politikaları ve piyasa yanlısı düzenlemeleri hayata geçirmeleri beklenmektedir (Abiad ve Moddy, 2005; Broos ve Kurtz, 2007). Bagley ve Revesz (2006), piyasa yanlısı hükümetlerin kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmelerini desteklerken; düzenleme taraftarlarının özelleştirme faaliyetlerini daha az gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Bu düşüncenin arkasında seçmenlerin kendi çıkarlarını düşünen rasyonel bireyler olmaları ve onların önceliklerinin seçilme ihtimallerini artırma çabası içinde olan siyasi partiler tarafından dikkate alınması zorunluluğu yatmaktadır. Bu yaklaşıma göre karar alma sürecinde rasyonel davranan seçmenler kendi çıkarlarına aykırı politikalar ortaya koyan partileri tercih etmeyeceklerdir (Downs, 1957). Rasyonellik ise Kamu Tercihi Teorisi'nin öncülerinden olan Downs (1957) tarafından iktisadi karar birimlerinin rasyonel olma niyetini taşıması ve kendi çıkarlarını ön plana çıkarması olarak tanımlanmaktadır.

Ampirik çalışmaların bulguları dikkate alındığında hükümetin sahip olduğu ideolojinin reformlar üzerindeki etkileri konusunda birbiriyle çelişen sonuçlar elde edilmektedir. Roberts ve Saedd (2012) ve Wang (2020) partizan yaklaşımın geçerli

olduğunu belirtmişlerdir. Cukierman ve Tomassi (1998) ve Beazer ve Woo (2015) ise hükümetin ideolojisinin sağ veya sol eğilimli olmasının reform kararları üzerinde etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum hükümetlerin siyasi ideolojilerinin reformlar üzerindeki etkisinin örneklem ve incelenen döneme göre oldukça hassas olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla partizan yaklaşımın öngörülerinin geçerliliği konusunda şüpheli bir yaklaşım gerekli görünmektedir.

2.2.1.1.1.1. Sağ Görüşlü Hükümetlerin Genel Yaklaşımları

Sağ hükümetler istihdamın artırılması yerine fiyat istikrarı, sermayenin vergilendirmesi yerine diğer vergilerin artırılmasını politikalarını desteklemektedir. Sağ hükümetler farklı bağlamlarda farklı anlamları ifade etmektedir. Burada bu hükümet türü liberal ekonomik düzeni ve serbest mülkiyeti destekleyen kişi ve organizasyonları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu sebeple sağ görüşlü hükümetlerin işsizliğe karşı daha hoşgörülü oldukları bunun tam aksine fiyat istikrarını bozan durumlara karşı daha az hoşgörülü oldukları söylenebilmektedir. Sağ görüşlü hükümetlerin seçmenleri daha çok sermaye sahipleri olduğu için serbest piyasanın geçerli olduğu durumlarda daha kazançlı olmaktadır. Bu nedenle bu hükümetler kendi seçmenlerinin temel önceliklerini dikkate almakta ve bu sebeple piyasa yanlısı düzenlemeleri daha çok dikkate almakta ve özelleştirmeler sağ hükümetlerce gerçekleştirilmektedir (Potrafke, 2010; Roberts ve Saedd, 2012). Sağ hükümetlerin piyasa yanlısı reformlar konusundaki olumlu tutumların yanında uluslararası ekonomik kuruluşların da bu hükümetlere karşı yaklaşımları daha olumlu olabilmektedir. Bu durum bu kuruluşların desteğiyle reform politikalarının hızla benimsenebilmesi sonucunu doğurabilmektedir (Pop-Eleches, 2008).

2.2.1.1.1.2. Sol Görüşlü Hükümetlerin Genel Yaklaşımları

Sol hükümetler sosyal devlet anlayışını yansıtmaktadır. Bu nedenle sağ hükümetlere nazaran devletin ekonomideki rolünün daha büyük olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu hükümetlerin düzenleme yanlısı oldukları söylenebilmektedir (Hallerberg ve von Hagen, 2017). Bununla beraber ancak sol görüşlü hükümetlerin işgücü piyasası reformlarını başarıyla uygulayabildiği ifade edilmektedir. Çünkü sağcı hükümetler

işgücü piyasasında reformlara yapılan itirazları göğüsleyememektedir. Bu nedenle bu piyasadaki reformlar sol hükümetlerce gerçekleştirilebilmektedir (Beazer ve Woo, 2016; Günaydın, 2018).

Sağ ve sol görüşlü hükümetler ayrımı bazı ülkelerde işlevini yitirebilmektedir. Bunun yerine yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin olduğu ekonomilerde bu sorunu çözme vaadiyle başa gelen popülist hükümetler ön plana çıkmaktadır (Dornbusch ve Edwards, 1992). Buradaki temel nokta bu tarz hükümetlerin söylemlerinin ekonominin mevcut durumunda seçmenlerden mümkün olan en fazla oyu alabilecek söylemler geliştirmesidir. Popülist hükümetlerde fiyat istikrarının bozulduğu, bütçe açıklarının olduğu, reform ve istikrar politikalarının ertelendiği bir durum görülmektedir.

2.2.1.1.2. Fırsatçı Yaklaşım

Politik iş döngüleri hipotezinin fırsatçı yaklaşımına göre hükümetler politika kararlarını seçimlere kalan süreyi dikkate alarak belirlemektedir. İlk olarak Nordhaus (1975) tarafından ortaya atılmıştır. Nordhaus'a göre seçimlere kalan sürenin reform kararlarında etkili olmasının nedeni seçilebilme kaygısıdır. Hükümetler seçilebilmek adına mevcut iktidar gücünü kullanmakta bu güç sayesinde yeni seçimlerin sonuçlarını etkilemeyi amaçlamaktadır (Karaçor ve Saraç, 2004, ss. 101-102). Bunun doğal yansıması olarak ise seçimlere yakın dönemlerde daha popülist uygulamalar tercih edilirken seçimden sonraki dönemlerde kemer sıkma politikaları gündeme gelmektedir. Burada öncelikle seçime yakın dönemde hükümetlerin genel yaklaşımları açıklanmakta; arkasından seçimlerin hemen sonrasında hükümetlerin genel politika seçimlerine değinilmektedir.

2.2.1.1.2.1. Seçime Yakın Hükümetlerin Genel Yaklaşımları

Seçimler yapısal uyum politikalarının ne zaman gerçekleşeceğini belirlemektedir. Siyasi partiler, seçimi kaybetmeleri olasılığına karşın seçim öncesi reformun maliyetlerini seçim sonrasına taşıma eğiliminde olabilmektedir (Bonfiglioli ve Gancia, 2013). Partiler seçimler öncesinde ekonominin sorunlarına eğilmek yerine seçmenlerde ekonominin düzgün işlediği izlenimini oluşturacak faaliyetlere yönelmektedirler (Alesina, 1990). Bu sebeple seçimlerden önce yüksek bütçe açıklarının görüldüğü reform uygulamalarının

ertelendiği ve seçmenlerin arzu ettiği genişletici maliye ve para politikalarının uygulandığı bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Seçimlerin yakın bir sürede gerçekleşeceği bu durumda hükümetler reformun siyasi maliyetinin üstlenmek istemeyecekleri için reform kararlarını erteleyebilmektedir. Bu düşüncenin arkasındaki gerekçe piyasa yanlısı düzenlemeler neticesinde toplumun bazı kesimlerinin ekonomik olarak kayba uğrayacağı ve bu sebeple seçim kararlarına bu durumun önemli biçimde tesir edeceği düşüncesidir. Ancak seçmenler kısa vadeli faydalar yerine eğer seçimlerin arkasından kemer sıkma politikalarının ve sevimsiz piyasa yanlısı düzenlemelerinin geleceğini kestirebiliyorlarsa bu durum gerçekleşmeyecektir (Haggard ve Webb, 1993). Ancak krizlerin ciddi boyutlarda olduğu ve yoksulluğun yoğun olduğu ülkelerde seçmenler kısa dönemli faydaları uzun dönemli maliyetlere tercih edebilmektedir (Rogoff ve Sibert, 1988).

2.2.1.1.2.2. Seçimden Hemen Sonra Hükümetlerin Genel Yaklaşımları

Seçimlerin hemen arkasından hükümetler sahip oldukları yetkileri daha rahat kullanabilmektedir. Çünkü seçim geride kalmıştır ve bu andan itibaren reform sonrası ekonomideki iyileşmelerin doğal hamisi yeni seçilen hükümetler olacaktır. Seçimden sonra reform yanlısı uygulamaların bir diğer kaynağı da seçimden sonraki süreçte politik ayrışmaların yerini güçlü partiler lehine bütünleşme ve uyumun yakalandığı bir durumun ortaya çıkmasıdır (Alesina, Ardagna ve Trebbi, 2006). Seçimden hemen sonra yapısal uyum politikaları gündeme gelmekte seçimden önce ise bunun tam tersine yüksek bütçe açıkları ve düzenleme yanlısı uygulamalarla karşı karşıya gelinmektedir (Akhmedov ve Zhuravskaya, 2004; Brender ve Drazen, 2005).

Yapısal reform politikalarının seçmenlerin tercihlerinde görev başındaki hükümet aleyhine karar verecekleri düşüncesinin aksine, reform uygulamalarının seçim sonuçları üzerinde ampirik olarak herhangi bir etkiye sahip olmadığı durumlar bulunmaktadır. Bbuti, Turrinin, Noord ve Biroli (2010) 21 OECD ülkesinde 1985 ve 2013 yılları arasında uygulanan reformların yeniden seçilmeyi etkileyen diğer koşullar kontrol edildiğinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirtmektedir. Yine aynı şekilde Aksoy (2016) analize farklı gelişmişlik seviyesindeki ülkeleri ve farklı sektörlerdeki reformları da dahil ettiğinde

seçmenlerin tercihleri üzerinde reform uygulamalarının doğrudan bir etkisinin olmadığına altını çizmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki seçmenlerin reformların zararlarını doğrudan gözlemleyebildiği bazı reform uygulamalarında (işgücü piyasası reformları gibi) seçmenlerin tercihleri bu politikalardan önemli ölçüde etkilenmektedir.

Seçimlerin reform politikalarına olan etkisi seçmenlerin davranış biçimlerine göre değişebilmektedir. Politik iş döngüleri hipotezine seçmenlerin davranış biçimleri eklenerek iki farklı tipik seçmen yaklaşımı olduğu ifade edilmekte bu seçmen davranışlarının ise politika yapıcılarının davranışlarını farklı bir şekilde etkilediği savunulan önemli bir argümandır. Buna göre seçmenler uyarlayıcı beklentilere ve rasyonel beklentilere sahip olanlar olmak üzere iki farklı tipik özellik göstermektedir. Uyarlayıcı beklentilere sahip olan seçmenlerden oluşan bir ekonomide politikacıların ekonominin iyi gittiği izlenimi vermek için uyguladığı genişletici politikalar seçimde karşılık bulmakta, bu politikalar partilerin oy oranlarına yansımaktadır (Nordhaus, 1989).

Seçmenlerin rasyonel bireyler olduğunu savunan diğer yaklaşıma göre ise yalnızca kısa bir dönem için ekonominin iyi bir durumda olduğu konusunda seçmenleri yanlış yönlendiren politikaların seçmenler üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağı belirtilmektedir. Bunun nedeni seçmenlerin akılcı davranışları gelecek dönemde kendilerinin vergi artışı ve sosyal desteklerdeki azalma gibi daraltıcı politikalara maruz kalacaklarını düşünmeleridir. Ancak rasyonel beklentilerin geçerli olduğu durumda bile bazen seçmenlerin davranışları manipüle edilebilmektedir. Seçmenler her ne kadar rasyonel davranışlar bile politikacılar kadar geniş bir bilgi kümesine sahip olamamaktadır. Seçmenler ve politikacılar arasındaki bu bilgi farklılığı seçim öncesi politikaların seçim sonuçları üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır (Rogoff ve Sibert, 1988).

Kısaca ister uyarlayıcı beklentilere sahip bir seçmen grubu olsun isterse rasyonel beklentilere sahip seçmen grubu olsun partilerin fırsatçı politikalarının seçmenler üzerinde karşılık bulabilmeleri söz konusudur. Bu nedenle bu modele göre yasama gücü tarafından belirlenen reform kararları üzerinde seçimlerin ne zaman yapılacağı büyük bir önem arz etmektedir. Ancak bu modelin test edildiği ampirik bulguların birbirlerinden farklı sonuçlar öngörmeleri bu konunun üzerine daha çok eğilmesi gerektiğini göstermektedir.

2.2.1.2. Hükümetin Yasama Çoğunluğu

Hükümetin aldıkları oy oranları reformların hayata geçirilmesinde anahtar bir rol üstlenebilmektedir. Sadece yasa çıkarabilme çoğunluğunu elinde bulunduran hükümet reformların düzenlendiği mevzuatın kabul edilebilmesini sağlayabilecektir. Oysa hükümetin yasa çıkarmaya yetecek bir çoğunluğa sahip olmadığı bir durumda reform tasarıları yasalaşmadan kalacaktır (Bowen, Chan ve Dube ve Lumbert, 2016). Bu nedenle politik ayrışma seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde yapısal reform ve istikrar politikaları ertelenmektedir (Veiga, 2000).

Koalisyon hükümetleri farklı görüşlerden partileri bir arada tutabileceğinden tek başına iktidar olan hükümetlere nazaran piyasa yanlısı düzenlemeleri daha zor hayata geçirebilecektir. Alesina, Perotti ve Tavares (1998) bu doğrultuda OECD ülkelerinde koalisyon hükümetlerinin reformları uygulamada daha başarısız olduğunu ifade etmektedir. Koalisyon hükümetleri yüksek bütçe açıklarına nispeten daha toleranslı olabilmektedir (Roubini ve Sachs, 1989). Benzer bir durum azınlık hükümetleri için de geçerli olmaktadır. Azınlık hükümetleri meclisteki temsil sayısı itibarıyla birçok kanunun çıkarılması gücüne sahip olamamaktadır. Bu nedenle azınlık hükümetlerinde ekonominin ihtiyaç duyduğu yapısal düzenlemeler ve istikrar politikaları uygulamaya konamamaktadır (Tsebelis, 2002).

2.2.1.3. Demokratikleşme Düzeyi

Halkın taleplerinin yönetim sürecinde daha çok dikkate alındığı demokratik rejimlerde piyasa yanlısı düzenlemelerin otoriter rejimlere kıyasla daha kolay uygulanabildiği belirtilmektedir (Li ve Xu, 2002; Giuliano ve diğerleri, 2016). Bununla birlikte çıkar gruplarının demokratik rejimlerde daha fazla söz sahibi olduğu için reform politikaları engelleyebileceği ve otoriter rejimlerin bu baskı unsurunu görmezden gelebileceği ifade edilmektedir (Shepsle ve Roubini, 1988). Reformun getirileri belirli bir zamandan sonra ortaya çıkabileceğinden demokratik rejimler zaman kısıtına bağlı olarak seçim yapabilmektedir. Otoriter rejimler ise uzun süre ve seçim baskısı olmadan görev

başında olduklarından reform politikalarını daha kolay bir biçimde yürürlüğe koyabilmektedir (Haggard ve Webb, 1993, s. 145).

Spalaore (2004), güçlü hükümetlerin reformları gerçekleştirebildiğini kabul etmekle beraber halkın taleplerini dikkate alan ve şeffaf bir yönetimin reform politikaları açısından gerekli unsurlar olarak belirtmektedir. Dolayısıyla bu noktada yalnızca otoriter bir rejimin reform politikalarını hayata geçirmede başarılı olamadığı aynı zamanda otoriter ve güçlü hükümetlerin reform yanlısı olmaları ve yönetimde şeffaflığı ve hesap verilebilirliği dikkate almaları gerekmektedir. Ampirik çalışmaların bulguları da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Demokratik rejimlerin veya otoriter rejimlerin reform uygulamaları konusunda birinin diğerine üstünlüğü bulunmamaktadır. Her bir ülke grubu için başarılı ve başarısız örnekler bulunmaktadır (Nelson, 1990).

2.2.1.4. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı toplumu oluşturan bireyler arasındaki toplam üretimin nasıl bölüştüğünü ifade etmektedir. Gelirin yalnızca küçük bir azınlık tarafından bölüştüğü toplumlarda gelir dağılımının dengeli olmadığı söylenebilmektedir. Gelirin toplumun bütün kesimlerce nispeten eşit bir biçimde bölüştüğü küçük bir azınlığın gelirin büyük çoğunluğuna sahip olmadığı ekonomilerde ise gelirin nispeten adil bir biçimde dağıldığı gözlemlenebilmektedir. Gelir dağılımı adaleti reform politikalarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bunların ilki gelir dağılımında görülen adaletsizliklerin toplumu politik olarak ayıracağı, siyasi kargaşalara neden olacağı ve siyasi istikrarı olumsuz yönde etkileyeceğidir. Politik bölünmüşlüğün meclisteki partilerin koltuk dağılımına yansması nedeniyle reform politikalarını yürürlüğe koymak için mevcut partiler parlamentoda yeterince destek bulamayacaktır (Berga ve Sachs, 1988). İkincisi ise yoksulluğun derinleştiği durumlarda yüksek bütçe açıklarının ve yüksek enflasyonun görüldüğü ve piyasalarda fiyat kontrollerinin olduğu popülist politikaların seçimde karşılık bulacak olmasıdır (Sachs, 1989). İstikrar politikaları ve piyasa yanlısı uygulamalar yoksulluğun derinleşmesi düşüncesiyle seçimde karşılık bulamayacaktır.

2.2.2. Kurumsal Belirleyiciler

Kurumlar; yasal mevzuattan örf, adet, gelenek ve göreneğe kadar birçok normdan meydana gelen, yazılı ve yazılı olmayan kuralların bir bütünü olarak ifade edilmektedir. Kurumların yapısal reformlar üzerine etkisi reform politikalarını öngören politika değişimlerinin hangi süreçlerden geçtiği ve bu süreçlerde hangi kurallara tabi olduğunu ifade etmektedir (North, 1991, s. 97). Reform politikalarının belirlenmesi birçok süreci beraberinde getirmektedir. Politikaların hızlı bir biçimde kararlaştırılıp uygulanabildiği başkanlık sistemi gibi çoğunlukçu sistemler bu bakımından yapısal reformların belirlenmesi için büyük bir kolaylık sunabilirken; çoğulcu seçim sistemleri halkın serbest piyasa reformları yönündeki taleplerinin hızlı bir biçimde yasama otoritesince değerlendirilmesini sağlayabilmektedir. Bu nedenle kurumların reform politikaları üzerindeki etkileri içinde bulunulan duruma göre değişebilmektedir. Reformlar üzerinde etkili olan diğer etmen ise uluslararası kuruluşların ülke içerisindeki politikalara olan etkisidir. Yapısal reformlar ve istikrar politikaları; Washington Uzlaşması'nın kabul edilmesiyle beraber birçok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkede IMF ve Dünya Bankası tarafından belirlenen kalkınma, yapısal uyum ve istikrar programlarıyla uygulama alanı bulmuştur. Bu bölümün alt kısımlarında ilk olarak seçim sistemine ve hükümetin hesap verilebilirliğine ve şeffaflığına dair kuralların meydana getirdiği kurumların reform politikaları üzerine etkisi açıklanmaktadır. Bu kısmı takip eden kısımda dış yardımların reform politikalarını nasıl etkilediği tartışılmaktadır.

2.2.2.1. Seçim Sistemleri

Seçim sisteminin yapısı reform politikalarının hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde oldukça önemlidir. Başkanlık sistemi gibi yönetimde denge ve denetlemenin daha az görüldüğü ve kararların hızlı bir biçimde alındığı sistemlerde reform uygulamaları daha kolay bir şekilde uygulamaya konulabilirken; parlamenter sistemde ise gücün farklı yetkililerce paylaşıldığı ve denge-denetleme sistemlerinin kanun tasarılarının yürürlüğe konmasını önemli ölçüde geciktirdiği belirtilmektedir (Cox ve McCubbins, 1986; Powell, 2000). Parlamenter sistemin çok sesli yapısı müzakere ortamını sağlarken diğer yandan reform politikalarının belirlendiği değişikliklerin yapılmasını geciktirebilmektedir.

Çoğunlukçu seçim sistemleri ve başkanlık sistemi otoritenin sınırlı makamlarda toplanması sebebiyle kararların hızlı bir şekilde alınabilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle yönetimde çoğulculuğu dikkate alan sistemlere göre reformların uygulanmasında ve özelleştirme uygulamaları bakımından daha etkin sonuçlar verebilmektedir (Powell, 2000). Parlamenter sistemde yüksek bütçe açıklarının görülmesinin nedeni de bu gerçektir (Persson ve Tabellini, 2003).

Çoğulcu seçim sistemleri yasaların uygulanmaya konulması bakımından etnik, dini ve siyasi ayrışmanın yoğun olduğu ülkelerde daha büyük önem kazanmaktadır. Bu toplumlarda siyasi tercihler birbirinden taban tabana zıt yönde olmakta ve her bir görüşün temsil edildiği siyasi partinin yasama çoğunluğuna sahip olması oldukça zor bir hale gelmektedir. Bu sebeple etnik ve dini ayrışmanın fazla olduğu toplumlarda reform politikalarının belirlenmesi bakımından seçim sistemleri kritik bir öneme sahiptir.

Hükümet organizasyonlarındaki yetkililerin görevlerinden dolayı hesap verebilirliğinin olduğu durumlarda reform politikaları daha kolay uygulanabilecektir. Reformların hayata geçirilmesinde bürokrasinin tüm kademeleri aktif bir rol üstlenmektedir (Neven, Nuttal ve Seabright, 1993). Ancak görevin kötüye kullanılması ve bireysel çıkarların kamu yararının üstünde tutulduğu uygulamaların son bulması politika kararları ve mevzuat değişikliklerinin çok ötesinde köklü değişimleri gerektirmektedir (Evans, 1992).

2.2.3. Dış Yardım

Ülkeler uluslararası bir kurumdan borç alarak bazı yapısal uyum politikalarını daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Bu durumda, borç alınan kurum borcunun geri ödenebilmesini sağlamak için reform uygulamalarının denetçisi görevini üstlenmektedir. Ancak bazı durumlarda alınan borç düşük faizli ve uzun vadeli olmasından dolayı iktisadi krizin etkilerini hafifletmesi sebebiyle reform sürecinin sarkmasına neden olmaktadır (Casella ve Eichengreen, 1996).

IMF programları ülkelerin belirli koşulları sağlamasını zorunlu kılarak ilgili ülkelere düşük faizli kredi kullanma imkanı tanımaktadır. Bu durumda düşük faizli kredi

kullanabilme imkanı IMF'nin istediği politikaların uygulanmasına bağlı olmaktadır. Bu politikacılara aynı zamanda seçmenlerin gözünde onları masum gösterebilecek bir imkan sunmaktadır. Bu koşullar altında ekonomik istikrarı sağlamak için yürürlüğe konulan sıkılaştırıcı maliye ve para politikalarının başlıca sorumlusu IMF olarak gösterilebilmektedir. Ancak IMF programları birçok ülkede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun nedeni bu ülkelerde çeşitli ekonomik ve politik gerekçelerle IMF politikalarının uygulamaya konmaması olmuştur (Kahler, 1992). Easterly (2006), IMF ve Dünya Bankası politikalarının ülkelerin reform politikalarını uygulamasını özendirmekte yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla IMF programlarının kabul edilmesinin bir reform göstergesi olarak alınması sorunlu bir yaklaşım haline gelmektedir. Aynı zamanda IMF programlarının yapısal reformların önemli bir belirleyicisi olduğunu belirtmek de uygun bir yaklaşım olmaktan uzak olmaktadır. IMF programlarının reformları geciktirmek gibi bir işlevi de gözlenmiştir.

2.2.4. Reformların Uygulanma Biçimi

Reformların kademeli olarak uygulanmasının reformların başarısını artıracakı düşünülmektedir. Çünkü bir anda uygulamaya konulan reformlar daha fazla kişi ve organizasyonun tepkisini çekebilecek ve reform uygulamaları başarısız olacaktır. Oysa kademeli olarak uygulanan reformlar toplu halde uygulanan reformlara göre daha az kişiyi ve organizasyonu etkilediğinden daha kolay bir biçimde uygulama alanı bulabilecektir (Cacciatore ve diğerleri, 2016). Yapılan değişiklikler yavaş bir biçimde gerçekleştiği için bu değişime uyum çok daha kolay olacaktır. Aynı zamanda hızlı reformlar toplumun büyük bir çoğunluğunu etkileyebileceğinden politik istikrarsızlığın ve kargaşaların tetiklenmesine neden olabilmektedir (Beinen ve Gersovitz, 1985).

Ancak krizin çözümünün aciliyet gerektirdiği durumlarda reform politikaları ani bir biçimde uygulamaya konulmaktadır (Mc Millian ve Naughton, 1992; Pop- Eleches, 2008). Bununla birlikte hızlı bir biçimde uygulanan reformlar reforma karşı çıkan grupların organize olmasına engel olmaktadır (Douglas, 1990).

Reform tasarımındaki bir diğer konu da reformların tek bir sektörde mi yoksa birden fazla sektörde mi uygulanacak olmasıdır. Bazı durumlarda beraber uygulanan reformlar piyasa yanlısı düzenlemelerin şansını artırmaktadır.

2.2.5. Reform Sonrası Kayba Uğrayanların Tazmini

Reform uygulamaları ilk etapta reformdan beklenen kazanımlar ortaya çıkana kadar bazı grupların bundan mağdur olmasına neden olmaktadır. Karar vericiler ise bu grupların politik ve siyasi çoğunluğuna ve gücüne bakarak reformlar konusunda tazmin usullerine başvurabilmektedirler (Cornia, Jollly ve Stevart, 1987). Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi kararında bu işletmelerde istihdam edilen işçilerin ve yöneticilerin haklarının piyasa koşullarına bağlı olarak belirlenmesi arzu edilir bir durum olmayacaktır. Bu sektörde istihdam edilen personelin tazmin edilmesi politik destek bakımından önemli hale gelmektedir. Ancak reform uygulamalarının tazmini sırasında reformla amaçlanan kazanımlara tezat teşkil eden bir durum ortaya çıkabilmektedir. Reform sonrasında kayba uğrayanların zararlarının tazmin edilmesi için yüksek bütçe açıkları ve fiyat istikrarında bozulmalar ortaya çıkabilmektedir.

BÖLÜM 3

OECD ÜLKELERİNDE YAPISAL REFORM POLİTİKALARININ İKTİSADİ, POLİTİK VE KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİNİN AMPİRİK ANALİZİ

Bu bölümde yapısal reformların politik ve siyasi belirleyicileri nitel ve nicel analiz yardımıyla açıklanmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında yapısal reformların temel gerekçelerini açıklayan çalışmalar kullandıkları örneklem, yöntem ve bu yöntemle elde edilen sonuçlar ortaya konmaktadır. İkinci kısımda yapısal reformların nedenlerini tespit etmek için kullanılan yöntem gerekçeleriyle sunulmakta, reformların belirleyicilerinin tespit etmek için nasıl bir yol izleneceği ifade edilmektedir. Üçüncü kısımda ekonometrik model tanıtılmakta ve onu takip eden dördüncü kısımda ekonometrik modelin sonuçları sunulmaktadır. Bu bölümün son kısmında ise yapısal reformların nedenleri vaka analizinin bir türü olan süreç izleme yaklaşımı kullanılarak araştırılmaktadır.

3.1. LİTERATÜR ÖZETİ

Yapısal reform politikaları iktisadi gelişmeye kaynaklık etmesi, verimliliği artırması, makroekonomik ve finansal istikrarı sağlaması rolleri sayesinde iktisat yazınında sıkça yer bulmuştur. Bu nedenle yapısal reformların nedenleri büyük ölçüde merak uyandırmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki yapısal reformların nedenleri konusunda üzerinde büyük ölçüde uzlaşılan teorik bir çerçeve bulunmamaktadır. Bu nedenle iktisat teorisinde ve önceki ampirik çalışmalarda bulgular reformların belirleyicileri konusunda iktisat literatürüne ışık tutmuştur.

Drazen ve Easterly (2001); gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş 169 ülke için iktisadi değişkenlerin cari değerleriyle 5 yıl sonraki değerlerinin korelasyon ilişkisini 1952-1996 dönemindeki verileri kullanarak reformlar üzerinde nelerin etkili olduğunu araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre enflasyon ve karaborsacılığın yaygınlaşması reform üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Aynı zamanda 5 yıl önce yüksek enflasyona sahip ülkeler bugün daha düşük enflasyon seviyesine ulaşmaktadırlar. Büyümenin, cari açığın ve bütçe

açığının reformlar üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Yabancı kuruluşlardan alınan yardımlar reformları beklenilenin aksine olumsuz etkilemektedir.

Alesina ve diğerleri (2006), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde reformların tetikleyicilerini havuzlanmış sabit etkileri içeren en küçük kareler yöntemiyle 1960-2003 dönemi için araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kriz hipotezini onaylayan bir şekilde derin ekonomik krizler istikrar politikalarının yürürlüğe girmesini hızlandırmaktadır. Buna ek olarak parlamentoda gücü elinde bulunduran ve yeni seçilen hükümetlerin reformları uygulamakta istatistiksel olarak anlamlı etkileri bulunmaktadır.

Høj ve diğerleri (2006), 21 OECD ülkesi için yapısal reformların temel gerekçelerini dinamik panel veri analizini kullanarak 1975-2003 dönemi için tahmin etmiştir. Dinamik panel sonuçlarına göre işsizliğin artması işgücü piyasasındaki regülasyonların kaldırılmasına ve işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşmasına neden olmaktadır. Ekonomik krizler bazı sektörlerdeki reform düzenlemeleri konusundaki çabalarını azaltırken bazı sektörler için artırmaktadır. Sağcı hükümetler ve güçlü hükümetler daha fazla reform yapmaktadır. Uluslararası faktörler reformlar üzerinde pozitif etkiye sahip olmaktadır. Reformların belirlenmesinde reform endeksinin geçmiş değerleri oldukça önemlidir ve başlangıçta yoğun piyasa kontrollerine sahip olan ülkeler ortalama olarak daha fazla reform yapmaktadır.

Pop-Eleches (2008), reform politikalarının nedenlerini 26 Eski Doğu Bloku ülkesi ve 22 Latin Amerika ülkesi olmak üzere 48 ülkeden oluşan örneklemi kullanarak rassal etkileri içeren logit modeli yardımıyla tahmin etmiştir. Doğu Bloku ülkeleri için 1990-2001 dönemini kapsayan veriler kullanılırken; Latin Amerika ülkeleri için 1982-1989 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. Latin Amerika ülkelerinde borç krizleri ve enflasyon krizleri gibi ülke içerisindeki krizler sağ hükümetlerce reform gerekliliğini gündeme getirilirken; sol hükümetler ise bu problemleri reform politikaları aracılığıyla çözmeyi reddetmektedir. Doğu Bloku ülkelerinde ise krizler farklı ideolojiye sahip partilerin aynı politikaları benimsemelerine yol açmıştır. Bu ülke grubunda farklı siyasi ideolojilere sahip olan partiler aynı politikaları uygulamıştır. Bu farklılık her iki ülke grubu için de likidite krizleri ve döviz krizleri gibi hızlı çözümler gerektiren durumlarda ortadan kalkmaktadır.

Bu tarz krizlerde her iki ülke grubunda da siyasi ideolojiden bağımsız bir şekilde reform kararlarının alındığı görülmüştür.

Campos ve diğerleri (2010), gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş 100 ülke için reformların hangi durumlarda meydana geldiğini araştırmak için sabit etkileri içeren havuzlanmış en küçük kareler (EKK) yöntemini 1960-2000 dönemindeki verileri kullanarak uygulamıştır. Araştırma bulguları iktisadi krizlerin reformlar üzerinde sınırlı bir etkisi olduğunu, reformların başlıca belirleyicisinin politik krizler olduğunu göstermiştir. Reformlar üzerinde başlangıçtaki piyasa kontrollerinin düzeyi oldukça önemlidir.

Potrafke (2010), enerji, haberleşme ve ulaşım sektörlerindeki regülasyon karşıtı uygulamaların hükümetin siyasi ideolojisiyle ilgisi olup olmadığını dinamik panel veri analizi yöntemiyle araştırmıştır. Bu araştırma için 21 OECD ülkesinin 1980-2003 yıllarını kapsayan dönemdeki reform deneyimleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre hükümetin sahip olduğu ideoloji reform politikaları üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Pepinsky (2012), gelişmekte olan ülkelerin 1975-1995 yılları arasındaki reform deneyimlerini iktisadi krizlerin reformlar üzerindeki etkileri tespit etmek amacıyla incelemiştir. Değişkenler arasındaki içsellik problemi nedeniyle araç değişkenler yöntemi kullanılan çalışmanın analiz sonuçlarına göre iktisadi krizler finansal piyasalardaki kontrollerin kaldırılması yerine finansal piyasalarda regülasyonların artmasına neden olmaktadır. Bu durumun nedeni siyasi otoritenin kısa vadeli sermaye akımlarının ülke ekonomisine olan olumsuz etkileri olmuştur.

Roberts ve Saeed (2012), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ve geçiş ekonomilerini içeren 50 ülke için yapısal reformların hangi iktisadi ve siyasi değişkenlerden etkilendiğini 1988-2006 dönemini kapsayan verileri kullanarak analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre özelleştirme uygulamaları iktisadi faaliyetin zayıflamasını takip etmektedir. Sağ hükümetler daha fazla özelleştirme yapmaktadır. Seçimden hemen sonra özelleştirmelerin arttığı yönünde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Geçiş ülkeleri için bu iki durum tam tersi yöndedir. Finansal gelişme özelleştirme uygulamalarını olumlu etkilemektedir.

Galasso (2014), yapısal reformların nedenlerini 25 OECD ülkesi için tahmin etmiştir. Tahminde tobit modeli 1975-2008 yıllarını kapsayan dönem için kullanılmıştır. Model sonuçlarına göre iktisadi krizler ürün ve işgücü piyasa reformlarını büyük ölçüde teşvik etmektedir. Kriz olmadığı dönemlerde siyasi partiler siyasi eğilimlerine uygun reform tercihleri yapmaktadır. Ancak kriz ortamında siyasi partiler politik orijinlerinin dışında reform tercihleri yapmaktadır. Sağ hükümetlerin krizlerde daha kontrolcü politikalar izlediği, sol hükümetlerin ise kriz döneminde daha fazla özelleştirme yaptığı görülmüştür. Azınlık hükümetleri kriz dönemlerinde daha fazla reform kararı almaktadır. Genel seçimlere ne kadar zaman kaldığının ve hükümetin görev başına ne zaman geldiğinin reformlar üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Wiese (2014), 23 OECD ülkesinde özelleştirme uygulamalarının nedenlerini logistik regresyon yardımıyla 1960-2010 dönemi için tahmin etmiştir. Regresyon sonuçları dikkate alındığında işsizlik ve borç krizlerinin sağlık bakım hizmetlerinin özelleştirilmesini sağladığı gözlenmiştir.

Adascalitei ve Morano (2015), gelişmiş ve gelişmekte olan 111 ülke için negatif binomial regresyon modeliyle 2008-2014 yıllarını kapsayan dönem için reformların temel gerekçelerini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre gelişmiş ülkelerde yüksek işsizlik oranları ve düşük büyüme, işgücü piyasası reformlarını tetiklemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tam aksine yüksek büyüme oranlarının piyasa karşıtı uygulamaları teşvik ettiği belirtilmektedir. Aynı zamanda her iki ülke grubu için de regülasyon karşıtı uygulamalar takip eden yılda işsizliği artırmaktadır.

Agnello ve diğerleri (2015a), OECD ülkelerini içeren ülke grubu için reformların nedenlerini probit modelini kullanarak tahmin etmiştir. Analizdeki veriler 1980-2015 dönemini kapsamaktadır. Analiz sonuçları borç krizlerinin, enflasyonun ve kur krizlerinin finansal reformlar üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda IMF'yle yapılan anlaşmalar ve kurumsal nitelikteki olumlu gelişmeler reformlar üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

Agnello ve diğerleri (2015b), yapısal reformların nasıl belirlendiğini açıklamak için OECD ülkelerini de içeren 60 ülkenin verilerini kullanmıştır. Analizde sabit etkileri içeren logit modeli 1960-2015 yıllarını kapsayan dönem için tahmin edilmiştir. Panel

tahminci sonuçlarına göre dış borç krizleri, finansal krizler, enflasyon ve bankacılık krizleri cari hesap reformlarının, resesyonlar hem finansal reformların hem de reel sektör reformlarının önemli bir belirleyicisidir. Bankacılık krizleri finansal reformları olumsuz etkilemektedir. Gelir adaletsizliği reformları tetiklerken; politik ayrışmanın reformlar üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Lucifora ve Moriconi (2015), yapısal reformların nedenlerini 21 OECD ülkesi için sıradan en küçük kareler yöntemiyle 1985-2016 dönemi için tahmin etmiştir. Analiz sonuçları politik istikrarsızlığın işgücü piyasalarında daha fazla kontrole neden olduğunu ve aynı zamanda işsizlik ödenekleri üzerinde daha çok sınırlamaya neden olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda politik istikrarsızlık işgücü piyasasındaki vergi oranlarının azalmasına neden olmaktadır.

Angelova, Back, Müller ve Strobl (2017), 13 Batı Avrupa ülkesini incelediği negatif binomial regresyon analiziyle reformların temel nedenlerini 1985-2005 yılları arasındaki dönem için araştırmıştır. Reformlar, iktisadi koşulların olumsuz olduğu ve hükümetin statükodan memnun olmadığı durumlarda gerçekleşmektedir. Ancak veto eden oyuncu teorisi yönünde anlamlı bir kanıt bulunamamıştır. Bu teori ancak hükümetin bütün üyelerinin desteğinin gerekli ve yeterli olduğu durumlarda geçerli olmaktadır.

Leibrecht ve Fong (2017), hızlandırılmış başarısızlık zamanı analizini kullanarak 1981-2012 yıllarındaki özelleştirme uygulamalarının temel sebeplerini 98 ülke için tahmin etmiştir. Analiz sonuçları derin ekonomik krizlerin emeklilik sistemi reformlarını hızlandırdığını göstermektedir. Aynı zamanda küreselleşme seviyesi emeklilik sistemindeki özelleştirme uygulamalarını olumlu yönde etkilemektedir.

Hlaing ve Kakinaka (2018), farklı coğrafyalarda bulunan 61 ülke için reformların nedenlerini araştırmıştır. Bu araştırma için bu ülkelerin 1975-2005 döneminde reformların nedenleri logit modeliyle tahmin edilmiştir. Bağımlı değişkenle, bağımsız değişkenle arasındaki çift yönlü nedensellikten kaynaklanan içsellik problemi çözüldüğünde dahi finansal krizler finansal liberalizasyon politikalarına neden olmaktadır. Ancak OECD ülkeleri için bu kanıt cılız kalmaktadır.

Wiley (2019), reform düzenlemelerinin nasıl meydana geldiğini 75 gelişmekte olan ülkede 1980-2012 dönemi için karma bir yöntem kullanarak incelemiştir. Bu yöntem logit modeli, EKK ve bulanık küme kantitatif yönteminden oluşmaktadır. Bulanık küme kantitatif yöntemi örnek olayları dikkate alarak özel bir sonuca neden olan farklı gerekçeleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Yöntem sonuçları IMF'yle yapılan borç sözleşmeleri reformların uygulanmasında büyük bir paya sahip olduğunu göstermiştir. Bunun yanında ideolojik yaklaşımlar ve reformları uygulama imkanı buna kıyasla daha az önemlidir. İktisadi krizler beklenildiği gibi reform politikalarında belirleyici olmuştur.

Duval, Furceri ve Miethe (2020), 26 OECD ülkesini verileri yardımıyla maksimum olabilirlik tahminlerinin bayesgil ortalaması yöntemini kullanarak reformlarla en yüksek korelasyona sahip iktisadi ve siyasi değişkenlerin tespit edilmesini amaçlamıştır. Bu analizde OECD ülkeleri için veriler 1976-2013 dönemini kapsamaktadır. Buna göre yüksek işsizlik oranları ve ekonomik krizlerle reform politikaları arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Aynı zamanda uluslararası kurumlardan alınan yardımlar ve politik faktörler yalnızca ürün piyasası ve istihdam oluşturma reformlarıyla korelasyonludur.

Gupta ve Jalles (2020), gelişmekte olan ve az gelişmiş 45 ülke için yapısal reformların temel motivasyonlarını logit modeliyle 2000-2015 dönemini kapsayan verilerle açıklamayı amaçlamıştır. Logit modelinin tahminci sonuçlarına göre sol hükümetler vergi reformlarına daha soğuk bakmaktadır. Aynı zamanda kişisel vergi reformları seçimlere yakın dönemlerde ortaya çıkarken; ticaret reformları seçimden hemen sonra gerçekleşmektedir. Siyasi iradenin güçlü olması bu reformlar için önemlidir.

Reformların gerekçeleri konusunda yapılan ampirik çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışmalarda ekonometrik analizlerde ekonomik krizler, politik iş döngüleri hipotezi, diğer siyasi koşullar, dış yardımların rolü, reform öncesindeki reform göstergelerinin durumu sıkça yer bulmuştur. Bu çalışmalar farklı yöntemler, farklı krizler, farklı ülke grupları, farklı dönemlerle yapılmıştır. Bu sebeple bu çalışmalarda birbirinden farklı bulgular ortaya çıkmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki iktisadi krizler büyük oranda reform politikalarının temel motivasyonu olmaktadır, bununla birlikte güçlü hükümetlerin, sağ eğilimli partilerin özelleştirme ve ürün piyasası reformlarında, işgücü

piyasa reformlarında ise sol eğilimli hükümetlerin imzası bulunduğu belirtilmektedir. IMF ile yapılan borç sözleşmelerinin, gelir dağılımı adaletinin ve politik iş döngülerinin reform politika kararlarının alınmasındaki etkisi daha cılız görünmektedir. Altı çizilmesi gereken diğer bir husus da başlangıç koşullarının tüm reform türlerinde istatistiksel olarak güçlü ve anlamlı bir etkiye sahip olmasıdır. Bu durum reform kararlarını almakta regülasyon uygulamalarının yoğun olduğu ülkelerin daha istekli davrandıklarını göstermektedir.

3.2. METODOLOJİ

İktisadi reformların hangi iktisadi ve politik koşullarda uygulandığı konusunda üzerinde büyük ölçüde uzlaşmanın sağlandığı herhangi bir teori mevcut değildir (Hoj ve diğerleri, 2006; Duval, Furceri ve Miethe, 2020). Deneysel çalışmaların sonuçları ise birbirinden farklı bulgular ortaya koymaktadır. Bu nedenle reformların hangi koşullarda gerçekleştiğini ortaya çıkarmak için yapılan analizde yapısal reformların belirleyicisi olabilecek muhtemel değişkenlerin tümü dikkate alınmalıdır. Bu sebeple geniş bir literatür taramasından sonra muhtemel belirleyicilerin büyük bir çoğunluğu analizde yer almaktadır.

Reform ölçümleri konusunda temelde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunların ilki reform kararının alınmasını (de jure) dikkate alan yaklaşım iken; ikincisi reform sonuçlarının (de facto) dikkate alındığı yaklaşımdır. İlk yaklaşımda yasal mevzuata yansıyan reform yanlısı politikalar değerlendirilmekte; ikinci yaklaşımda ise reformların uygulama sonrasında başarılı sonuçlar verip vermediği üzerinde durulmaktadır. Burada ilk yöntem tercih edilmektedir çünkü sonraki yöntem alınan kararların uygulama sonuçlarını dikkate aldığından endojenlik problemiyle karşı karşıya olmaktadır. İktisadi göstergelerde serbest piyasa yönündeki iyileşmelerin tam olarak uygulanan reform politikalarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı önemli bir problemdir. Reform uygulamaları sonuç verene kadar iktisadi faaliyeti etkileyen uluslararası iktisadi ve politik değişkenler liberalleşme göstergelerini etkilemektedir.

De jure uygulamaları reform politikalarının yalnızca mevzuata ilişkin değişimlerini dikkate almaktadır. OECD tarafından oluşturulan ürün piyasaları düzenleme endeksi yalnızca mevzuata yansıyan uygulamaları incelemektedir. OECD ülkelerine ait verilerin

yer aldığı bu endeks bir ülkedeki resmi yetkililerin yanıtlarıyla beraber ülke uzmanlarının değerlendirmelerini de dikkate almaktadır bu sebeple verilen cevaplar ülke uzmanlarının süzgecinden geçmektedir. Mevzuata yansıyan değişikliği dikkate alan ve bazı ampirik çalışmalarda kullanılan diğer bir reform göstergesi IMF ile yapılan borç sözleşmeleridir (Pop-Eleches, 2008; Giuliano ve diğerleri, 2013; Forster ve diğerleri, 2019). Borç sözleşmesinin yapılması reform göstergesi olarak kabul edilmesi reformun sonuçlarını dahil etmemesi ve yalnızca IMF ile anlaşma kararının alınması nedeniyle içsellik problemini ortadan kaldırmakla beraber başka bir problemi ortaya çıkarmaktadır. IMF ile olan iktisadi ve politik ilişkilerin reform ölçümünü belirleyici olması. IMF'nin kurumsal olarak yakınlık kurabildiği hükümetler bu anlamda daha fazla reform uygulamasına girişmiş görünmektedir. Ancak IMF ile yapılan sözleşmeler krizin etkilerini hafifleteceğinden dolayı reform politikalarının aksamasına neden olmaktadır. Birçok ülkede IMF sözleşmelerinin uygulanması bağlamında olumsuz sonuçlar görülmüştür.

Reform politikalarının hangi koşullarda başarılı sonuçlar vereceği araştırılırken bu araştırmada farklı ülke grupları değerlendirilmiştir. Ancak gelişmişlik seviyesi, coğrafi konum ve ideoloji bakımından farklı durumlarda bulunan bu ülkeler heterojenlik problemine kaynaklık etmektedir. Gelişmişlik düzeyi, coğrafi konum ve ideolojik düşünce bakımından farklı niteliklere sahip ülkelerin aynı analize dahil edilmesi analizde kullanılan değişkenler dışında belirleyici olan değişkenlerin sonuçlar üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle nispeten benzer gelişmişlik düzeyine ve ideolojilere sahip olan OECD ülkelerini içeren örneklem bu çalışmada tercih edilmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki OECD ülkelerinin iktisadi gelişmişlik seviyesi, coğrafya ve hükümetlerin liberalleşme konusundaki genel eğilimleri nispeten benzer olsa bile ülkeler arasında önemli farklılıkların olduğu örnekler bulunmaktadır. Ancak bu farklılık heterojenlik probleminden ziyade regresyon analizi için gerekli olan kabul edilebilir farklılıklardır. Ancak yine de olası heterojenlik problemini giderebilmek için kontrol değişkenleri kullanılmaktadır. Aynı zamanda OECD kuruluşu ilgili ülkelerin yapısal reform politikalarının zaman içerisindeki seyrini ve ülkeler arası karşılaştırmalar konusunda dikkate değer veriler sunmaktadır. Bu da reform politikalarının ölçülmesinde faydalı araçları ortaya çıkarmaktadır. Analizde kullanılan ülkeler Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya,

Güney Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık'tır.

Çalışmada kullanılan ülkelerin tümü Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre gelişmiş ülke grubunda yer almaktadır (bkz. Tablo 3.1.). Aynı zamanda bu ülkeler Dünya Bankası'nın üst gelirli ülkeler sınıfında bulunmaktadır. Bu ülkelerden 20 tanesi Avrupa Birliği üyesidir. Bu 20 ülkenin ise 4 tanesi eski merkezi planlama ekonomileri olan 2004 yılından sonra üyeliğe kabul edilmiştir. Kalan dört ülke ise Asya Pasifik ve Amerika'da yer alan ülkelerdir. Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya ve Kanada ise G7 ülkelerini oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2019, ss. 167-169).

Tablo 3.1: Örneklemede Yer Alan Ülkelerin Sınıflandırılması

<u>Avrupa</u>				<u>Diğer</u>		
Avrupa Birliği		Geçiş Ekonomileri	Diğer Avrupa	Asya Pasifik	Amerika	G7 Ülkeleri
Almanya	İspanya	Çekya	İsviçre	Avustralya	Kanada	Almanya
Avusturya	İsveç	Macaristan	İzlanda	Japonya		Birleşik Krallık
Belçika	İtalya	Polonya	Norveç	Yeni Zelanda		Fransa
Birleşik Krallık	Lüksemburg	Slovakya				İtalya
Çekya	Macaristan					Japonya
Danimarka	Polonya					Kanada
Finlandiya	Portekiz					
Fransa	Slovakya					
Hollanda	Yunanistan					
İrlanda						

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Dünya Ekonomik Durum ve Görünümleri, 2019, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-ANNEX-en.pdf. Erişim Tarihi: 30.03.2021.

Bu çalışmada kullanılacak ikinci bir yaklaşım niteliksel bir yöntem olan süreç takibi yöntemidir. Bu yöntem sosyal bilimlerin ilgi alanına giren herhangi bir konuda ortaya çıkan gelişmelerin arkasında hangi gerekçelerin olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (George ve Bennett, 2005). Bunu yaparken çoğunlukla olaylar arasındaki neden sonuç ilişkisinin ortaya konması yolu tercih edilmektedir. Ekonometrik yöntemden farkı her bir ülke için geçerli olan daha özel gerekçeleri ortaya koyabilmesi ve her bir duruma özgü gerekçeleri ayırt edebilmesidir. Ekonometrik yöntemde bütün örneklem grubu için tek bir genelleştirilmiş ilişki ortaya konmaktadır. Bu sebeple ekonometrik analiz genel sonuçların ortaya konması bakımından daha avantajlı bir konuma sahip olmaktadır (Liebermann, 2005). Ancak olayların onu etkileyen durumlardan nasıl etkilendiği ortaya koyulamamaktadır. Bu nedenle burada niteliksel yöntem ek olarak süreç izleme yaklaşımı da reformların nasıl ortaya çıktığını açıklamak amacıyla kullanılacaktır.

Sayısal yöntemin avantajı bu yöntem vasıtasıyla büyük bir örneklem grubu için bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ortalama etkileri analiz edilebilirken; vaka analizinin istatistiksel yöntemin açıklamakta yetersiz kaldığı örnekleri derinlemesine inceleyerek bu örneklerde görülen bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin hangi koşullarda ortaya çıktığını gösterebilmesidir. Bununla birlikte vaka analizinin sonuçları seçilen ülkeye ve döneme göre oldukça değişken olabilmektedir (Liebermann, 2005; Falletti ve Lynch, 2009, ss. 1152-1153). Dolayısıyla tek bir yöntemin kullanılması reformların nedenlerinin tam olarak ortaya koyulabilmesi için yetersiz hale gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada reform yanlısı uygulamaların temel motivasyonlarını açıklamak için her iki yöntem de kullanılmaktadır.

Reform göstergeleri ve bağımsız değişkenlerin tanımları ve kaynakları Tablo 3.2.'de yer almaktadır. İşsizlik oranı, kamu bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, çıktı açığı, enflasyon, ürün piyasalarındaki rekabet karşıtı önlem verileri OECD'nin veri tabanından alınmıştır. Ürün piyasalarında rekabeti engelleyen önlemleri gösteren özet gösterge OECD tarafından oluşturulan anketlere ülke uzmanları tarafından verilen cevaplar dikkate alınarak oluşturulmaktadır. Ülkelerin risk pirimlerini gösteren veri Datastream'in veri tabanından alınmıştır.

Siyasi değişkenler ise Dünya Bankası'nın Politik Kurumlar Veritabanı'ndan alınmıştır. Bu göstergelerin oluşturulmasındaki temel motivasyon hangi politik kurumların kalkınma ve sürdürülebilir büyüme açısından yararlı olduğunun belirlenmesi ve bu kurumların hangi koşullarda ortaya çıktığının açıklığa kavuşturulmasıdır. Bu veriler oluşturulurken politik kurumlar bazı alt kategorilere ayrılmaktadır. Bunlardan bir tanesi devlet başkanı ve başbakan arasındaki güç dağılımının nasıl olduğunu gösteren siyasal sistemdir. Bu sistemler başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem olarak üç ayrı biçimde görülmektedir. Diğer bir kategori ise seçimlerin rekabetçiliğini göstermektedir. Bu ölçüm yasama ve yürütmenin nasıl belirlendiğini dikkate almaktadır. Karar alıcıların politik tercihleri ve ideolojik eğilimleri politik kurumların diğer yönünü açıklamaktadır. Bu veri tabanı aynı zamanda seçimlerin kaç yılda bir yapıldığı, görev süresi ve birinci partinin oy oranları konusunda da veriler sunulmaktadır. Veri tabanı aynı zamanda çoğunlukçu ve çoğulcu seçim sistemleri konusunda da bilgiler sunabilmektedir. Hükümeti oluşturan partilerin koltuk dağılımının dikkate alarak yasa çıkarma kabiliyetini ölçen yasama gücü veritabanında yer alan önemli bir göstergedir. Veritabanı aynı zamanda veto hakkı tanınan kurumları ve düzenlemeleri dikkate alarak denge-denetleme sistemi hakkında da veri sunabilmektedir (Beck ve diğerleri, 2001).

Tablo 3.2: Değişkenlerin Açıklamaları

Değişken	Açıklama	Kaynak
REND	Ürün piyasasındaki rekabeti engelleyen önlemleri gösteren özet gösterge.	Conway ve Nicoletti (2006)
DREND	Ürün piyasasındaki rekabeti engelleyen önlemleri gösteren özet göstergenin birinci farkı.	Conway ve Nicoletti (2006)
LAGREND	Ürün piyasasındaki rekabeti engelleyen önlemleri gösteren özet göstergenin birinci gecikmesi.	Conway ve Nicoletti (2006)
<u>Makroiktisadi Açıklayıcı Değişkenler</u>		
İSSİZ	İşsizlik oranı yüzde (%)	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)
DİSSİZ	İşsizlik oranının birinci farkı yüzde (%)	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)
NBD	Net bütçe dengesinin GSYH'ye oranı yüzde (%)	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)

DNBD	Net bütçe dengesinin GSYH'ye oranının birinci farkı yüzde (%)	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)
ACİK	Gerçek GSYH'nin potansiyel GSYH'ye farkının potansiyel GSYH'ye oranı yüzde (%)	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)
ENF	Tüketici fiyatları endeksi geçen yılın aynı dönemine göre	OECD Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020)
RİSK	Ülke risk primi (5 yıl vadeli CDS primleri)	Datastream (2020)
FAİZ	Faiz oranları yüzde (%)	OECD Parasal ve Finansal İstatistikler (2020)
<i>Politik Açıklayıcı Değişkenler</i>		
GÖREV	Hükümetin kaç yıldır görev başında olduğunu göstermektedir.	Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).
KALAN	Hükümetin görevinin bitmesine kaç yıl kaldığını göstermektedir.	Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).
EĞİLİM	Hükümeti kuran partinin siyasi eğilimini göstermektedir.	Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).
YOĞUN	Hükümetin yoğunlaşma derecesi, hükümeti oluşturan tüm partilerin parlamentodaki göreceli çoğunluğunun karelerinin toplamı.	Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).
SAG	Görev başındaki hükümetin sağ görüşlü olması durumunda 1 değerini aksi durumda 0 değerini alır.	Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).

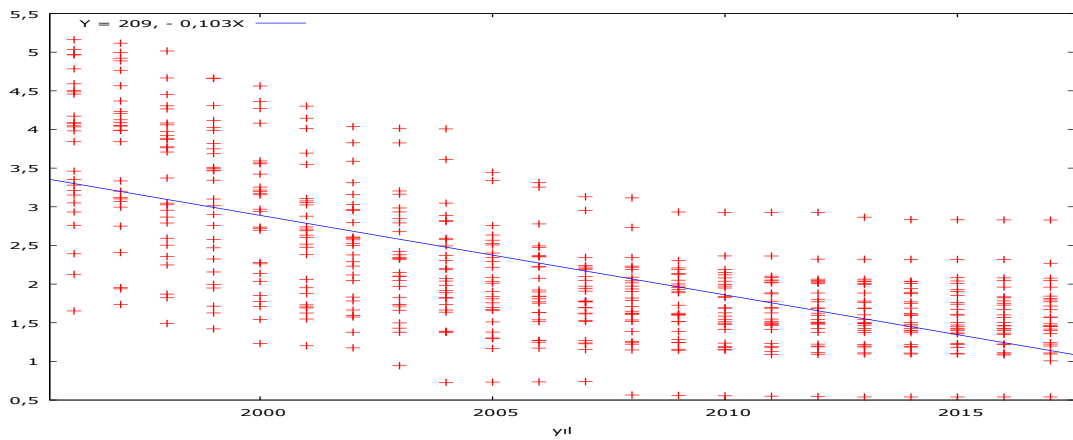
Tablo 3.3.'de tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Buna göre reform endeksinin en büyük değeri Yunanistan'ın 1996 yılında aldığı 5.161'lik değer iken; endeksin en küçük değeri 0,539'la 2015 yılında İngiltere için hesaplanmıştır. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ülke % 27 düzeyiyle 2013 yılında Yunanistan'da gözlemlenirken; en düşük değer 2001 yılında 2,240 İrlanda'da gözlemlenmiştir. Çıktı açığının en yüksek değeri 10,759'la Yunanistan'da 2007 yılındaki fiili çıktı düzeyi tarafından belirlenmişken; en düşük değer yine Yunanistan'da 2013 yılında görülmüştür. Net bütçe dengesinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranının en yüksek olduğu durum 2008 krizinde Norveç'te ortaya çıkmışken; en düşük olduğu durum -32,064'le 2010 yılında İrlanda'da görülmüştür. Enflasyon oranlarının en yüksek olduğu gösterge %23,469'la 1996 yılında Macaristan'da gözlemlenirken; en düşük değer -4,478'le 2007 yılında İrlanda'da gözlemlenmiştir. Faiz oranlarının en yüksek görüldüğü ülke 22,497 ile 2012 yılında Yunanistan iken; en düşük faiz oranlarına sahip ülke -0,362 ile 2016 yılındaki İsviçre'dir. Risk priminin en yüksek

görüldüğü ülke 2012 yılında Yunanistan'da 37.430'a yükselmişken: en düşük değer 2017 yılında Almanya'da 9,870 seviyesinde gözlenmiştir.

Tablo 3.3: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
REND	595	0,095	0,160	0,539	5,161
İŞSİZ	595	6,669	3,840	2,240	27,464
ACİK	595	0,227	2,895	-15,626	10,759
NBD	595	1,261	4,575	-32,066	18,632
ENF	595	1,819	1,482	-4,478	23,469
FAİZ	595	4,049	2,091	-0,362	22,497
RİSK	200	23,455	7972,396	9,870	37,430

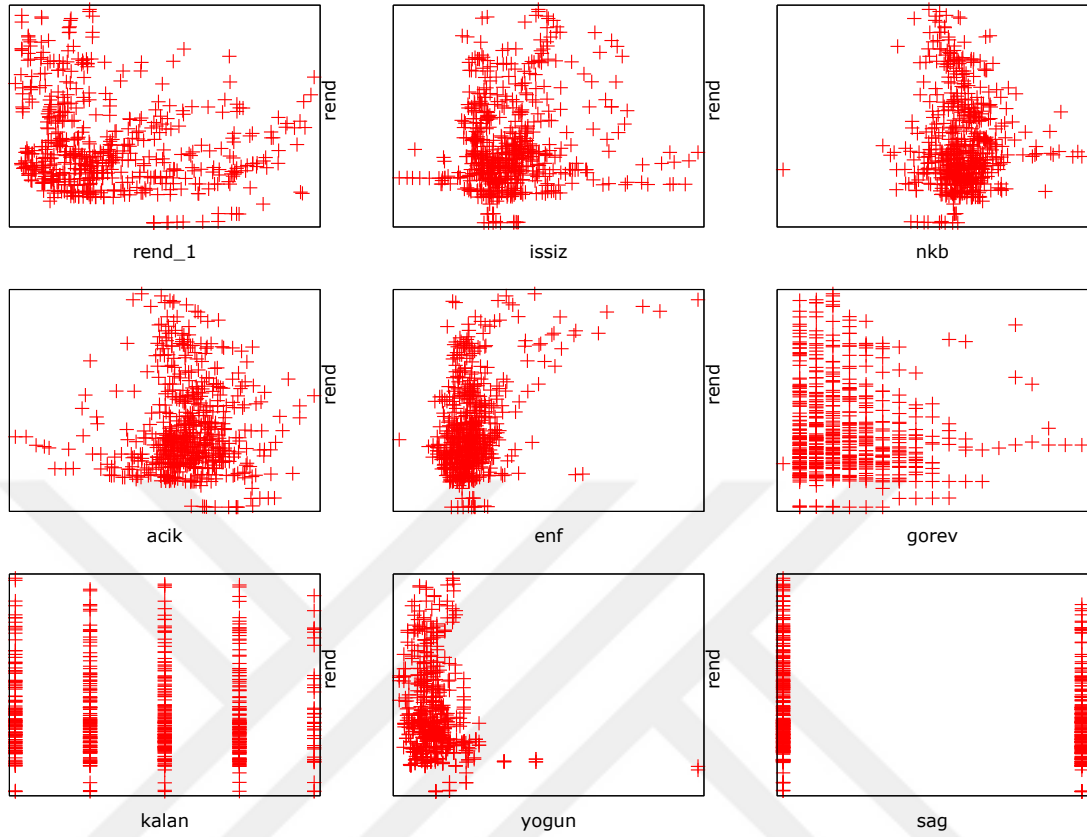
Şekil 3.1.'de ürün piyasaları düzenleme endeksindeki yıllar içerisindeki değişim gösterilmiştir. Zamanla özelleştirme uygulamaları ve rekabetin önündeki engellerin kaldırılmasıyla OECD ekonomilerinde piyasaların daha liberal bir yapıya kavuştuğu söylenebilmektedir. Ancak piyasalardaki liberalleşme eğilimine rağmen bazı dönemlerde piyasalardaki regülasyonların arttığı dönemler de bulunmaktadır. Endeks ortalama olarak her yıl reform endeksi ve yıl arasındaki regresyon denkleminin eğiminin mutlak değerine eşit olan 0,103 puan düşmektedir.

Şekil 3.1: Yıllar İçerisinde Reform Endeksinin Seyri

İktisat yazınında iktisadi göstergelerdeki gelişmelerin serbest piyasa reformlarına zemin hazırladığı belirtilmektedir. Haggard ve Webb (1994) ve Drazen ve Easterly (2001)'de yüksek enflasyon oranlarının reform politikalarını hızlandırdığını belirtmektedir. Bates ve Krueger (1993) ve Leibrecht ve Fong (2017)'de işsizlik oranlarının reform politikaları üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda çıktı açığındaki artışlar yapısal reformlar üzerinde önemli bir teşvik unsuru oluşturmaktadır (Hoj ve diğerleri, 2006; Adascalitei ve Morano, 2015). Kamu kesiminde mali disiplinin sağlanamaması ve yüksek kamu açıkları da yapısal reformların uygulanması konusunda politika yapıcıyı teşvik edici bir unsur olmaktadır (Agnello ve diğerleri, 2015a).

İktisadi göstergelerle beraber politik değişkenlerin de yapısal reform politikaları üzerinde etkili olmaktadır. Yasa çıkarabilme çoğunluğunu elinde bulunduran hükümet, reformların düzenlendiği mevzuatın kabul edilebilmesini sağlayabilecektir (Bowen ve diğerleri, 2016). Alesina vd. (2006), parlamentodaki çoğunluğu elinde bulunduran ve görev başına yeni gelen hükümetlerin reform kararlarını alabildiklerini belirtmiştir. Gupta ve Jalles (2020) piyasa yanlısı reformların seçimlerden hemen sonra yürürlüğe girdiğini ifade etmiştir. Potrafke (2010), sağ görüşlü hükümetlerin özelleştirme faaliyetine ağırlık verdiklerini ifade ederken; Pop-Eleches (2008) ve Wang (2020) bu doğrultuda sağ görüşlü hükümetlerin reform politikaları konusunda daha istekli olduklarını vurgulamaktadır. Çalışmanın amaçları bakımından iktisadi göstergeler ve politik değişkenler ile yapısal reform politikaları arasındaki ortak değişimi izlemek amacıyla burada reform endeksi ile işsizlik oranı, net bütçe dengesi, çıktı açığı, enflasyon oranı ve reform endeksinin birinci gecikmeli değerleri, genel seçimlere kalan süre, hükümetin görev başında olduğu süre, hükümetin yoğunlaşma düzeyi ve hükümetin siyasi eğiliminin gösteren kukla değişken arasındaki dağılım çizimine ve korelasyon matrisine yer verilmektedir. Genel dağılım çizimine ve korelasyon ilişkisine aykırı durumlar sonraki kısımda vaka analizi yardımıyla açıklığa kavuşturulmaktadır.

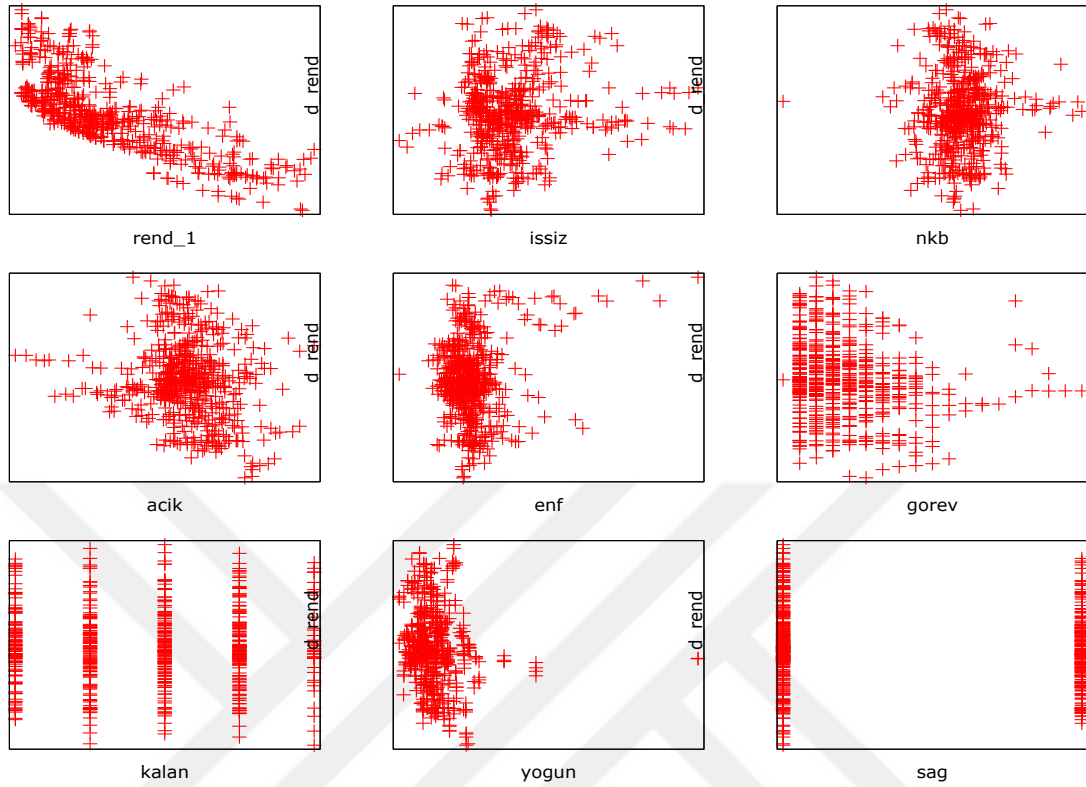
Şekil 3.2: Reform Endeksi ile Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Dağılım Çizimi

Ürün piyasalarındaki liberalleşme düzeyini gösteren değişkenle değişkenin bir önceki yıldaki değeri, enflasyon, çıktı açığı, bütçe dengesi, işsizlik oranı, seçime kalan süre, hükümetin yoğunlaşma seviyesi ve hükümetin ideolojik eğilimi arasındaki dağılım çizimi yardımıyla Tablo 3.4.'de gösterilmektedir. Endeks değeri işsizlik oranı, çıktı açığı ve enflasyon oranı ile pozitif korelasyonlu iken; kendisinin bir dönem önceki değeri, bütçe dengesi, hükümetin görev süresinin bitimine kalan süre, hükümetin görev başında geçirdiği süre, hükümetin yoğunlaşma düzeyi ve hükümetin sağ eğilimli olmasını gösteren kukla değişken ile negatif korelasyonludur. Burada endeks değeri ile en yüksek korelasyona sahip değişken enflasyon oranıdır. Yüksek enflasyona sahip ülkelerin beklenildiği gibi ürün piyasalarının daha çok kontrol ve regülasyona sahip olduğu söylenebilmektedir. En düşük korelasyon ise endeks ile çıktı açığı arasındadır.

Tablo 3.4: Reform Endeksi ile Açıklayıcı Değişkenlerle Arasındaki Korelasyon Katsayısı

	REND	REND_1	İŞSİZ	NBD	ACİK	ENF	GOREV	KALAN	YOGUN	SAG
REND	1,000	0,986	0,123	-0,034	0,003	0,375	-0,103	-0,013	-0,189	-0,208
REND_1	0,986	1,000	0,118	-0,200	0,065	0,352	-0,103	-0,043	-0,196	-0,221
İŞSİZ	0,123	0,118	1,000	-0,447	-0,551	0,046	-0,100	0,062	-0,040	-0,053
NBD	-0,034	-0,200	-0,447	1,000	0,277	-0,094	0,131	-0,087	-0,125	-0,003
ACİK	0,003	0,065	-0,551	0,277	1,000	0,166	0,094	-0,065	0,054	-0,058
ENF	0,375	0,352	0,046	-0,094	0,166	1,000	-0,006	0,023	-0,051	-0,141
GOREV	-0,103	-0,103	-0,100	0,131	0,094	-0,006	1,000	-0,265	-0,012	0,017
KALAN	-0,013	-0,043	0,062	-0,087	-0,065	0,023	-0,265	1,000	0,050	-0,015
YOGUN	-0,189	-0,196	-0,040	-0,125	0,054	-0,051	-0,012	0,050	1,000	0,105
SAG	-0,208	-0,221	-0,053	-0,003	-0,058	-0,141	0,017	-0,015	0,105	1,000

Reform endeksindeki değişim Hoj ve diğerleri (2006) ve Galasso (2014)'de reform endeksinin düzey değeri yerine reform göstergesi olarak alınmaktadır. Bu nedenle endeks değerindeki değişim ile makroiktisadi değişkenler arasındaki dağılım çizimi Şekil 3.3.'de gösterilmektedir. Dikey eksenindeki değerler endeksin düzey değerlerine nazaran daha dar bir aralıkta olduğu için grafiklerin belirli değerler arasında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Endeks değerindeki yıllık değişimin dikkate alınması durumunda bile olumsuz iktisadi koşullar ve reform endeksinde değişimin genel eğilimine aykırı gözlemler bulunmaktadır.

Şekil 3.3: Reform Endeksindeki Değişim ile Açıklayıcı Değişkenler Arasındaki Dağılım Çizimi

Reform endeksindeki değişim ile makroiktisadi göstergeler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 3.5.'de yer almaktadır. Buna göre endeks değerindeki değişim ile işsizlik oranı, bütçe dengesi, enflasyon oranı, hükümetin görev süresinin bitimine kalan süre pozitif korelasyonlu iken; diğer değişkenler endeks değerindeki değişim ile negatif korelasyonludur. Reform endeksindeki değişim ile en yüksek korelasyon katsayısı reform endeksinin geçen dönemki değeriyle olan -0,761'lik korelasyondur. Bu değişkenle en düşük korelasyon katsayısı ise hükümetin görev süresinin bitimine kalan süre ile olan 0,002'lik korelasyondur. Reform endeksindeki değişim ile makroiktisadi göstergeler ve politik açıklayıcı değişkenler arasındaki düşük korelasyon katsayısının nedeni reform politikalarında başlangıç koşullarının oldukça önemli olmasıdır (Hoj ve diğerleri, 2006; Fidrmuj ve Karaca, 2013). Bu nedenle reform endeksinin gösteren değişkenin gecikmeli değerleri ekonometrik modelde yer almaktadır. Bu sayede reform endeksinin gecikmeli değerleri kontrol edilerek reformlar üzerinde etkili olan iktisadi ve siyasi değişkenler açıklığa kavuşturulacaktır.

Tablo 3.5: Reform Endeksindeki Değişim ile Açıklayıcı Değişkenlerle Arasındaki Korelasyon Katsayısı

	DREND	REND_1	İŞSİZ	NBD	ACİK	ENF	GOREV	KALAN	YOGUN	SAG
DREND	1,000	-0,495	-0,076	0,086	-0,144	-0,198	0,014	0,036	0,050	0,081
REND_1	-0,495	1,000	0,118	-0,200	0,065	0,352	-0,103	-0,043	-0,196	-0,221
İŞSİZ	-0,076	0,118	1,000	-0,447	-0,551	0,046	-0,100	0,062	-0,040	-0,053
NBD	0,086	-0,200	-0,447	1,000	0,277	-0,094	0,131	-0,087	-0,125	-0,003
ACİK	-0,144	0,065	-0,551	0,277	1,000	0,166	0,094	-0,065	0,054	-0,058
ENF	-0,198	0,352	0,046	-0,094	0,166	1,000	-0,006	0,023	-0,051	-0,141
GOREV	0,014	-0,103	-0,100	0,131	0,094	-0,006	1,000	-0,265	-0,012	0,017
KALAN	0,036	-0,043	0,062	-0,087	-0,065	0,023	-0,265	1,000	0,050	-0,015
YOGUN	0,050	-0,196	-0,040	-0,125	0,054	-0,051	-0,012	0,050	1,000	0,105
SAG	0,081	-0,221	-0,053	-0,003	-0,058	-0,141	0,017	-0,015	0,105	1,000

OECD ülkelerinde yapısal reformların gerekçelerinin açıklanmasının ve bu gerekçelerin dağılım çizimi ve korelasyon matrisiyle gösterilmesinin arkasından sonraki kısımda yapısal reform politikalarının gerekçelerinin yer aldığı ekonometrik model tanıtılmaktadır.

3.3. EKONOMETRİK MODEL

Uygulanılan yapısal reform politikasının hangi iktisadi ve politik değişkenlerin tarafından belirlendiği ortaya koymak amacıyla (1) numaralı denklemdeki ekonometrik model açıklığa kavuşturulacaktır.

$$\Delta rend_{i,t} = \partial rend_{i,t-1} + \sum_k \beta_k \text{açıklayıcı değişkenler}_{k,i,t-1} + \vartheta_i + \tau_t + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Burada $\Delta rend_{i,t}$ reform politikalarını göstermek için kullanılan reform endeksinin birinci farkını, $rend_{i,t-1}$ reform endeksinin gecikmeli değerini, *açıklayıcı değişkenler* $j,i,t-1$ açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerlerini göstermektedir. *i*, ülkelere ait alt indisi, *t* zaman alt indisini, ϑ_i ülkelerde zamanla değişme göstermeyen birim sabit etkileri, τ_t dönemsel sabit etkileri, ε_{it} ise rassal hata terimini göstermektedir.

Açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin alınmasının nedeni reform sonrasında iktisadi göstergenin bu değişkenler üzerindeki etkisinin hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında istatistiksel korelasyona neden olması ve bu durumun katsayı tahminlerinin yanlı olmasına sebebiyet vermesidir. Bu sorunu yaşamamak adına model tanımlamasında açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri yer almıştır. Burada bağımlı değişken ürün piyasaları düzenleme endeksi sınırlı değerler aldığından, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki doğrusal olmayan etkilerini tespit etmek ve aynı zamanda bulunan sonuçların geçerliliğinin test edilmesi amacıyla logit modeli de analizde yer almaktadır. Logit modelinde reform endeksindeki değişimlerin negatif yönde olduğu durumlar bir reform göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Agnello ve diğerleri (2015) ve Abiad ve Moddy (2005) yapısal reform endeksi değerlerini 0 ve 1 değerlerini alabilen iki değişkenli bir forma dönüştürmüştür. Bu iki çalışmada reform endeksindeki yıllık 0,05 seviyesinde ve daha üzerinde bir azalma reformların başarılı olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada bu yaklaşım takip edilmektedir. Bu nedenle logit modelinin fonksiyonel gösterimi:

$$Prob(Reform = 1|X) = \varphi \left(\theta_i + \mu_t + \sum_m \delta_m \text{acıklayıcı değişkenler}_{m,i,t-1} \right) \quad (2)$$

Burada Reform, yapısal reformları gösteren bağımlı değişkeni, φ logistik fonksiyonu, θ_i birim sabit etkilerini, μ_t dönem sabit etkilerini, δ_m yapısal reformlara neden olan bağımsız değişkenler için parametre tahmincilerinin vektörünü göstermektedir. Logistik regresyon modeli daha açık bir şekilde ifade edilirse:

$$Reform_{i,t} = \gamma Reform_{i,t-1} + \sum_m \delta_m \text{acıklayıcı değişkenler}_{m,i,t-1} + \theta_i + \epsilon_{i,t}$$

$$Reform_{i,t} = 1 \text{ eğer } Reform > 0,$$

$$Reform_{i,t} = 0 \text{ eğer } Reform \leq 0$$

$$i = 1, \dots, 27 \text{ ve } t = 1996, \dots, 2017 \quad (3)$$

Burada $Reform_{i,t}$ serbest piyasa reformlarını öngören mevzuat değişimlerini, $Reform_{i,t-1}$ reform endeksinin gecikmeli değerlerini, γ endeksin gecikmeli değerleri için parametre tahmincisini, $\epsilon_{i,t}$ hata terimini göstermektedir. Ülkelerin zamanla değişme

göstermeyen ancak reform politikaları üzerinde etkili olan özelliklerinin kullanılması sebebiyle panel katsayı tahmincilerinin ortalama esneklikleri sağlaması Kitazawa (2012), Kemp ve Santos (2016)'da tanıtılan yöntemle sabit etkileri içeren panel logit modelinin katsayı tahmincilerinin bağımsız değişkendeki değişimlerin bağımlı değişkende neden olduğu yüzde değişiminin tahmin edilebilmesini sağlamaktadır. Bu yöntem tutarlı ve yanlı olmayan panel katsayı tahmincilerini elde etmek için birim ve zaman etkilerini kullanan Cao, Bai ve Zhang (2020), Battarelli ve Resminni (2022)'de kullanılmıştır. Dolayısıyla bu yöntem aracılığıyla OECD ülkelerinde açıklayıcı değişkenlerdeki küçük değişimlerin yapısal reformların belirlenme ihtimalini nasıl etkilediği anlaşılabilecektir.

Regresyon analizinin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için öncelikle OECD ülkeleri arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Yatay kesitler arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusu ise 1. nesil panel birim kök testleri yerine, 2. nesil panel birim kök testlerinin yapılması gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığı testlerinde sıfır (null) hipotezi ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığını belirtirken; alternatif hipotez ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu belirtmektedir.

Pesaran (2004)'e göre zaman boyutu yatay kesit boyutundan daha küçük olduğunda CD_{LM} testi kullanılmaktadır. Tablo 3.6.'da OECD ülkeleri arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını test etmek için CD_{LM} test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.6: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Model	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli	
Değişken	istatistik	p-değeri	istatistik	p-değeri
REND	-2,26	0,01***	-2,22	0,01***
İSSİZ	-1,05	0,14	-0,74	0,22
NBD	0,50	0,30	0,70	0,24
ACIK	-0,54	0,29	-0,42	0,33
ENF	0,40	0,27	0,52	0,21
RİSK	0,67	0,21	0,73	0,18
FAİZ	0,72	0,19	0,82	0,15

Not: *** işareti %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 3.4.'deki değerler dikkate alındığında *REND* değişkeni hariç diğer iktisadi değişkenler için gerek sabitli gerekse sabit ve trendli modelde yatay kesit bağımlılığının olmadığı yönündeki H_0 hipotezi reddedilememektedir. Bu *REND* değişkeni için ise %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığının olduğundan, hem de OECD ülkelerinin birbirleri arasındaki coğrafi, siyasi ve ekonomik ilişkilerin yoğun olması nedeniyle hem birinci nesil hem de ikinci nesil panel birim kök testlerinin yapılması gerekli görülmüştür. Panel birim kök testlerinde sıfır (null) hipotezi ilgili zaman serisinin birim kök içermediğini ve durağan olduğu yönünde iken; alternatif hipotez serinin birim kök içermediğini ve durağan olduğu yönündedir.

Birinci nesil panel birim kök testi sonuçları yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda kullanılmaktaydı. Yatay kesit bağımlılığının söz konusu olduğu durumlarda ise ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılmaktadır. Burada 2. nesil panel birim kök testi için ilk olarak CADF testi kullanılmaktadır. Bu test hem yatay kesit sayısının zaman kesitinden büyük olduğu durumlarda hem de yatay kesit sayısının zaman kesitinden küçük olduğu durumlarda kullanılabilir. CADF test sonuçları Tablo 3.7.'de yer almaktadır.

Tablo 3.7: CADF Panel Birim Kök Testi

	Düzeyde		Birinci Farkta	
Model	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli
Değişken	CADF-istatistiği	CADF-istatistiği	CADF-istatistiği	CADF-istatistiği
REND	-2,871***	-4,498***	-3,347***	-5,531***
İSSİZ	-1,888	-2,638	-2,590***	-2,820**
NBD	-1,410	-2,210	-3,047***	-3,183**
ACİK	-2,340**	-2,710*	-2,630***	-2,778***
ENF	-2,687***	-3,239***	-3,412***	-5,013***
RİSK	-2,580***	-3,427***	-3,572***	-6,019***
FAİZ	-2,490**	-3,341***	-3,615***	-6,328***

Notlar: Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Pesaran 2007, table II(b), s. 280) ; sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(c), s. 281).

Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır. *,**,*** işaretleri sırasıyla % 10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

CADF testinin değişkenlerin düzey değerlerinin dikkate alındığı testte REND değişkenine ait serinin hem sabit terimli model hem de sabit ve trendli model sonuçlarına göre durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İSSİZ değişkenine ait seri ise CADF istatistiğinin tablo kritik değerlerinden mutlak değer olarak küçük olmasından dolayı H_0 hipotezi reddedilmemekte serinin durağan olmadığı birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle İSSİZ değişkeninin birinci farkı alınıp serinin birinci farkta durağan olup olmadığı araştırılmıştır. Hem sabit terimli hem de sabit ve trendli modelde birinci farkta ıssız serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. NBD değişkenine ait CADF test istatistiği değerlerinin mutlak değeri tablo değerlerinin mutlak değerinden daha küçük olduğu için serinin düzeyde durağan olmadığını birim kök içerdiği anlaşılmaktadır. Birinci farkı alınan NBD serisinin birim kök içerdiği yönündeki H_0 hipotezinin %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmesi serinin birim kök içermediğini göstermektedir. ACİK değişkeninin düzey değerlerinden oluşan serinin sabitli modelinin %5 anlamlılık düzeyinde, sabit terimi ve trendi dikkate alan modelinde ise %10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu anlaşılmaktadır. ENF değişkeninin CADF test istatistiği değerleri ve tablo kritik değerleri kıyaslandığında serinin düzeyde %1 anlamlılık düzeyinde birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır. FAİZ ve RİSK değişkenleri için de %1 anlamlılık düzeyinde serinin hem sabitli hem sabit ve trendli modelde birim kök içermediği anlaşılmaktadır.

Im, Lee & Tieslau (2005) tarafından geliştirilen test serideki birim kökün varlığını yapısal kırılmaları dikkate alarak test etmektedir. Yapısal kırılmaları dikkate alan ILT (2005) testinde H_0 hipotezi yapısal kırılmanın olmadığını ve birim kökün olduğunu ifade ederken; H_1 alternatif hipotezi yapısal kırılmanın olduğu, birim kökün olmadığını ifade etmektedir. Karar aşamasında test istatistiğinin mutlak değeri, LM istatistiği, tablo değerinin mutlak değerinden büyükse H_0 red H_1 kabul edilir. Aksi durumda LM test istatistiğinin mutlak değeri tablo değerinin mutlak değerinden küçükse H_0 kabul H_1 reddedilir. Yapısal kırılmaları ve birimler arasındaki yatay kesit bağımlılığını dikkate alan yapısal kırılmalı panel birim kök testi sonuçları Tablo 3.8.'de yer almaktadır.

Tablo 3.8: *Im, Lee & Tieslau (2005) Yapısal Kırılmalı Panel Birim Kök Testleri*

	Tek Kırılmalı Model				Çift Kırılmalı Model			
Model	Sabitli Model		Sabit ve Trend		Sabitli Model		Sabit ve Trend	
Değişken	LM istatistiği	p değeri	LM istatistiği	p değeri	LM istatistiği	p değeri	LM istatistiği	p değeri
REND	-23,417	0,000***	-20,236	0,000***	-65,033	0,000***	-59,063	0,000***
İSSİZ	-19,021	0,000***	-14,048	0,000***	-44,781	0,000***	-38,347	0,000***
NBD	-21,455	0,000***	-16,251	0,000***	-39,930	0,000***	-41,750	0,000***
ACİK	-19,089	0,000***	-13,045	0,000***	-37,827	0,000***	-39,114	0,000***
ENF	-22,743	0,000***	-18,638	0,000***	-46,791	0,000***	-47,753	0,000***
RİSK	-18,782	0,000***	-15,631	0,000***	56,761	0,000***	58,834	0,000***
FAİZ	-23,657	0,000***	20,519	0,000***	64,274	0,000***	67,628	0,000***

Notlar: Bir kırılmalı modelde bireysel gözlemler için kritik değerler:

-4.604 (1%); -3.950 (5%); -3.635 (10%)

İki kırılmalı modelde bireysel gözlemler için kritik değerler:

-5.365 (1%); -4.661 (5%); -4.338 (10%)

Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları “t-stat significance” yaklaşımı ile belirlenmiştir. *, **, *** işaretleri sırasıyla % 10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 3.8.’de yer alan ILM (2005) yapısal kırılmalı panel birim kök testinin tek kırılmayı dikkate alan sabitli model sonuçlarına göre REND, İSSİZ, NBD, ACİK, ENF, RİSK ve FAİZ değişkenlerine ait serilerin LM istatistiğinin mutlak değerinin %1 anlamlılık düzeyi için belirlenen kritik tablo değerinin mutlak değerinden büyük olması nedeniyle %1 anlamlılık düzeyinde bütün serilerin durağan olduğu birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır. Tek kırılmayı dikkate alan testin sabit ve trendli modelinin sonuçları da tüm değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Testin çift kırılmayı dikkate alan hem sabitli hem de sabit terimi ve trendi dikkate alan modeli dikkate alındığında LM istatistiği değerlerinin mutlak değeri %1 anlamlılık düzeyi için belirlenen tablo değerinin mutlak değerinden daha büyüktür. Buna göre çift kırılma olsa bile serilerin düzey değerlerinin %1 anlamlılık düzeyinde birim kök içermediği serilerin durağan olduğu

sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla yapısal kırılmalar dikkate alındığında serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Panel veriyi oluşturan serilerin durağanlığını tespit ettikten sonra ekonometrik modelin nasıl tanımlanması gerektiğini tespit etmek amacıyla birim etkilerinin olup olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu amaçla küçük örneklem için daha iyi sonuçlar veren Score testi rassal etkilerin geçerli olup olmadığını tespit etmek için; Hausman testi ise modelin sabit etkileri mi yoksa rassal etkileri mi dikkate alması gerektiğini tespit etmek için kullanılmaktadır. Score testi için H_0 hipotezi havuzlanmış regresyon modelinin geçerli olduğunu iddia ederken; alternatif hipotez havuzlanmış regresyon modelinin geçerli olmadığını göstermektedir. Tablo 3.9.'da Score test sonuçları yer almaktadır. Bu sonuçlar dikkate alındığında havuzlanmış regresyon modelinin geçerli olduğu yönündeki hipotez reddedilmektedir.

Tablo 3.9: Score, Hausman Testi, F testleri ve White Testi

Testler	İstatistik	p-değeri
Score Testi	48,530	0,000***
Hausman Testi	20,810	0,000***
Birim Etkileri için F Testi	2,790	0,000***
Zaman Etkileri için F testi	3,360	0,000***
White (LM)	83,598	0,000**

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla % 10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Sabit etkiler tahmincisinin tutarlı olup olmadığını ölçen Hausman testinin hipotezleri rassal etkilerin geçerli olduğu H_0 hipotezi ve rassal etkilerin geçerli olmadığı alternatif hipotez biçimindedir. Tablo 3.9.'daki sonuçlara göre Hausman testi için p değeri 0.000 olduğu için H_0 hipotezi reddedilmekte, sabit etkiler tahmincisinin tutarlı sonuçlar verdiği %1 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir. Sabit etkilerin geçerli olmasının anlaşılmasının ardından bu sabit etkilerin birim etkilerinden, zaman etkilerinden veya her ikisinden de kaynaklı olup olmadığını test eden F testi sonuçları birim etkilerinin ve zaman etkilerinin her ikisinin de dikkate alınması gerektiğini ve bu şekilde oluşturulan modelin

panel tahmincilerinin yansız ve tutarlı olmayan tahmincileri ortaya çıkaracağı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle birim ve zaman etkilerinin her ikisini de dikkate alan gölge değişkenlerin kullanıldığı iki yönlü sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. White (LM) testinin p değeri, doğrusal model için fonksiyonel form hatasının bulunduğunu logaritmik doğrusal modelin uygun olduğunu göstermektedir.

Homojenite testi her bir yatay kesit birimi için bulunan tahmincilerin ve sabit terimin birbirinden farklı olup olmadığını test etmektedir. Bu nedenle homojenite testinin sıfır (null) hipotezi OECD ülkeleri için bulunan katsayı tahmincilerinin birimler arasında homojen bir yapıda olduğunu göstermektedir. Alternatif hipotez ise katsayı tahmincilerinin yatay kesit birimleri arasında heterojen bir yapı gösterdiğini savunmaktadır.

Homojenite test sonuçları Tablo 3.10.'da görünmektedir. Bu sonuçlara göre olasılık değeri oldukça küçük olduğundan sabit terim ve eğim katsayı tahmincilerinin her bir ülke için farklı olduğu konusundaki H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Buna göre ülkelerin katsayı tahminlerinin birbirinden farklı olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla oluşturulan modelin ülkeler arasındaki heterojenliği dikkate alması gerekmektedir.

Tablo 3.10: Homojenite Testleri

Testler	Test istatistiği	p-değeri
Δ	24,700	0,000***
Δ_{adj}	26,603	0,000***

Not: *** işareti %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Homojenite testinin bir diğer önemli sonucu ise ülkeler arasındaki katsayı tahmincilerinin farklı olması gerektiği sonucunu verdiği için havuzlanmış panel regresyon tahmincisinin bu ülke grubu ve veri kümesi için tutarlı tahmincileri ortaya çıkarmasıdır. Bu nedenle bu çalışmada ülkelerin birim etkilerini ve zaman etkilerini dikkate alan model tercih edilmektedir. Aynı zamanda logit modeli sabit etkilerin dikkate alındığı parametre tahmincileri için probit modelinden daha uygun bir yöntemdir (Wooldridge, 2002). Bu çalışmada ülkelerin zamanla değişme göstermeyen ancak reform politikalarında etkili olan gerekçelerin panel tahminci sonuçlarına etkilerini sınırlandırmak ve sadece iktisadi ve siyasi değişkenlerin reform politikaları üzerindeki etkisini göstermek amacıyla sabit

etkileri dikkate alan model kullanılmaktadır. Sonraki bölümde birim ve zaman etkilerinin dikkate alındığı panel veri modelleri reformların gerekçelerinin tespit edilmesi amacıyla yer almaktadır.

3.4. PANEL TAHMİNCİ SONUÇLARI

Tablo 3.11.'de sabit etkiler modeli, Driscoll-Kraay standart hatalarını kullanan model ve marjinal etkileri gösteren logit modeli sonuçları yer almaktadır. Hausman testi sonuçlarına göre her üç modelde de tesadüf etkili modelin hata teriminde yer alan bileşenlerle açıklayıcı değişkenler ilişkili olduğu için, ülkelerin zamanla değişme göstermeyen özelliklere ve aynı zamanda zaman etkilerine sahip olduğu yorumu yapılmaktadır. Bu nedenle havuzlanmış ve tesadüfi etkileri içeren panel veri modeli tutarlı olmayan ve yanlış tahmin sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Tutarlı ve yanlış olmayan parametre tahmincileri elde etmek için birim ve zaman sabit etkilerini içeren model tercih edilmiştir. Dolayısıyla reform politikalarının nedenlerini ortaya koymak için üç modelde de ülkelerin zamanla değişme göstermeyen birim sabit etkileri ve birimlerin tümünde geçerli olan zaman etkileri dikkate alınmıştır.

Geçmiş dönemde ülkenin liberalleşme düzeyinin reformlar üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç nispeten piyasalarında daha çok kontrollerin uygulandığı ülkelerin serbest piyasa uygulamaları bakımından zaman içerisinde liberal ekonomilere yaklaştığını ifade eden IMF (2004), Høj vd. (2006) ve Galasso (2014)'deki bulguları desteklemektedir. Yine bu sonuç serbest piyasa reformları üzerinde ekonomideki liberalleşme düzeyinin etkili olmadığını belirten Elhorst vd. (2013)'te elde edilen bulguları ise yanlışlamaktadır. İlginç bir biçimde her üç model için de enflasyonun yüksek olmasının reformlar üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum yüksek enflasyon oranlarının serbest piyasa reformlarını teşvik edeceğini belirten Drazen ve Easterly (2001) ve Agnello vd. (2015a) tarafından elde edilen bulgulardan farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bununla birlikte enflasyondaki olumsuz gelişmelerin reformları hızlandırmak için yeterli olmayacağını vurgulayan Duval ve Elmeskov (2005) ve Alesina vd. (2006) tarafından elde edilen ampirik bulgularla ise uyusmaktadır. Yüksek enflasyon oranlarının piyasaların daha fazla kontrol edilmesine neden olmasının kaynağı siyasi otoritenin yüksek enflasyonun olumsuz etkilerinden halkı korumak için korumacılığı

gündeme alması olabilmektedir (Pepinsky, 2012). Bunun diğer bir nedeni de yüksek enflasyon halkı politik düzen konusunda güvensizliğe itmekte siyasi istikrarın zedelenmesine neden olarak liberalleşme sürecini aksatmaktadır (Pinheiro ve diğerleri, 2004, 184-185). Pinheiro vd. (2005) 1964 yılında hiperenflasyonun Brezilya'da rejim değişikliğiyle son bulduğunu belirtmektedir. Enflasyonun reform sürecini aksatmasının diğer bir nedeni Pop-Eleches (2008)'de belirtilen olumsuz siyasi gelişmelerin ideolojik bir yaklaşımla yorumlanması ve reform sürecini geciktirmesi olabilmektedir. Her üç modelde de işsizlik oranındaki artışlar reform kararlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç yüksek işsizlik oranlarının reform sürecinin hızlanmasına neden olduğunu iddia eden Adascalitei ve Morano (2015), Leibrecht ve Fong (2017) ve Duval vd. (2020) tarafından elde edilen sonuçlarla da doğrulanmaktadır. Bununla birlikte işsizlik oranlarındaki artışların yapısal reformları teşvik etmesi iktisadi faaliyetteki olumsuz gelişmelerin reformlar üzerinde etkisinin olmadığını iddia eden Campos (2010) ve Golinelli ve Rovelli (2013)'te elde edilen sonuçları ise yanlışlamaktadır.

Kamu bütçe açığının ve çıktı açığının reform kararları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri bulunmamaktadır. Bu sonuç iktisadi krizlerle reformlar arasındaki bağlantının zayıf olduğunu ifade eden Pitlik (2003) ve Campos (2010)'daki bulgularla uyumludur. İktisadi faaliyetteki olumsuz gelişmelere rağmen reformların politikalarının kararlaştırılamamasının nedeni siyasi gelişmeler olabilmektedir. Yüksek bütçe açıkları ve düşük çıktı düzeyine rağmen parlamentonun reform politikaları üzerinde uzlaşamaması reform politikalarını geciktirmektedir (Alesina ve diğerleri, 2006; Pop-Eleches, 2008). Bu durumun diğer bir nedeni de çıktı açığındaki ve kamu borç yükündeki olumsuz gelişmelerin bireylerin yaşamlarını doğrudan ilgilendiren işsizlik ve refah üzerindeki etkisinin sosyal güvenlik yardımları, işsizlik ödenekleri ve diğer sosyal ağlar vasıtasıyla sınırlı kalmasıdır. Bu nedenle iktisadi faaliyetteki olumsuz gelişmelere rağmen bireylerin yaşamlarında çeşitli sosyal yardımlar sayesinde bu olumsuzluk daha az hissedilmekte yasama erki üzerindeki reform baskısı hafiflemektedir.

OECD ülkelerinde siyasi ve kurumsal değişkenlerin reformlar üzerindeki etkisi sınırlı olmuştur. Yalnızca marjinal etkileri gösteren logit modeli için hükümeti oluşturan partilerin koltuk dağılımı, genel seçimlere ne kadar zaman kaldığı ve hükümetin başındaki partinin siyasi eğilimi istatistiksel olarak anlamlı olması bakımından ilk iki modelden farklı

bulgular ortaya çıkmaktadır. İlk olarak hükümetin tek bir partiden oluşması veya hükümette tek bir partinin büyük ölçüde söz sahibi olmasının reformlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri bulunmaktadır. Bu siyasi iradenin güçlü olmasının reform politikaları üzerinde önemli bir etmen olduğunu gösteren Angelova vd. (2017), Duval vd. (2020) ve Gupta ve Jalles (2020) tarafından bulunulan sonuçları doğrulamaktadır. Bununla birlikte hükümetin farklı düşünceleri savunan partilerden meydana gelmesi durumunda reform sürecinin hızlanacağını belirten Campos (2010) ve Agnello vd. (2015b)'deki bulguları ise yanlışlamaktadır. Marjinal etkileri gösteren logit modeli sonuçları ilk iki modelden ayıran ikinci fark genel seçimlere kalan sürenin artmasının reformlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkilere sahip olmasıdır. Bu durum yeni seçilen hükümetlerin daha fazla reform yaptığını açıklayan Alesina vd. (2006)'daki sonuçlarla farklılık gösterirken; seçimlerin hemen sonrasında yapısal reformların gerçekleşmediğini vurgulayan Roberts ve Saedd (2012)'deki sonuçlarla uyumludur. Marjinal etkileri dikkate alan logit modeli ile ilk iki modeli birbirinden ayıran üçüncü fark ise logit modelinde partizan politik konjonktür teorisine ilişkin kanıt bulunmasıdır. Logit modeline göre hükümeti oluşturan partinin sağ eğilimli bir parti olması reformlar üzerinde olumlu etkilere sahip olmaktadır. Bu yönüyle logit modeli sonuçları ideolojilerin reform politikaları üzerinde etkili olduğunu savunan Potrafke (2010), Wiley (2019) ve Duval vd. (2020)'deki sonuçları onaylamaktadır. Bu durumun nedeni seçmenlerin tercihlerinde rasyonel bir şekilde davranmaları ve seçimlere yakın dönemlerde reform politikalarının hızlanmasının önünde herhangi bir engelin bulunmaması olmaktadır (Lucas ve Sargent, 1981; Mevorach, 1989). Seçmenler rasyonel beklentilere sahip olduğu için reformların seçimlere yakın dönemlerde yapılmaması yönünde herhangi bir saik bulunmamaktadır. Üç modelde de seçimlerin üzerinden ne kadar süre geçtiğinin reform mevzuatı üzerinde istatistiksel olarak herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Sabit etkileri içeren EKK modeli sonuçları ve Driscoll-Kraay standart hatalarını kullanan model sonuçlarına göre bütün açıklayıcı değişkenler için aynı katsayı tahmincileri bulunmuştur. Yalnızca katsayı tahmincilerinin standart hataları küçük farklılıklar göstermektedir. Driscoll-Kraay standart hatalarının kullanıldığı katsayı tahmincilerine ait standart hatalar beklenildiği gibi sabit etkiler modeline göre daha düşük çıkmıştır. Her iki modelin sonuçlarına göre reform politika göstergesindeki değişim üzerinde en büyük etkisi

olan açıklayıcı değişken reform endeksinin geçmiş dönemdeki düzeyini gösteren LAGREND değişkenidir. LAGREND değişkeni %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu değişkene ait katsayı tahmincisi reform endeksinin bir yıl önceki değerindeki 1 birimlik artış sonucunda reform endeksindeki değişimin -0,12 birim azalacağını ve daha fazla reform politikasının belirleneceğini göstermektedir. İşsizlik oranındaki artışların DREND değişkeni üzerinde etkisi negatif ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun yorumu işsizlik oranındaki %1’lik bir artış reform endeksinin değişimini -0,01 birim azaltmaktadır. Böylece işsizlik oranlarındaki artış oranı yükseldiğinde reform politikaları gündeme gelmektedir. Enflasyon oranını temsil eden ENF değişkenindeki %1’lik bir artış %1 anlamlılık düzeyinde reform endeksinin değişimini 0,01 birim artırmakta ve enflasyon oranındaki artış reform politikaları üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Logit modeli sonuçları da reform değişkeni üzerinde en büyük etkisi olan değişkenin bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerini gösteren LAGREND değişkeni olduğunu göstermektedir. LAGREND’in katsayısı %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitifdir. Buna göre geçmiş dönem reform endeksindeki 1 birimlik artış reformların görülme ihtimalini %46 oranında artırmaktadır. Aynı şekilde işsizlik oranındaki değişimi temsil eden DİŞSİZLİK’deki artışların reformlar üzerindeki etkisi olumlu ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre işsizlik oranındaki yıllık değişim %1 arttığında reform politikalarının belirlenme ihtimali %13 oranında artmaktadır. ENF değişkeninin katsayısı %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bu değişkene ait katsayı tahmincisi, enflasyon oranındaki %1’lik bir artışın reformların görülme ihtimalini %8 oranında düşürdüğünü göstermektedir. Sağ görüşlü hükümetlerin reform politikaları üzerindeki olumlu etkisi %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. SAĞ değişkenine ait tahmincinin yorumu sağ görüşlü bir hükümetin ortalama olarak reform ihtimalini %25 oranında artırmasıdır. Hükümetin yoğunlaşma seviyesinin gösteren YOĞUN değişkenine ait katsayı %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif işaretlidir. Buna göre hükümetin yoğunlaşma düzeyindeki %1’lik bir artış reformların görülme ihtimalini %1,3 oranında artırmaktadır. Genel seçimlere kalan süreyi gösteren kalan değişkeninin reformlar üzerindeki etkisi %10 anlamlılık düzeyinde ve negatiftir. Buna göre genel seçimlere kalan

süre 1 yıl uzadığında reformların görülme olasılığı %10 oranında azalmaktadır. Yapısal reformların belirlenmesinde ülke risk priminin ve faiz oranlarının etkilerini kontrol etmek amacıyla RİSK ve FAİZ değişkenleri modele eklenmiştir. Bu değişkenlerin eklendiği modelde LAGREND %1 anlamlılık düzeyinde, İSSİZLİK %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif işaretlidir. Aynı biçimde YOĞUN %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve pozitif işaretli, KALAN %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretlidir. Ülke risk primi ve faiz oranı kontrol edildiğinde dahi reform endeksinin geçmiş dönemdeki değerleri, işsizlik oranındaki artışlar, hükümetin benzeri ideolojilere sahip partilerden oluşması ve seçimlere kalan sürenin uzaması yapısal reformlar üzerinde olumlu etkilere sahiptir.

Tablo 3.11: Panel Tahminci Sonuçları

Model	Sabit Etkiler	Driscoll-Kraay	Logit	Kontrol Değişkenli Logit
Bağımlı Değişken	DREND	DREND	REFORM	REFORM
Bağımsız Değişken	Katsayı	Katsayı	Katsayı	Katsayı
<u>Makroiktisadi Açıklayıcı Değişkenler</u>				
LAGREND	-0,170*** (0,018)	-0,170*** (0,018)	0,463** (0,236)	1,563** (0,665)
ENF	0,014*** (0,000)	0,014*** (0,000)	-0,080* (0,048)	0,030 (0,168)
DİSSİZ	-0,011** (0,005)	-0,011** (0,004)	0,130** (0,064)	-0,309* (0,179)
DNBD	0,000 (0,002)	0,000 (0,001)	0,018 (0,027)	0,047 (0,067)
ACİK	-0,001 (0,002)	-0,001 (0,002)	0,033 (0,025)	0,103 (0,097)
<u>Politik Açıklayıcı Değişkenler</u>				
YOĞUN	0,022 (0,064)	0,022 (0,052)	1,383** (0,581)	3,109** (1,286)
SAG	-0,009 (0,012)	-0,009 (0,010)	0,250* (0,144)	0,454 (0,329)
KALAN	0,004 (0,005)	0,004 (0,003)	-0,102* (0,053)	-0,271** (0,131)
GÖREV	-0,000	-0,000	-0,015	-0,033

	(0,002)	(0,002)	(0,026)	(0,065)
Kontrol Değişkenleri				
RİSK				0,064 (0,247)
FAİZ				-0,038 (0,261)
Temel Varsayımların Testi				
Test	istatistik	istatistik	istatistik	istatistik
Hausman	87,690***		20,810***	18,970***
F testi	14,350***	79,410***	9,741***	7,154***
Wald	216,300****			
Durbin-Watson	1,990			
LBİ	2,150			
Durbin ki-kare	1,880			
Wu-Hausman	1,850			
Hansen J	20,440			
R-kare	0,453	0,453		
LR ki-kare			230,150***	179,11***
N	539	539	539	159

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla % 10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Katsayılara ait standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.

Bulgulara göre F testi sabit etkiler modelinin bütün olarak %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Varyansın ülkeler arasında değişkenlik gösterip göstermediğini test eden değiştirilmiş Wald testinin p-değeri 0,00 olduğu için varyansın birimlere göre değiştiği yönündeki H_1 hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde kabul edilmekte ve birimler arasında heteroskedasitenin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Sabit etkiler tahmincilerinin otokorelasyon içerip içermediğini test eden Durbin-Watson test istatistiği ve Baltagi-Wu'nun yerel en iyi değişmez test istatistiği değerleri sırasıyla 1,99 ve 2,15'tir. Literatüre göre 2'den küçük değerler otokorelasyonun önemli bir problem olduğunu göstermektedir. Değerlerden ilki 2'den küçük olmasına rağmen 2 değerine oldukça yakın olduğu için diğeri de ikiden büyük olduğu için sabit etkiler modeli için otokorelasyon ciddi bir problem olmasa da bu duruma dikkat edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Analizde kullanılan bağımlı değişkenlerle bağımsız değişkenler arasında içsellik problemi olup olmadığını test eden Durbin ki-kare ve Wu-

Hausman F istatistiğinin p değerleri dikkate alındığında modeldeki değişkenlerin dışsal olduğu yönündeki H_0 hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilememekte, modelde içsellik probleminin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Sabit etkiler analiz sonucuna göre kullanılan araç değişkenin reformların nedenlerini açıklamak için uygunluğunun test edildiği Hansen J test değerleri değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde uygun olduğunu ve modelin değişkenlerinin dışsal olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak sabit etkiler modeli için heteroskedasite ve otokorelasyon problemi olduğu için model Driscoll-Kraay standart hataları kullanılarak dirençli tahminciler elde edilmiştir. Bu modelin F istatistiği modelin bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. R-kare değeri açıklayıcı değişkenlerdeki değişimin bağımlı değişkendeki değişimin %45,30'unu açıkladığını göstermektedir.

Açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki marjinal etkilerinin değerlendirildiği sabit etkileri içeren logit modelinin LR test sonucuna göre birim etkilerin önemli olmadığı yönündeki H_0 hipotezinin reddedilmekte, %1 anlamlılık düzeyinde birim etkilerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla birim etkilerin dikkate alındığı model bir bütün olarak anlamlıdır. Özetle burada kullanılan dört model de panel veri modellerinin varsayım testlerini karşılamakta, yapısal bir problem içermemektedir. Sonraki kısımda literatürdeki regresyon analizleri sonuçları tarafından öngörülen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki ortalama etkisine aykırı örnekler sergileyen ülke örnekleri değerlendirilecek, regresyon analizinde gözlemlenen ancak bu ülkeler için geçerli olmayan bu ilişkinin gerekçeleri açıklanacaktır.

3.5. VAKA ANALİZİ: SÜREÇ TAKİBİ YÖNTEMİ

Bir önceki bölümde sabit etkileri içeren en küçük kareler yöntemi ve logit modelinin sonuçları sunulmuştu. Bu sonuçlar reform politikaları üzerinde büyük sayıdaki bir ülke grubu için genel olarak hangi koşulların etkili olduğunu göstermektedir. Bu bölümde uygulanan yöntem ise reform politikalarının her bir reform politikası özelinde iktisadi ve siyasi olarak hangi değişimlerden etkilendiğini açıklanmaktadır. Süreç izleme olarak ifade edilen bu metod, açıklığa kavuşturulmak istenen politik ve sosyal olayların neler olduğunu tespit etmek, gruplama yoluyla bu olayları analitik olarak incelemek,

olayların nedenlerini açıklarken kullanılan önceki açıklama ve hipotezleri değerlendirmek, bu olayları meydana getiren nedenleri analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Süreç izleme yaklaşımı istatistiksel ve ekonometrik analizin sahte ilişkiler, çift taraflı nedensellik ve örneklem yanlılığı gibi yetersiz olduğu konularda çıkarım yapmak konusunda oldukça faydalı araçlar sunabilmektedir (Collier, 2011). Süreç izleme yaklaşımını sosyal bilimlere kazandıran George (1979)'un da belirttiği gibi süreç izleme yaklaşımı açıklanan ve açıklayıcı değişkenler arasındaki ekonometrik ilişkinin bir neden-sonuç ilişkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken karar verme süreçlerinde etkili olabilecek tüm etmenler nazara alınmakta ilgilenilen bu etmenlerin olay üzerindeki etkileri dikkatlice değerlendirilmektedir (George ve Mckeown, 1985, ss. 34-35).

Reform politikalarının hangi koşullarda ortaya çıktığını anlamak için INTRAC (2017)'de açıklanan yöntem tercih edilmiştir. Bu yöntem çeşitli aşamalardan oluşmakta özel bir sonucu belirleyen gerekçelerin aydınlatılmasını amaçlamaktadır. Bu aşamaları bu çalışmanın amaçları için belirtmek gerekirse:

Olayın Tanımlanması: Serbest piyasa koşullarının oluşturulması

Olayın Görüldüğüne Dair Kanıt: OECD Ülkelerinde yürürlüğe konulan piyasaların liberalleşmesi yönündeki mevzuat değişiklikleri

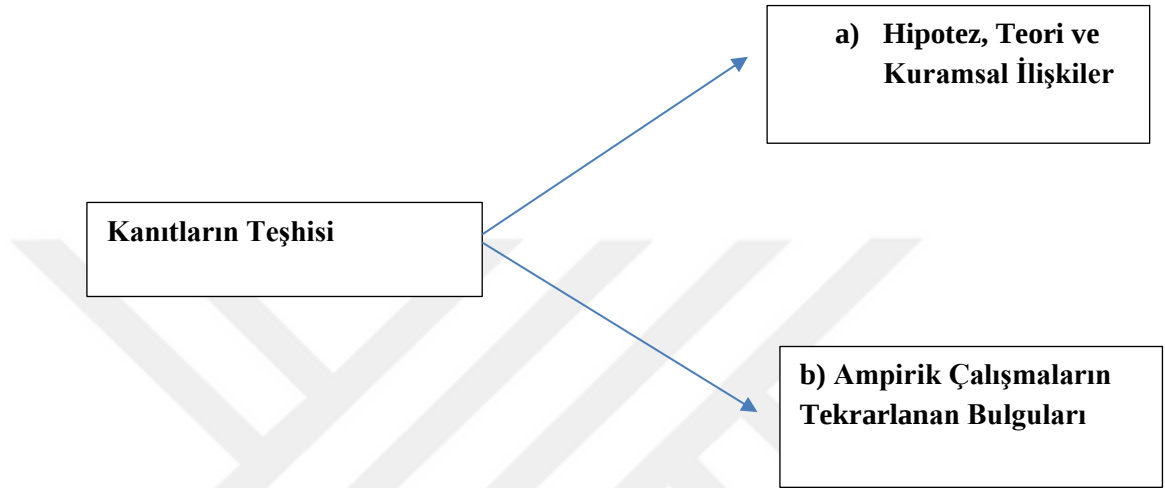
Olayı Meydana Getiren Süreçlerin Sunulması: OECD ülkelerinde yapısal reformun yapılmasına katkı sağlayan durumların belirtilmesi

Olayı Meydana Getiren Alternatif Hipotezlerin Geliştirilmesi: OECD ülkelerindeki reform mevzuatındaki güncellemeleri meydana getirdiği düşünülen farklı açıklamaların kanıtlarıyla birlikte sunulması

Her Bir Hipotez Bağlamında Kanıtların Değerlendirilmesi: OECD ülkelerinde reform mevzuatında değişikliğe katkı sağlayan durumların hangi hipotezi veya hipotezleri desteklediğine dair açıklamanın ortaya konması.

Süreç izleme yaklaşımında yapısal reform politikalarının nedenlerini aydınlatmak için teşhisle ilgili kanıtlar gerekmektedir. Herhangi bir bilgi, bulgu, haber veya verinin teşhisle ilgili kanıt olarak nitelendirilmesi için konu ile ilgili önceki teori ve hipotezler

büyük bir önem arz etmektedir. Önceki hipotezler, teoriler ve deneysel çıkarımlar; gerçekleşen ve izlenen olaylar arasında nasıl bir bağlantının olduğu konusunda bir referans oluşturabilmektedir. Dolayısıyla kanıtın incelenmesi bu iki yolla yapılabilmektedir (Collier, 2011, ss. 823-824).

Kaynak: Collier, 2011, s. 824

Şekil 3.6: Kanıtların Teşhisi

Süreç izleme yaklaşımı için uygun olan kanıtların araştırılan olayla ne ölçüde ilgili olduğu ya da ilgili olmadığını tespit etmek için bazı testler geliştirilmiştir. Bu testler araştırma hipotezinin ne olduğuna bağlı olarak değerlendirilebilmektedir (bkz. Tablo 3.12.).

Tablo 3.12: Nedensel Çıkarım Yapmak İçin Testler

		Nedensel Çıkarım Yapmak için Yeterli	
		Evet	Hayır
Nedensel Çıkarım Yapmak İçin Gerekli	Evet	a) <i>Rüzgârdaki Saman Testi (Straw in the Wind)</i>	b) <i>Dumanlı Tabanca Testi (Smoking Gun)</i>
		Kanıtın bu testten geçmesi hipotezin sonuçla ilgili olduğunu	Kanıtın geçmesi hipotezi onaylar.

		düşündürür ancak hipotezi tam olarak onaylamaz.	
		Kanıt bu testten geçemediğinde hipotez reddedilememekle birlikte belli ölçüde zayıflar.	Kanıt bu testten geçemediğinde hipotez reddedilememekle birlikte oldukça zayıflar
		Testi geçmesi durumunda alternatif hipotezler belli ölçüde zayıflar, testi geçmemesi ise bu hipotezleri belli ölçüde güçlendirir.	Testi geçmesi halinde alternatif hipotezler oldukça zayıflar, başarısızlığı halinde ise alternatif hipotezleri belli ölçüde güçlendirir.
	Hayır	c) Çember Testi (Hoop)	d) Çift Kararlılık Testi (Doubly Decisive)
		Kanıtın bu testten geçmesi hipotezin ilgili olduğu sonucunu düşündürür ancak hipotezi tam olarak onaylamaz	Kanıtın bu testten geçmesi hipotezin onaylanmasını sağlar, alternatifleri çürütür.
		Kanıt bu testten geçemediğinde hipotez reddedilir.	Kanıt bu testten geçemediğinde hipotez reddedilir.
		Testi geçmesi durumunda alternatif hipotezler belli ölçüde zayıflar, testi geçmemesi ise bu hipotezleri belli ölçüde güçlendirir.	Testi geçmesi halinde alternatif hipotezler geçerliliğini yitirir, testi geçmemesi ise alternatif hipotezleri belli ölçüde güçlendirir.

Kaynak: Collier, 2011, s. 825

a) Rüzgârdaki Saman Testi (Straw in the wind test): Buradaki testler arasındaki çıkarım yapmak açısından en zayıf olanı olmakla birlikte araştırmacıya belli ölçüde fikir verebilmektedir. Varsayalım ki vergi oranlarında mali disiplini sağlamak amacıyla belirli artışlar gerçekleşti. Bu durumda herhangi bir düşünce kuruluşunun etkisi olup olmadığı araştırılıyor olsun. Bu araştırma kuruluşunun hükümetle iletişiminin iyi olduğunun bilinmesi bu testin geçerliliği için yeterli olmaktadır. Ancak bu veri araştırmacıya bu kanıta dayanarak vergi politikasındaki değişim üzerinde düşünce kuruluşunun etkili olduğu konusunda kesin bir yargıda bulunma imkanı sağlamaz.

- b) Çember Testi (Hoop test):** Herhangi bir toplantı sonrası hükümet yetkilisinin açıklamasıyla mali disiplinin sağlanması için vergi oranlarında artış yapılacağını söylemesi hoop testin geçerliliği için yeterli olmaktadır. Araştırmacı artık hipotezi için önemli bir kanıt bulmuştur; ancak başka ihtimallerin olabileceğini de göz önünde bulundurmalıdır.
- c) Dumanlı Tabanca Testi (Smoking gun test):** Bir hükümet yetkilisinin vergi oranlarındaki artış üzerinde düşünce kuruluşunun etkisinin olduğunu belirtmesi düşünce kuruluşunun bu değişim üzerinde etkili olduğu konusunda araştırmacının emin olmasını sağlamaktadır. Ancak araştırmacı bu gelişmenin yanında vergi artışlarında başka etkenlerin olabileceğini akılda bulundurmalıdır.
- d) Çift Kararlılık Testi (Douby-decisive test):** Araştırmacının hipotezinin bu testten geçebilmesi için başka gerekçelerin akla yatkın olmaktan uzak olması gerekmektedir. Bu durumun açıkça gözlenmesi ve başka bir açıklamanın mümkün olmaması durumunda hipotez bu testi geçebilmektedir.

Süreç izleme yaklaşımının teorisinin test edilmesi, teorisinin inşa edilmesi ve yalnızca bir olaydaki değişimin hangi gerekçelerle olduğunun açıklanması şeklinde üç farklı fonksiyonu bulunmaktadır. Burada reformları hangi koşulların belirlediği üzerinde uzlaşılan bir teorisinin mevcut bulunmaması nedeniyle teori inşa edilmesi için kullanılan fonksiyonu tercih edilmiştir.

Kümeleme analizi ise büyük sayıda gözlemin kullanıldığı istatistiksel ve ekonometrik analizden ortaya çıkan nedensel çıkarımlarla küçük örneklemin kullanıldığı niteliksel kıyaslamalara ve neden- sonuç ilişkilerine dayanan vaka analizinin bilimsel bir sonuca varmak için sentezlendiği bir yöntemdir. Bu yöntemin uygulanması için öncelikle kuramsal bilgilerin önderlik ettiği ampirik bulgular ortaya çıkarılmakta arkasından bu bulgulara tezatlık oluşturan durumlar tespit edilmektedir. Büyük örneklem için uygulanan sayısal analizin öngördüğü neden-sonuç ilişkisinin dışındaki durumların teorik olarak açıklığa kavuşturulamadığı durumlarda vaka analizi bu açıklığa neyin neden olabileceğine dair ayrıntılı bilgiler sunabilmektedir (bkz. Tablo 3.13.). Süreç izleme yaklaşımı ise vaka analizinin özel bir türüdür (Lieberman, 2005).

Tablo 3.13: Nicel ve Nitel Yöntem

Bilimsel Yöntem	Metod
Nicel Yöntem	İstatistiksel Analizden Ortaya Çıkan İlişkiler
Nitel Yöntem	Birimler arası karşılaştırmalardan veya birimlerin kendi içindeki sebep- sonuç ilişkileri

Kaynak: Lieberman, 2005

Burada teori eksikliği bulunması nedeniyle belirtildiği gibi değişkenler arasındaki beklenen ilişkiye uymayan durumların nedenlerini vaka analizi yaklaşımının özel bir türü olan süreç izleme yaklaşımı ile incelenektir. Genel korelasyon ve regresyon ilişkisinin dışında bir durum oluşturan bu örneklerin derinlemesine incelenmesi reformları ortaya çıkaran iktisadi, politik ve siyasi gerekçelerin aydınlatılması bakımından oldukça yararlı araçlar sunabilmektedir. İktisadi ve siyasi belirleyicilerin reform yanlısı politikalar üzerindeki etkisi Yunanistan ve Lüksemburg için incelenecektir. Bu örneklerin seçilmesinin nedeni reform politikalarıyla makroiktisadi göstergeler arasında ampirik bulguda ortaya çıkan ilişkilere tezat ve beklenen ilişkinin dışında farklı durumların görülmesidir.

Tablo 3.14: Süreç İzleme Yaklaşımında Vaka Analizi Seçimi

Değişim meydana gelmiştir.	1. Bölge Öngörülen nedenlerin dışında olayı meydana getiren farklı nedenlerin saptanması şarttır.	2. Bölge Beklenen İlişki
Değişim meydana gelmemiştir.	3. Bölge Ayrık olaylar	4. Bölge Çıkarılan değişken problemi
	Bağımlı Değişkenler Değişimde Etkili Değil	Bağımsız Değişkenler Değişimde Etkili

Kaynak: Beach ve Pedersen, 2012, ss. 13-14

Tablo 3.14.'de süreç izleme yaklaşımında hangi vakaların seçilmesi gerektiğine dair bilgiler sunulmaktadır. Yunanistan önemli iktisadi problemlere rağmen daha az reform politikaları uygulaması nedeniyle 4. Bölgede yer alırken; Lüksemburg düşük işsizlik ve yüksek büyüme oranlarına rağmen büyük ölçekli reform faaliyetine girmesi nedeniyle 1. Bölgede yer almaktadır. Sonraki bölümde beklenen ilişkinin dışında örnekler sergileyen bu ülkelerde gözlemlenen olayların gerekçeleri detaylarıyla açıklanmaktadır. Bu durum teorik bilgiye katkısı bakımından ayrıca önemlidir.

3.5.1. Yunanistan'ın Reform Deneyimi

Yunanistan ekonomisi 2012 yılında çıktı açığının % 14,68'e, işsizliğin ise % 24,43'e ulaştığı, işsizlik oranının bir önceki yıla göre % 3,02 arttığı bir dönemde reform mevzuatında oldukça küçük değişikliklere gitmiştir (bkz. Tablo 3.15.). Bu olumsuz iktisadi gelişmelerin yaşandığı yılın ertesi yılı olan 2013 yılında Yunanistan'ın reform endeksinde herhangi bir değişme olmamıştır. Oysa ekonometrik analizin sonuçları işsizlik oranındaki yüksek artışların olduğu, sağ bir hükümetin görev başında olduğu bir durumda yapısal reformları kapsayan mevzuat değişikliklerinin hayata geçirileceğini öngörmektedir. Bu nedenle ekonometrik analizin öngördüğü sonuçlara uymayan, onun aksi yönünde bir durum söz konusu olmuştur. Bağımsız değişkenlerde yapısal reformlara neden olacak gelişmeler bulunduğu hale bağımlı değişkende herhangi bir değişim söz konusu olmamıştır. Bu durumun açıklanması reformların temel gerekçelerinin aydınlatılması ve yapısal reformların teorisinin gelişmesi bakımından oldukça dikkat çeken bir durumdur.

Tablo 3.15: Yunanistan'ın İktisadi Göstergeleri (2010-2015)

Yıl	Reform Endeksi	İşsizlik	Net Bütçe Dengesi	Çıktı açığı	Enflasyon
2010	2,151	12,713	-11,292	-0,577	4,713
2011	2,087	17,865	-10,467	-9,641	3,330
2012	2,063	24,439	-8,998	-14,683	1,502
2013	2,063	27,466	-13,231	-15,627	-0,922

2014	1,880	26,492	-3,584	-13,797	-1,311
2015	1,852	24,897	-5,651	-13,067	-1,736

Kaynak: OECD, Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020); Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).

Yunanistan ekonomisi üretken olmayan üretim biçimleri, yüksek tüketim harcamaları ve düşük yatırım harcamaları nedeniyle yapısal kırılganlıklara sahipti. Yunanistan’da tüketim harcamalarının üretim içerisindeki payı bütün dönemlerde Avrupa Birliği ortalamalarından yüksek olmuştur. Aynı zamanda ülke ekonomisi piyasaya girişteki engellerin olduğu, fiyat ve ücretlerde kontrollerin olduğu, yüksek işlem maliyetleri nedeniyle yatırımlarda ve ihracatta Avrupa Birliği ortalamalarının gerisinde kalmıştır 2010 Mayıs ayındaki yapısal uyum programının benimsenmesiyle ülke ekonomisinin düşük rekabetçiliği ve düşük yatırımının iyileştirilmesi hedeflendi. Bu amaçla piyasaya girişteki engellerin kaldırılmasına, iktisadi faaliyetin yürütülmesinde bürokratik ve hukuki süreçlerin azaltılmasına ve kolay hale gelmesine dair politika tedbirleri alınmıştır (Gaspar ve diğerleri, 2015, ss. 108-110). Yatırım artışının, verimlilik ve ihracat artışının bu şekilde sağlanacağı böylece istihdamın artacağı düşünülmekteydi (Bloom ve diğerleri, 2016).

Rekabetin artırılması yönündeki çabalara rağmen Yunanistan altyapı hizmetlerinin gelişmesi, rekabetin artırılması yönündeki piyasa yanlısı reformları istediği biçimde hayata geçirememiştir. Rekabet etme kabiliyeti ölçen endekse göre son yıllarda sürekli düşen bir performans göstermiştir. Bu düşüşün kaynağı ülkedeki sosyal normların rekabetçiliği teşvik etmekten uzaklaşması ve ürün piyasalarındaki giriş engelleri ve fiyat kontrolleri gibi etkinlik karşıtı uygulamalardır (Katsoulacos ve diğerleri, 2017, ss. 139-141).

Derin krizin görüldüğü Yunanistan’da işsizliğin artışı ve sosyal güvenlik sisteminin gelişmemesi nedeniyle reform süreci büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Yunanistan bu dönemde işsizlik ve sosyal güvenlik sistemindeki sorunları çözmeye odaklanmış reform uygulamaları derin krize rağmen oldukça sınırlı kalmıştır (OECD, 2013). Esasen bu durumun nedeni krizin yoğun bir şekilde görüldüğü bir dönemde reformdan önce daha öncelikli sorunlara odaklanıldığı söylenebilmektedir. 2012 yılında görev başına gelen Başbakan Antonis Samaras yaptığı açıklamada zedelenmiş olan Yunan halkının gururunu

tekrar kazandıracağını, sosyal adaletin ve toplumsal tansiyonun düşürülmesinin ekonomideki iyileşmeye bağlı olduğunu vurgulamıştır. (Cs Monitor, 2012). Samaras başka bir açıklamasında IMF yetkilisinin özelleştirmelerin yapılması ve vergi gelirlerinin artırılması yönündeki tavsiyelerine karşı dış borçların ödenmesinde IMF ve onun desteklediği görüşlerden farklı olarak farklı iktisadi düşünce okullarının çözümleri olduğunu belirtmiştir (Associated Press, 2013). Samaras yeni seçilen bir Başbakan olarak neoliberal iktisadi okulun çözümlerini ülkesinin iktisadi bunalımdan çıkmasında tek bir çözüm olarak görmemektedir.

Yunanistan deneyiminde diğer dikkat çeken bir nokta 2013 yılının hükümetin başa geldiği ilk yıl olmasına rağmen reform faaliyetleri konusunda daha temkinli davranmasıdır. Samaras'tan önce hükümetin başına gelen başbakan yalnızca iki yıl görev yapmış ekonomideki kötüye gidişle beraber erken seçimden sonra seçmenlerin kararıyla görevden alınmıştır. Dolayısıyla yeni seçilen hükümetin reformların uygulamakta evvel seçmenlerin taleplerinin dikkate alması oldukça doğal bir durum olarak görünmektedir.

3.5.2. Lüksemburg'un Reform Deneyimi

Lüksemburg ekonomisinin iktisadi göstergeleri 2000 yılına yaklaşılrken oldukça olumlu seviyelerdeydi. Buna rağmen 2000 yılında dönemde büyük ölçekli yapısal reform faaliyetine girildi. Bu durumun gerekçelerinin sunulması reformların nasıl ortaya çıktığı konusundaki teorinin geliştirilmesinde önemli dersler sunabilecektir. Lüksemburg ekonomisi 1997 ve 1998 yıllarında görülen çıktı açıklarının arkasından 1999 yılıyla beraber potansiyel çıktının üzerinde bir üretim seviyesine ulaşmayı başarmıştır (bkz. Tablo 3.16.). Bu dönemde işsizlik oranları 1997 yılında %3,04, 1998 yılında %2,81, 1999 yılında %2,67, 2000 yılında %2,38 ve 2001 yılında ise %2,31 seviyesindedir. Dikkat edileceği üzere işsizlik oranları hem oldukça düşük bir düzeydedir hem de yıllar içerisinde gittikçe azalmaktadır. Aynı zamanda Lüksemburg ekonomisinin piyasalarının o dönem için liberal bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir. Ancak düşen işsizlik oranlarına, liberal piyasalara sahip olmasına rağmen Lüksemburg ekonomisinde yoğun bir reform sürecine girildiğini gösteren reform endeksinde kayda değer düşüşler 2000 ve 2001 yıllarında gözlenmiştir. 2000 yılında reform endeksi 0,403 puan azalmıştır. 2001 yılında ise reform endeksinde 0,316 puanlık bir azalma meydana gelmiştir. Bu iki yılın öncesindeki 1999 ve

2000 yıllarındaki iktisadi göstergeler olumlu yönde seyretmesine rağmen belirlenen büyük ölçekli reform politikaları Lüksemburg'un bu deneyiminin daha detaylı bir şekilde araştırılması konusunda önemli bir gerekçe oluşturmaktadır.

Tablo 3.16: *Lüksemburg'un İktisadi Göstergeleri (1997-2001)*

Yıl	Reform Endeksi	İşsizlik oranı	Net Bütçe Dengesi	Çıktı açığı	Enflasyon
1997	3,841	3,042	2,477	-2,132	1,368
1998	3,372	2,818	2,840	-1,589	0,959
1999	3,100	2,672	3,072	0,890	1,025
2000	2,697	2,387	5,531	3,707	3,151
2001	2,381	2,213	5,653	1,713	2,664

Kaynak: OECD, Ekonomik Görünüm Veritabanı (2020); Dünya Bankası Politik Kurumlar Veritabanı (DPI), (2020).

Lüksemburg ekonomisi işsizliğin düşük olduğu, üretimini hızla artırabilen bir yapıya sahipti. Temmuz 1999 yapılan seçimlerden sonra görev başına gelen hükümet başarılı ekonomi politikalarının devam edeceğini, mali disiplinden ödün verilmeyeceğini belirtmiştir (IMF, 2000, ss. 2-3). 2000 yılıyla beraber finansal kesim hızlı bir biçimde büyüyerek reel sektör üzerinde de olumlu etkilere sahip olmuştur. Bu durum aynı zamanda yeni iş imkanları ortaya çıkarmış kapasite kullanım oranı yükselmiştir (OECD, 2001, ss. 18-20). Yüksek büyüme performansı ve istihdam üretme kabiliyetindeki artışa rağmen işgücü piyasasındaki katılıklar nedeniyle işgücü piyasasındaki etkisi olumlu ve fakat sınırlı kalmıştı. Avrupa Birliği ortak pazarın oluşturulması yönündeki yönlendirmeleriyle beraber ürün piyasalarında hızlı bir reform faaliyetine girişildi. Elektrik, karayolu taşımacılığı, havayolu taşımacılığı, posta ve haberleşme hizmetleri, telekomünikasyon hizmetleri ve doğalgaz sektöründe büyük ölçekli özelleştirilme faaliyetlerine başlandı (bkz. Tablo 3.17.). Bu yapısal reformlarla birlikte telekomünikasyon hizmetleri büyük ölçüde özelleştirildi. Mobil telefon hizmetleri ise iki firma tarafından yönlendirilmeye başlandı. Ancak iktisadi maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle yeni bir firmanın piyasaya girmesi o dönem için pek de makul değildi (OECD, 2001). Demiryolu ve posta

hizmetlerindeki özelleştirmeler oldukça yavaş ilerlerken; elektrik ve gaz piyasalarında özelleştirme faaliyetleri daha hızlı ilerlemektedir (IMF, 2000, s. 17).

Tablo 3.17: *Lüksemburg’da Yapılan Yapısal Reformların Başlangıç Yılları*

Sektör	Özelleştirmenin Başlangıç Yılı
Elektrik	2001
Karayolu Taşımacılığı	1999
Havayolu Taşımacılığı	1993
Posta ve Haberleşme Hizmetleri	2000
Telekomünikasyon Hizmetleri	1999
Doğalgaz	2000

Kaynak: Duval ve diğerleri, 2018.

Lüksemburg’daki özelleştirme reformlarının 2000 yılında önemli bir biçimde hızlanmasında bir çok altyapı sektörünün doğal monopol özelliği göstermesi yatmaktadır. Avrupa Birliği yönlendirmeleri farklı altyapı sektörleri için farklı dönemlerde özelleştirmelerin yapıldığı bir durumu ortaya çıkarmıştır (Duval ve diğerleri, 2018). Enerji dağıtımının ve iletiminin yüksek maliyetleri nedeniyle üretim ve satış faaliyetlerinin rekabete açılması daha mümkün görünmüştür. Lüksemburg, Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde liberalleşme adımlarının en yavaş gerçekleştiği ülkelerden biridir (Zavernby, 2013).

Lüksemburg ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmelerin hemen arkasından yapısal reform politikalarının belirlenmesi yapısal reformların nasıl meydana geldiği konusundaki bilgilere yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Lüksemburg olumsuz iktisadi koşullardan ziyade iktisadi koşulların olumlu seyretmesi nedeniyle ölçek ekonomilerinin avantajlarından yararlanarak büyük ölçekli yapısal reform politikalarını kararlaştırmıştır. Bu çalışmada uygulanan nitel analizin sonuçları dikkate alındığında iktisadi yapının reform sonrası dönemde bu reformdan kazançlı çıkacağını düşünenler ve kayba uğrayacağını düşünenler arasındaki göreceli politik ve ekonomik güç farklılığı reformların nasıl

sonuçlanacağı konusunda anahtar bir rol üstlenmektedir. Yunanistan'ın 2013 yılında yaşadığı deneyim, halkın reformların uygulanması konusundaki taleplerinin yenilenen seçimlerin de yardımıyla hükümet üzerinde ciddi bir baskı unsuru oluşturduğunu göstermiştir. Hükümet, gözlenen ciddi iktisadi problemlere rağmen reform uygulamalarını erteleme yönünde tercihte bulunmuştur. Bu çıkarım popülist hükümetlerin reform politikalarını erteleyeceğini vurgulayan Mudde (2007) ve Toplišek (2019)'daki bulgularla örtüşmektedir.

Reformların ekonomik olarak uygulanabilmesi de önemli bir gerekçedir. Zira Lüksemburg'un 2000 yılında yaşadığı reform deneyiminde özelleştirme uygulamaları iktisadi faaliyetin olumlu seyrettiği bir döneme denk gelmektedir. Bu yapısal reform politikalarında doğal monopollerin önemli bir engel olduğunu belirten Oding (2000) ve Belousova (2019)'daki sonuçları onaylamaktadır.

Bu çalışmada uygulanan nitel ve nicel analizin sonuçları dikkate alındığında iktisadi yapının reform sonrası dönemde bu reformdan kazançlı çıkacağını düşünenler ve kayba uğrayacağını düşünenler arasındaki göreceli politik ve ekonomik güç farklılığı reformların nasıl sonuçlanacağı konusunda anahtar bir rol üstlenmektedir. Yunanistan'ın 2013 yılında yaşadığı deneyim, halkın reformların uygulanması konusundaki taleplerinin yenilenen seçimlerin de yardımıyla hükümet üzerinde ciddi bir baskı unsuru oluşturduğunu göstermiştir. Yunanistan'da hükümet, gözlenen ciddi iktisadi problemlere rağmen reform uygulamalarını erteleme yönünde tercihte bulunmuşlardır. Reformların ekonomik olarak uygulanabilmesi de diğer önemli gerekçedir. Lüksemburg'un 2000 yılında yaşadığı deneyimde özelleştirme uygulamaları iktisadi faaliyetin olumlu seyrettiği bir döneme denk gelmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Serbest piyasa reformları piyasa kontrollerinin ekonomi üzerinde olumsuz etkilerinin görülmesi neticesinde uluslararası kurumların da bu reformları teşvik etmesi nedeniyle önemli ölçüde uygulama alanı bulmuş birçok politikacı, iktisatçı ve sivil toplum örgütü tarafından ekonomideki problemlerin çözülmesi için hemen sarılması gereken bir can simidi olarak görülmüştür. Oysa piyasaların büyük ölçüde kontrol edildiği ve ekonomik faaliyetteki koordinasyon problemlerinin kamu tarafından çözüldüğü Uzak Doğu ülkelerinin yaşadığı yüksek büyüme deneyimi ve refah artışı serbest piyasa savunucularına yöneltilen en güçlü eleştiri olmuştur. Uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen yapısal reform programlarına bağlı reform politikalarını harfi harfine izleyen Latin Amerika ekonomilerinde ise önemli krizler yaşanmıştır. Bu sebeple yapısal reform programlarının her bir ülkenin hassasiyetlerine ve ülke vatandaşlarının taleplerine uygun bir biçimde uygulanması gündeme gelmiştir. Bu noktadan hareketle serbest piyasa reformlarının uygulanmasında nitelikli kurumların ve iyi yönetişimin gerekliliği anlaşılmıştır.

Yapısal reform politikalarının gerekçelerinin neler olduğu konusunda iktisat yazınında farklı açıklamalar getirilmiştir. Ekonomik krizlerin reform politikaları üzerindeki olumlu etkisi üzerinde büyük ölçüde uzlaşılan bir düşünce olmuştur. Ancak ekonomik kriz kavramının hangi iktisadi göstergeyle açıklandığı ve iktisadi krizin türü krizlerin reformlar üzerindeki etkisinin önemli olmadığı ve hatta krizlerin reformların ertelenmesine neden olduğu durumların gözlemlenebilmesini sağlamıştır. Yapısal reform politikalarının siyasi ve kurumsal olarak destek bulması da reform politikalarının belirlenmesinde önemli bir koşul olmuştur. Buna rağmen yapısal reformların gerekçelerinin tam olarak açıklanabildiği kuramsal bir altyapı henüz oluşturulamamıştır. Bu çalışmada reformların gerekçeleri konusundaki teorik altyapıdaki eksikliğe hem niceliksel hem de niteliksel analiz yardımıyla katkıda bulunmak amaçlanmıştır. OECD ülkelerinin yapısal reform deneyimini karma yöntemle açıklayabilmesi bakımından bu çalışma literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda yapısal reformların nedenleri hem OECD ülkelerinden oluşan büyük örneklem

kullanıldığı panel veri modeliyle hem de genel istatistiksel ilişkiye aykırı sonuçlar ortaya koyan ülke örneklerine ait vaka analiziyle açıklanmıştır.

Ekonometrik analizin sonuçları dikkate alındığında piyasada fiyat kontrollerinin ve giriş engellerinin fazla olması ve iktisadi faaliyetteki bozulmalar reformları hızlandırıcı etki yapmaktadır. Geçmiş dönemde piyasaların büyük ölçüde kontrol edildiği ülkelerde, piyasa yanlısı reform düzenlemeleri daha çok görülmüştür. Bu durum ülkelerin liberalleşme düzeyinin yıllar içerisinde birbirine yakınsadığını göstermektedir. Eskiden büyük ölçüde kontrol edilen piyasalara sahip ülkeler zamanla daha liberal ekonomiler haline gelmektedir. Aynı zamanda ekonominin istihdam oluşturma kabiliyeti düştükçe ve daha fazla insan işsiz kalmaya başlayınca piyasalardaki kontroller ve regülasyonların azaltılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu durumda piyasaların serbestleştirilmesi yönünde mevzuat değişiklikleri ortaya çıkmaktadır. Enflasyon oranındaki yükselmeler ise reform sürecini geciktirmektedir. Siyasi etmenler de reformlar üzerindeki etkili olmaktadır. Logit modeli sonuçlarına göre genel seçimlere kalan süre uzadıkça yapısal reformların kararlaştırılması ihtimali azalmaktadır. Güçlü ve sağ hükümetlerin reformları gerçekleştirme olasılığı diğerlerine nazaran daha yüksektir. Büyük örneklem analizinde siyasi değişkenlerin reformlar üzerindeki sınırlı etkisinin muhtemel nedeni oluşturulan siyasi değişkenlerin reformlar üzerindeki etkisi olan siyasi belirleyicileri doğru ve eksiksiz bir biçimde açıklayamamasıdır. Vaka analizinin sonuçları siyasi iklimin bazı dönemlerde reformlar üzerinde anahtar bir belirleyici olabileceğini göstermektedir.

İstatistiksel analizin sonuçları işsizlik oranındaki yükselmelerin liberalleşme uygulamalarını beraberinde getirmeleri bakımından kriz hipotezini onaylarken; yüksek enflasyon oranlarının reformlar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle bu hipotezle önemli bir tezat göstermektedir. İşsizlik oranındaki olumsuz gelişmelerin reformları hızlandırıcı etkisi Alesina vd. (2006), Wiese (2014), Agnello vd. (2015a) ve Wiley (2019)'deki sonuçlarla onaylanmaktadır. Yüksek enflasyon oranlarının görüldüğü ülkelerde piyasa yanlısı reformlarının gerçekleştirilememesi yüksek enflasyonun reformları olumlu yönde etkilediğini belirten Drazen ve Easterly (2001) ve Pop-Eleches (2008)'deki sonuçlarla farklılık gösterirken, yüksek enflasyonun reformlar üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını ifade eden Campos (2010), Hlaing ve Kakinaka (2018)'da bulunan sonuçlarla ise örtüşmektedir.

Birim ve zaman etkilerinin dikkate alındığı logit modelinin sonuçları piyasaların kontrol edildiği, işsizlik oranlarının yükseldiği, enflasyonun önemli bir problem olmadığı, güçlü hükümetlerin yönetimde olduğu ve genel seçimlere az bir zamanın kaldığı ülkelerin genellikle serbest piyasa reformlarına yasal mevzuatlarında daha çok yer verdiklerini göstermektedir.

Kriz hipotezinin öngörüsünün aksi yönünde Yunanistan deneyiminde, yüksek işsizlik problemine rağmen seçmenlerin de talepleri dikkate alınarak reform politikalarını uygulamakta bu ülkelerin daha az istekli davrandıkları gözlemlenmiştir. Lüksemburg'un ise nispeten olumlu iktisadi koşullarına rağmen hızlı bir liberalleşme sürecine girdikleri görülmektedir. Lüksemburg'un bu deneyiminin arkasında ölçek ekonomileri nedeniyle liberalleşme uygulamalarının hızlanması yer almaktadır. Ampirik çalışmalarda sağ görüşlü hükümetlerin daha fazla reform yanlısı uygulama yapmaları yönüyle partizan hükümet hipotezine dair birbiriyle çelişen kanıtlar elde edilmiştir. Yunanistan deneyiminde, sağ bir hükümet olan Antonis Samaras'ın partisinin popülist uygulamaları partizan hükümet yaklaşımının hükümetin siyasi eğiliminin serbest piyasa reformlarına bakış açısını değerlendirme açısından yetersiz kaldığını gösteren yerinde bir örnektir. İlginç olan diğer bir sonuç da seçimlere kalan sürenin reformların hayata geçirilmesi bakımından olumsuz etkileri bulunmasıdır. Bu durum mevcut hükümetlerin reform politikaları aracılığıyla seçilme ihtimallerini artırmak istemelerinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte genel seçimlerin üzerinden geçen sürenin reform politikalarının belirlenmesinde anlamlı etkileri bulunmamaktadır. Bu Alesina ve diğerleri (2006)'nde bulunan sonuçlardan farklı iken; Roberts ve Saedd (2012) tarafından elde edilen ampirik bulgularla örtüşmektedir. Seçimlerin hemen sonrasında reformların meydana gelmemesi ekonometrik analizi destekler nitelikte vaka analizinde de görülmektedir. Yunanistan'da yeni seçilen hükümet, seçimlerin hemen sonrasında halkın reformlar konusundaki olumsuz düşünceleri nedeniyle reform kararlarını almakta gönülsüz davranmıştır. Bu durumun nedeni seçmenlerin önceki dönemde uygulanan reformların neden olduğu maliyetler nedeniyle bu uygulamalara soğuk bakmaları olmuştur. Reformların belirlenmesinde hükümeti oluşturan partilerin bileşimi tarafından ölçülen politik ayrışmanın reform kararları üzerinde etkisi yalnızca logit modeli tarafından onaylanmaktadır. Aynı zamanda bunda etkili olan diğer neden de reform politikalarının toplu bir halde kararlaştırılmasıdır. Sabit etkiler ve Driscoll- Kraay

tahmincileri küçük reform değişimlerine duyarlı iken; logit modeli nispeten büyük ölçekli reformlara odaklanmaktadır. Bu sonuç OECD ülkeleri içeren örneklem grubunu kullanan Gupta ve Jalles (2010)'de bulunan sonuçlarla aynıdır. Agnello ve diğerleri (2015)'deki bulgularla ise zıtlık göstermektedir.

Bu çalışmada yapısal reform politikalarının temel gerekçeleri OECD ülkelerinden oluşan örneklemin kullanıldığı nitel ve nicel analizler yardımıyla açıklığa kavuşturulmuştur. Ülke deneyimlerinden yola çıkıldığında iktisadi reform sürecine katkıda bulunan iktisadi ve siyasi dinamiklerin yanında seçmenlerin reformlar konusundaki genel tutumunu yansıtan reform kararlarının alınması ya da alınmaması yönünde olabilen talepleri oldukça önemli görünmektedir. Bu talep Yunanistan örneğinde reformlarında aleyhinde iken; Lüksemburg örneğinde reformların lehine olmuştur. Vaka analizi yardımıyla elde edilen bulgular aynı zamanda bu konuda yapılan ampirik çalışmalarda karşılaşılan farklı bulguların gerekçelerini de belirli ölçüde aydınlatabilmektedir. Regresyon analizi hata terimlerinin minimum hale getirilmesi amacıyla aşırı değerlere duyarlı bir analiz olduğu için bu tarz uç örnekler regresyondan elde edilen parametre tahmincilerinin de yanlı olmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla örnekleme aşırı değerlere sahip ülkelerin yer alması bu konuyu araştıran çalışmaların analiz sonuçlarındaki farklılıkları önemli ölçüde açıklayabilmektedir.

Bu çalışmadaki analizde OECD ülkelerinin reform mevzuatındaki değişikliklerin temel motivasyonlarını hem nitel yöntemle hem de nicel yöntemle açıklanmıştır. Bununla birlikte verilerin mevcut olması nedeniyle sadece gelişmiş ülkelerden oluşan örneklem kullanılarak analizler yapılmıştır. Dolayısıyla elde edilen bulguların sadece bu ülke grubu için geçerli olabileceğini belirtmek gerekmektedir. Farklı gelişmişlik seviyesindeki ülkelerde reformların temel motivasyonlarının açıklığa kavuşturulması reformlar konusundaki bilinmeyenlerin farklı boyutlarını açıklayabilmesi bağlamında yararlı olabilecektir. Aynı zamanda siyasi değişkenlerin reformlarla olan ilişkileri incelenirken bu konudaki teorik birikime daha titiz bir biçimde eğilmesi ve teorik birikimin sunduğu argümanlardan daha çok yararlanılması gerekli görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D. ve Verdier, Thierry (2000). The choice between market failures and corruption. *American Economic Review*, 90(1): 194-211.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., & Yared, P. (2008). Income and democracy. *American Economic Review*, 98(3), 808-42.
- Adascalitei, D. ve Morano, Pignatti C. (2016). Drivers and effects of labour market reforms: Evidence from a novel policy compendium. *IZA Journal of Labor Policy*, 5(1), 1-32.
- Agnello, L., Castro, V., Jalles, J. T., & Sousa, R. M. (2015). What determines the likelihood of structural reforms? *European Journal of Political Economy*, 37: 129-145.
- Agnello, L., Castro, V., Jalles, J.T., & Sousa, R.M. (2014). The impact of income inequality and fiscal stimuli on political (in)stability. Organization for Economic Co-Operation and Development, mimeo.
- Akhmedov, A. ve Zhuravskaya, Ekaterina (2004) Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 119 (May): 1301–38.
- Alesina, A. ve Easterly, William (2001). Do Crises Induce Reform? Simple Empirical Tests of Conventional Wisdom, *Economics and Politics*, Vol. 13 (July): 129–58.
- Alesina, A. ve Rosenthal, H. (1995). *Partisan politics, divided government, and the economy*. Cambridge University Press.
- Alesina, A., Ardagna, S. ve Trebbi, F. (2006). Who adjusts and when? The political economy of reforms. *IMF Staff Papers*, 53(1): 1-29.
- Alesina, A. ve Drazen, Allan (1991). Why are stabilizations delayed? *American Economic Review*, 81: 1170–1188.

- Angelova, M., Bäck, H., Müller, W. C., & Strobl, D. (2018). Veto player theory and reform making in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 57(2): 282-307.
- Associated Press (2013). Greek PM: No word yet on how to reduce debt (02.01.2013)
- Aydın, Y. (2013). Say yasası: keynes'in yorumu ve son dönem tartışmaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 63(1): 81-130.
- Bagley, N. ve Revesz, Richard L. (2006). Centralized oversight of the regulatory state. *Colum. L. Rev.*, 106, 1260.
- Bajpai, N. (1995). Economic Reforms in Developing Countries: Theory and Evidence. *Economic and Political Weekly*, 30(2): 113-118. www.jstor.org/stable/4402263 adresinden 13.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Barro, R. J. ve Ursúa, José F. (2008). Macroeconomic crises since 1870 (No. w13940). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w13940> adresinden 07.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Bassanini, A. ve Duval R. (2006). Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions, *OECD Economics Department Working Papers*, No. 486, OECD Publishing. doi:10.1787/846627332717.
- Bates, R. H., & Krueger, A. O. (1993). Political and economic interactions in economic policy reform. *Evidence from Eight Countries*, Oxford/Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Bettarelli, L., & Resmini, L. (2022). The determinants of FDI: a new network-based approach. *Applied Economics*, 1-16.
- Beach, D. ve Pedersen, R. B. (2012). Case selection techniques in Process-tracing and the implications of taking the study of causal mechanisms seriously. In *APSA 2012 Annual Meeting Paper*.

- Beck, T., Clarke, G., Groff, A., Keefer, P. ve Walsh, P. (2001). New tools in comparative political economy: The database of political institutions. *The World Bank Economic Review*, 15(1), 165-176.
- Belousova, N. I. (2019). On Estimating the Trend to Unification in State Regulation of Natural-Monopoly Subsystems. *Actual Probs. Econ. & L.*, 1251.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.
- Berg, A. ve Sachs, Jeffrey (1988). The Debt Crisis: Structural Explanations of Country Performance. *Journal of Development Economics* 29 (3): 271-306.
- Bienen, Henry S. ve Gersovitz, Mark (1985). Economic Stabilization, Conditionality, and Political Stability. *International Organization* 39 (4): 729-54.
- Bill, L. (1999). The 1998 elections in Hungary: Third time lucky for the young democrats, 15: 2, 111-125, DOI: 10.1080/13523279908415408
- Blakely, T. A., Collings S. C. D. ve Atkinson. J. (2003). Unemployment and Suicide. Evidence for a Causal Association?, *Journal of Epidemiology and Community Health* 57 (8): 594–600. doi:10.1136/jech.57.8.594.
- Blanchard, O. (1996). Theoretical aspects of transition. *The American Economic Review*, 86(2): 117-122.
- Blinder, A. S. (1979). *Economic Policy And Great Stagflation*. New york: academic press.
- Bocutoğlu, E. (2015). İktisadi Konjonktür Teorileri. *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi (Prof. Dr. İlker Parasız'a Armağan)*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinçi, Aykut (2009). Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(71), 37-56.
- Bortolotti, B. ve Pinotti, Paolo (2008). Delayed privatization. *Public Choice* 136: 331–351.
- Bowen, T. R., Chan, J., Dube, O. ve Nicolas S. Lambert (2016). Reform Fatigue. *Stanford University Graduate School of Business Research Paper*.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2736583

adresinden

23.06.2020 tarihinde alınmıştır.

- Brender, Adi ve Drazen, Allan (2005). Political Budget Cycles in New versus Established Democracies, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 52 (October): 1271–95.
- Budak, T. (2013). David Harvey, Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2012) 307 Sayfa. ISBN: 978-975-570-567-5. *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013: 177-179
- Buti, M. Turrini, A., Noord, P. V. ve Biroli P. (2010). Reforms and re-elections in OECD countries, *Economic Policy*, Volume 25, Issue 61: 61–116, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2009.00237.x>
- Campos, N.F., Hsiao, C. ve Nugent, J.B. (2010). Crises, what crises? New evidence on the relative roles of political and economic crises in begetting reforms. *Journal of Development Studies* 46(10): 1670– 1691.
- Campos, N. F., De Grauwe, P. ve Ji, Y. (Eds.). (2018). The political economy of structural reforms in Europe. Oxford University Press.
- Cao, Y., Bai, Y., & Zhang, L. (2020). The impact of farmland property rights security on the farmland investment in rural China. *Land Use Policy*, 97, 104736.
- Casella, Alessandra ve Eichengreen, Barry (1996) Can Foreign Aid Accelerate Stabilisation? *Economic Journal*, Vol. 106 (June): 605–19.
- Cornia, G. A., Jolly, R. ve Stewart, F. (1987). *Adjustment with a Human Face*. Oxford, U.K.: Clarendon Press.
- Coşkun, M. N. (2001). Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 39-50.
- Cox, G. W. ve McCubbins, Mathew D. (1986). Electoral politics as a redistributive game. *The Journal of Politics*, 48(2): 370-389.

- CS Monitor (2012). New Greek prime minister after month of uncertainty (20.06.2012). <https://www.csmonitor.com/World/Latest-News-Wires/2012/0620/New-Greek-prime-minister-after-month-of-uncertainty> adresinden 16.11.2021 tarihinde alınmıştır.
- Cylus, J., Mladovsky, P. ve McKee, M. (2012). Is There a Statistical Relationship between Economic Crises and Changes in Government Health Expenditure Growth? An Analysis of Twenty-Four European Countries. *Health Serv Res*, 47: 2204-2224. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6773.2012.01428.x>
- Dalyancı, H. L. (2010). *Finansal kriz teorileri ve türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizlerin ekonometrik analizi* (Order No. 28592913). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2564444558). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/finansal-kriz-teorileri-ve-türkiye-ekonomisinde/docview/2564444558/se-2?accountid=15959> adresinden 05.12.2021 tarihinde alınmıştır.
- Daştan, M., Yalçınkaya, Ö. ve Karabulut, K. (2020). Yapısal Reformların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Geçiş Ekonomilerinden Kanıtlar. *Maliye Dergisi*, (179), 1-32.
- Djankov, S., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F. ve Shleifer, A. (2002). The regulation of entry. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(1): 1-37.
- Dollar, D. ve Svensson, J., (2000). What explains the success or failure of structural adjustment programs? *The Economic Journal*, 110, 894–917.
- Doornbos, M. (2003). " Good Governance": The Metamorphosis of a Policy Metaphor. *Journal of International Affairs*, 3-17.
- Dornbusch R. ve Edwards, S. (1992). *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. University of Chicago Press.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row

- Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. Princeton University Press, Princeton.
- Drazen, A. ve Easterly, William (2001). Do crises induce reform? Simple empirical tests of conventional wisdom. *Econ. Polit.* 13 (2), 129–157. <https://doi.org/10.1111/1468-0343.00087>.
- Duval, R., Furceri, D., & Miethe, J. (2021). Robust political economy correlates of major product and labor market reforms in advanced economies: Evidence from BAMLE for logit models. *Journal of Applied Econometrics*, 36(1): 98-124.
- Duval, R. ve Elmeskov, Jørgen (2006). The effects of EMU on structural reforms in labour and product markets, *ECB Working Paper*, No. 596, European Central Bank (ECB), Frankfurt a. M. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/153030/1/ecbwp0596.pdf> adresinden 21.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Easterly, W. (2019). *In search of reforms for growth: New stylized facts on policy and growth outcomes* (No. w26318). National Bureau of Economic Research.
- Elhorst, P., Zandberg, E., & De Haan, J. (2013). The impact of interaction effects among neighbouring countries on financial liberalization and reform: A dynamic spatial panel data approach. *Spatial Economic Analysis*, 8(3), 293-313.
- Ercan, F. (2003). Neo-Liberal Orman Yasalarından Kapitalizmin Küresel Kurumsallaşma Sürecine Geçiş: Yapısal Reformlar-I. *İktisat dergisi*, 435: 3-9.
- Esfahani, H. S. (1991). Exports, imports, and economic growth in semi-industrialized countries. *Journal of Development Economics* 35(1): 93-116
- Evans, P. (1992). "The State as Problem and Solution: Predation, Embedded Autonomy, and Structural Change." S. Haggard ve Robert Kaufman (Ed). *The Politics of Adjustment: International Constraints, Distributive Politics, and the State*. Princeton University Press.

- Falleti, T.G. ve Lynch, Julia F. (2009). Context and Causal Mechanism in Political Analysis, *Comparative Political Studies*, 42 (9): 1143–66.
- Fan, X. (2018). Essays of Game Theory and Its Applications in Political Economy (Doctoral dissertation, UCLA).
- Fernandez, R. ve Rodrik, Dani (1991). Resistance to reform: Status quo bias in the presence of individual-specific uncertainty. *The American Economic Review*, 81 (5): 1146-1155.
- Fidrmuc, J. (2003). Economic reform, democracy and growth during post-communist transition. *Eur. J. Polit. Econ.* 19 (3): 583–604.
- Fidrmuc, J., & Karaja, E. (2013). Uncertainty, informational spillovers and policy reform: A gravity model approach. *European Journal of Political Economy*, 32, 182-192.
- Frieden, Jeffrey A. (1991). Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance. *International Organization*, 45 (Autumn): 425-51.
- Galasso, V. (2014). The role of political partisanship during economic crises. *Public Choice*, 158(1): 143-165.
- George, A. L. ve McKeown, T. J. (1985). Case studies and theories of organizational decision making. *Advances in Information Processing in Organizations*, 2(1): 21-58.
- George, A.L. ve Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in Social Sciences* (Cambridge: MIT Press).
- George B. A. (1997). Public choice theory and local government structure: An evaluation of reorganisation in Scotland and Wales, *Local Government Studies*, 23 (3): 56-72, DOI: 10.1080/03003939708433876
- Golinelli, R. ve Rovelli, Riccardo (2013). Did growth and reforms increase citizens' support for the transition? *Eur. J. Polit. Econ.* 30: 112–137.

- Grier, K. B. ve Grier, R. M. (2021). The Washington consensus works: Causal effects of reform, 1970-2015. *Journal of Comparative Economics*, 49(1): 59-72.
- Gupta, S. ve Jalles, J. T. (2020). On the political economy determinants of tax reforms: evidence from developing countries. *REM Working Paper* 0151-2020 December 2020.
- Haggard, S. ve Webb, S. (1994). *Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization and Economic Adjustment*. Oxford University Press, New York.
- Hall, R., Feldstein, M., Frankel, J., Gordon, R., Romer, C., Romer D. ve Zarnowitz V. (2003). The NBER's Business-Cycle Dating Procedure. New York: National Bureau of Economic Research, <http://www.nber.org/cycles/recessions.html> (<http://www.nber.org/cycles/recessions.html>) adresinden 20.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Hamann, A. J. ve Alessandro Prati (2002). Why Do Many Disinflations Fail? The Importance of Luck, Timing, and Political Institution, *IMF Working Paper* 02/228 (Washington: International Monetary Fund).
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hazlitt, H. (1978). *The Inflation Crisis, and how to Resolve it*. Ludwig von Mises Institute.
- Hibbs, D. A. (1977). Political parties and macroeconomic policy. *American political science review*, 71(4), 1467-1487.
- Hlaing, S. W. ve Kakinaka, M. (2018). Financial crisis and financial policy reform: Crisis origins and policy dimensions. *European Journal of Political Economy*, 55: 224-243.
- Høj, J., Galasso, V., Nicoletti, G. ve Dang, T.T. (2006). The Political Economy of Structural Reform: Empirical Evidence from OECD Countries, OECD Economics Department Working Papers, No. 501, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/881353527404>.

- Huikari, S. ve Korhonen, M. (2021). Unemployment, global economic crises and suicides: evidence from 21 OECD countries. *Applied Economics*, 53(13): 1540-1550.
- Hutchison, T.W. (1953). *A Review of Economic Doctrines 1870–1929*, Oxford Clarendon Pres.
- Im, K., Lee, J. ve Tieslau, M. (2005). Panel LM Unit-Root Test with Level Shifts. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 67: 393-419
- IMF (1998). Financial crises: Characteristics and indicators of vulnerability. *World Economic Outlook*, 74-97.
- IMF (2000). Luxembourg: Staff Report for the 2000 Article IV Consultation Staff Reportfile:///C:/Users/Lenovo/Downloads/[IMF%20Staff%20Country%20Reports]%20Luxembourg_%20Staff%20Report%20for%20the%202000%20Article%20IV%20Consultation.pdf adresinden 03.04.2022 tarihinde alınmıştır.
- IMF (2008). Structural Reforms and Economic Performance in Advanced and Developing Countries, imf.org/external/np/res/docs/2008/pdf/061008.pdf adresinden 25.09.2020 tarihinde alınmıştır.
- INTRAC (2017). Process Tracing, <https://www.intrac.org/wpcms/wp-content/uploads/2017/01/Process-tracing.pdf> adresinden 13.11.2021 tarihinde alınmıştır.
- Jefferson, G. H. ve Rawski, T. G. (1994). Enterprise reform in Chinese industry. *Journal of Economic Perspectives*, 8(2): 47-70.
- Karaçor, Z. ve Saraç, T. B. (2004). Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980-2004) Dönemi Türkiye Uygulaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 7 (1-2): 101-118.
- Katsoulacos, Y., Genakos, C., & Houpis, G. (2017). Product market regulation and competitiveness: Towards a national competition and competitiveness policy for greece. *Beyond austerity: Reforming the Greek economy*, 139.

- Kemp, G., & Silva, J. S. (2016, September). Partial effects in fixed-effects models. In *United Kingdom Stata Users' Group Meetings 2016* (No. 06). Stata Users Group.
- Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money, İnternet Adresi: <http://cepa.newschool.edu/het/essays/keynes/gtcont.htm> adresinden 10.01.2002 tarihinde alınmıştır.
- Kindleberger, C. P. ve Aliber, R. Z. (2014). *Çılgınlık, panik ve çöküş: finansal krizler tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kitazawa, Y. (2012). Hyperbolic transformation and average elasticity in the framework of the fixed effects logit model. *Theoretical Economics Letters* 2 (2): 192-199
- Krueger, A. O. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *American Economic Review* 64 (June): 291-303.
- Krugman, P. (1995). Dutch tulips and emerging markets. *Foreign Aff.*, 74, 28.
- Laeven, L. ve Valencia, F. (2008). “Systemic banking crises: A new database”, IMF Working Paper 08/224, International Monetary Fund, Washington, D.C.
- Lardy, N. (1998). *‘China’s Unfinished Economic Revolution’* Brookings Institution Press Washington, D.C.
- Leibrecht, M. ve Fiong, J. H. (2017). Economic crises and globalisation as drivers of pension privatisation: An empirical analysis. *ICMA Centre Discussion Papers in Finance* No. 2017–05.
- Lieberman, E. S. (2005). Nested analysis as a mixed-method strategy for comparative research. *American Political Science Review*, 99(3): 435-452.
- Lora, E. ve Olivera, M. (2004). What makes reforms likely: political economy determinants of reforms in Latin America. *J. Appl. Econ.* 7 (1): 99–135.
- Lucas, R. E., & Sargent, T. J. (Eds.). (1981). *Rational expectations and econometric practice* (Vol. 2). U of Minnesota Press.

- Lucifora, C. ve Moriconi, S. (2015). Political instability and labour market institutions. *European Journal of Political Economy*, 39: 201-221.
- Magdoff, F. ve Yates, M. (2009). Ekonomik krizin ABC'si (A. Kırmızıgül, Çev.). *Epos Yayınları*. (2010, 1.Basım), İstanbul.
- Mahmalat, M. ve Curran, D. (2018). Do Crises Induce Reform? A Critical Review of Conception, Methodology and Empirical Evidence of the 'Crisis Hypothesis'. *Journal of Economic Surveys*, 32(3), 613-648.
- Martin, W. J. (1990). Public choice theory and Australian agricultural policy reform. *Australian Journal of Agricultural Economics*, 34(3), 189-211.
- Mbaku, J. M. (2008). Corruption cleanups in Africa: Lessons from public choice theory. *Journal of Asian and African studies*, 43(4), 427-456.
- Mcgregor, J. (1989). Economic Reform and Polish Public Opinion. *Soviet Studies*, 41(2): 215-227. İnternet Adresi: www.jstor.org/stable/152225. Adresinden 14.10.2020 tarihinde alınmıştır.
- McLean, İain (1987). *Public Choice: An Introduction*. New York: Basil Blackwell.
- Mevorach, B. (1989). The Political Monetary Business Cycle: Political Reality and Economic Theory, *Political Behavior*, Vol. 11, No. 2: 180.
- Mickiewicz, T. (2005). Is the Link between Reforms and Growth Spurious? A Comment", *William Davidson Institute Working Paper*, No. 775.
- Mishkin, F. S. (1999). Lessons from the Asian crisis. *Journal of International Money and Finance*, 18(4): 709-723.
- Mudde C. (2007) *The Populist Radical Right in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naughton, B. (1994) Chinese Institutional Innovation and Privatization from Below, *American Economic Review*, Vol. 84 Vol. 2, May: 266-270.

- Neven, D., Nuttall, R. ve Seabright, P. (1993). *Merger in daylight: the economics and politics of European merger control*. Center for Economic Policy Research.
- Nordt, C., Warnke, I., Seifritz, E. ve W. Kawohl, W. (2015). Modelling Suicide and Unemployment: A Longitudinal Analysis Covering 63 Countries, 2000–11. *The Lancet Psychiatry* 2 (3): 239–245. doi:10.1016/S2215-0366(14)00118-7.
- North D. C. (1992) Institutions, ideology, and economic performance, *Cato Journal* 11: 477–188.
- Oding, N. (2000). Reforming the Natural Monopoly—the Case of Railroad Transport. In *Restructuring, Stabilizing and Modernizing the New Russia* Springer, Berlin, Heidelberg.
- OECD (2009). The political economy of reform: Lessons from pensions, product markets and labour markets in ten OECD countries. OECD Publishing.
- OECD (2001). *OECD Economic Surveys: Luxembourg 2001*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-lux-2001-en.
- OECD (2013). *OECD Economic Surveys: Greece 2013*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.
- OECD (2016). Economic Policy Reforms: Going for Growth. Paris.
- Öniş, Z. (2004). Neoliberal Küreselleşmenin Sınırları. *Osmanlı Bankası Arşiv Ve Araştırma Merkezi: Voyvoda Caddesi Toplantıları*, 2005.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2005). Rethinking the Emerging Post Washington Consensus, *Development and Change*, c.36/2: 263-290, Blackwell Publ.. Oxford.
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric Theory*, 20(3): 597-625.

- Pepinsky, T. B. (2012) Do Currency Crises Cause Capital Account Liberalization? *International Studies Quarterly*, Volume 56, Issue 3: 544–559, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2012.00729.x>
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels (IZA Discussion Paper No. 1240). *Institute for the Study of Labor (IZA)*.
- Pinheiro, A. C., Gill, I. S., Serven, L., & Thomas, M. R. (2004). *Brazilian economic growth, 1900-2000: lessons and policy implications*. Inter-American Development Bank, Regional Operations Department 1.
- Pop-Eleches, G. (2008). Crisis in the eye of the beholder: economic crisis and partisan politics in Latin American and East European International Monetary Fund programs. *Comparative Political Studies*, 41(9): 1179-1211.
- Powell, G. B. ve Powell Jr, G. B. (2000). *Elections as instruments of democracy: Majoritarian and proportional visions*. Yale University Press.
- Reinhart, C. M. ve Rogoff, K. S. (2009). *This time is different*. Princeton University Press.
- Richter, K. Giudice, G. ve Cozzi, A. (2015). Product Market Reforms in Greece: Unblocking Investments and Exports, *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, ISSN 1861-1559, Duncker & Humblot, Berlin, Vol. 84, Iss. 3: 107-127, <https://doi.org/10.3790/vjh.84.3.107>
- Roberts, B.M. ve Saeed, M.A. (2012). Privatizations around the world: economic or political determinants? *Econ. Polit.* 24: 47–71.
- Rodrik, D. (2006). “Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank’s Economic Growth in the 1990s: Learning From A Decade of Reform”, *Journal of Economic Literature*, XLIV (December): 973–987.
- Rodrik, D. (1996). Understanding Economic Policy Reform. *Journal of Economic Literature*, March: 9–41.

- Rogoff, K. ve Sibert, Anne (1988). Elections and Macroeconomic Policy Cycles. *Review of Economic Studies* 55 (1): 1-16.
- Rosier, B. (1991). *İktisadi Kriz Kuramları*, (N. Yentürk, Çev.). İletişim Yayınları (1994, 1.Basım), İstanbul.
- Roubini, N. ve Sachs, Jeffrey (1989). Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies, *European Economic Review*, Vol. 33 (5): 903–33.
- Sachs, J. D., Warner, A., Åslund, A., & Fischer, S. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(1): 1-118.
- Sachs, J., Woo, W., Fischer, S., & Hughes, G. (1994). Structural Factors in the Economic Reforms of China, Eastern Europe, and the Former Soviet Union. *Economic Policy*, 9(18): 102-145. doi:10.2307/1344459
- Sağlam, E. (2008). Türkiye'nin Kriz Deneyimi. *Krizler, Para ve İktisatçılar. Haz: Ercan Kumcu*, 3: 171-198.
- Schwalbenberg, H. M. (1994). Economic reform: Political environment and the efficacy of economic conditionalities. *Open Economies Review*, 5(2), 203-210.
- Selowsky, M. ve Martin, R. (1997). Policy Performance and Output Growth in the Transition Economies. *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2: 349-353.
- Shen, J. H., Liu, X. J., & Zhang, J. (2019). Toward a unified theory of economic reform. *Structural Change and Economic Dynamics*, 51: 318-333.
- Skousen, M. (2003). *Modern İktisadın İnşası*, (M. Acar, E. Erdem ve M. Toprak, Çev.). Liberte (2011, Birinci Basım), Ankara.
- Spolaore, E. (2004). Adjustments in Different Government Systems. *Economics and Politics*, Vol. 16 (July): 117–46.

- Staehr, K. (2005). Reforms and Economic Growth in Transition Economies: Complementarity, Sequencing and Speed. *The European Journal of Comparative Economics*, Vol. 2, No. 2: 177-202.
- Stiglitz, J. E. (2004). The Post Washington Consensus, The Initiative for Policy Dialogue. In *Conference: From the Washington Consensus towards a New Global Governance, Barcelona, September*.
- Temel, N. D. (2020) Sivil Toplum, Yönetişim ve Kalkınma. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97): 227-248.
- Tommasi, M. ve Velasco, Andres (1996). Where Are We in the Political Economy of Reforms? *Journal of Policy Reforms*, Vol. 1: 187–238.
- Toplišek, A. (2020). The political economy of populist rule in post-crisis Europe: Hungary and Poland. *New Political Economy*, 25(3): 388-403.
- Tornsten, P. ve Tabellini, G. (2003). *The Economics Effects of Constitutions* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press).
- Tsebelis, G. (2011). *Veto players*. Princeton University Press.
- Tunay, K.B. (2007). *Makro Ekonomi: Teori ve Politika*, İstanbul, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (2016). *Yapısal Reformlar ve Büyüme Üzerindeki Etkileri*, ISBN (basılı), 978-605-4911-48-6.
- Veiga, F. J. (2000). Delays of Inflation Stabilizations. *Economics and Politics*, Vol. 12 (November): 275–96.
- Wang, Z. (2021). Choosing a Lesser Evil: Partisanship, Labor, and Corporate Taxation under Globalization. *Political Research Quarterly*, 74(3): 571–586. <https://doi.org/10.1177/1065912920916556>

- Wiese, R. (2014). What triggers reforms in OECD countries? Improved reform measurement and evidence from the healthcare sector. *European Journal of Political Economy*, 34: 332-352.
- Wiley, B. T. (2019). *Political Economy of Neoliberal Market Reforms: Examining the implementation of neoliberal reforms in developing countries*. University of California, Irvine.
- Williamson, J. (1994). *The political economy of policy reform*. Peterson Institute.
- Williamson, J. (2004). “A Short History of the Washington Consensus,” paper presented at Foundation CIDOB conference held in Barcelona in September 2004, “From the Washington Consensus towards a new Global Governance”.
- Williamson, J. (2000). ‘China’s Unfinished Economic Revolution’ *World Bank Res. Observer*, 15 (2): 251-264
- Winiecki, J. (1993). Knowledge of Soviet-type economy and “heterodox” stabilization-based outcomes in Eastern Europe. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 129: 384–410
<https://doi.org/10.1007/BF02707703>
- Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric analysis of cross section and panel data*. MIT Press. Cambridge, MA, 108(2): 245-254.
- Zaverbny, A. (2013). Peculiarities of development and reforming markets of electric energy as one of the key energy products in the European Union. *ECONTECHMOD: An International Quarterly Journal on Economics of Technology and Modelling Processes*, 2(1): 69-73.